

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

MIIKKA VÄHÄNEN

TALOUSKRIISIN ANATOMIA
METAFORINEN LUENTA EDUSKUNNAN TALOUSRETORIIKASTA

Miikka Vähänen, 82545
Pro gradu –tutkielma
Marraskuu 2011

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

VÄHÄNEN, MIIKKA: Talouskriisin anatomia – Metaforinen luento eduskunnan talousretoriikasta
Pro gradu –tutkielma, 83 s.

Valtio-oppi

Marraskuu 2011

Pro gradu -tutkielma käsittelee parlamentaarista talousretoriikkaa. Tutkielma pohtii sitä, minkälaisilla metaforilla eduskunnan täysistuntokeskusteluissa taloutta ja talouskriisiä käsitteellistetään.

Tutkimuksen johtavana ajatuksena on pohtia metaforan käsitettä konstruktivistisesta ja semanttis-kognitiivisesta näkökulmasta. Tutkielma lähestyy metaforia teoreettisesti ensisijaisesti retorisisina ja ideologisina, merkitystä tuottavina instrumentteina.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii yhdysvaltalaisen kielitieteilijöiden George Lakoffin ja Mark Johnsonin kehittänyt *kognitiivinen metaforateoria*. Teorian mukaan ihmisen koko käsitejärjestelmä on metaforinen. Tästä seuraa, että ymmärtämisen ohella metaforat määrittävät myös toimintaamme, kieltämme ja ajatteluamme.

Tutkimusmetodina toimii brittiläisen kielitieteilijän Jonathan Charteris-Blackin kehittänyt *kriittinen metafora-analyysi*, joka integroi kognitiivisen metaforateorian osaksi kriittisen diskurssianalyysin viitekehystä. Kriittinen metafora-analyysi painottaa metaforien pragmaattisten puolten tarkastelua, joka korostaa niin metaforien poliittisuutta ja ideologisuutta kuin retorista voimaa ja kontekstisidonnaisuutta.

Tutkimusaineiston perusteella voidaan paikantaa kolme laajempaa metaforista skeemaa, joiden kautta taloutta ja talouspoliittisia kysymyksiä metaforisoitiin. Aineistossa metaforien lähdealueina toimivat **matkan**, **kilpailun** ja **kehon** skeemat. Näitä skeemoja jäsennettiin hallitus-oppositio jaottelun mukaan.

Hallituspuolueet hyödynsivät **matkan** skeemaa Kreikan ja EU:n vakauttamispakettien keskusteluissa. Tässä metaforisessa hahmottamisessa Suomen osallistuminen Kreikan ja EU:n yhteisten tuki- ja vakauttamispakettien luomiseen käsitteellistettiin metaforisesti vaihtoehdottomana ja välttämättömänä matkana, joka Suomen on kuljettava.

Kilpailun skeemaa oli yleinen metaforan lähde kaikkien eduskuntapuolueiden retoriikassa. Oppositioapuolueet käsitteellistivät Suomen osallistumisen EU:n vakauttamispaketteihin uhkapelinä. Hallituspuolueet taas hahmottivat kilpailun skeeman kautta globaaleja talousmarkkinoita eräänlaisena pelikenttänä ja pelinä, jota kansallisvaltiot pelaavat.

Kehon skeemaan liittyi olennaisesti talouden metaforisointi ontologiseksi, ihmismäiseksi olennoksi. Tutkimusaineistossa kehon skeemasta nousevat medikaaliset metaforat nousivat puoluerajat ylittäviksi metaforiksi. Talouskriisiä käsitteellistetään sairautena, jossa talouskriisi diagnosoidaan eräänlaiseksi passiiviseksi kulkutaudiksi. Talouden ja talouskriisien systemaattinen metaforisointi medikalisaation termein häivyttää retorisesti inhimillistä vastuuta politiikasta näkymättömien markkinoiden ja globaalin talouden harteille.

Aineiston perusteella suomalaista parlamentaarista talouspoliittista keskustelua ohjaa vaihtoehdottomuuden, vääjäämättömyyden ja välttämättömyyden retoriikka. Tässä talouden

metaforisaatiossa markkinat ja globaalitalous käsitteellistetään politiikasta irrallaan olevana, ontologiset ominaisuudet omaavana itsenäisenä agenttina. Talous on määräävä tekijä, johon politiikka voi vain sopeutua ja reagoida.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. JOHDATUS TUTKIMUKSEN RAKENTEeseen, TAVOITTEISIIN JA TUTKIMUSASETelmiin	3
1.2. TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET	5
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1. MERKITYKSELLISET METAFORAT	6
2.2. METAFORATUTKIMUKSEN KIELELLISET KÄÄNNÖKSET	10
2.2.1. Aristoteleen metaforamääritelmä.....	11
2.3. METAFORIEN KOGNITIIVINEN JA KONSTRUKTIVISTINEN PUOLI	13
2.3.3. Ontologiset, rakenne- ja suuntametaforat	15
3. KRIITTISEN METAFORA-ANALYYSIN ALUSTAVAT PARADIGMAT	19
3.1. METAFORAT SOSIAALISEN TODELLISUUDEN RAKENTAJINA – SOSIAALISESTA KONSTRUKTIVISMISTA DISKURSSIEN MAAILMAAN.....	19
3.1.1. Diskurssin määritelmästä	21
3.2. KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI LAAJEMPANA METODOLOGISENA VIITEKEHYKSENÄ	23
3.3. KOGNITIIVINEN METAFORATEORIA.....	26
3.4. KRIITTINEN METAFORATEORIA ANALYYSITYÖKALUNA	31
3.4.1. Metaforat ja niiden pragmaattinen puoli.....	33
3.4.2. Metaforien retorisuus ja ideologisuus.....	34
4. ANALYYSI	39
4.1. JOHDANTO TUTKIMUKSEN AINEISTOON	40
4.1.1. Parlamentaarin retoriikka tutkimuskohteena.....	41
4.1.2. Tutkimusaineiston esittely.....	45
4.2. METAFORIEN LÄHDEALUEET AINEISTOSSA.....	47
4.3. MATKAN SKEEMA	49
4.3.1. Hallitus: Kreikan tukeminen on välttämätön matka.....	49
4.4. KILPAILUN SKEEMA	52
4.4.1. Oppositio: Kreikan taloudellinen tukeminen on uhkapeliä	53
4.4.2. Oppositio: Hallitus pelaa harhautuspeliä	55
4.4.3. Hallitus: Kansainväliset rahoitusmarkkinat ovat peli	57
4.5. KEHOLLISET METAFORAT	59
4.6. TALOUS ON IHMINEN -KÄSITEMETAFORA TALOUDEN JA TALOUSKRIISIN VIITEKEHYKSENÄ	63
5. LOPUKSI	70
LÄHTEET	74
LIITTEET	81

1. Johdanto

”Oli sitten kyse elävistä tai kuolleista ja valvovista tai uinuvista metaforista, varmaa on, ettei filosofinen tai kenties ylipäättään mikään luova ajattelu voi tulla toimeen ilman niitä” (Perelman, 1996, 140.)

Taluskriisit ovat olleet merkittäviä poliittisia kysymyksiä länsimaissa läpi 1900-luvun. Ne ovat olleetkin länsimaissa myös poliittisia kriisejä: vaaleja on voitettu ja hävitty talouden suhdanteiden mukana. ”It’s the economy, stupid!”, totesi jo Bill Clinton kampanjoidessaan George W. Bushia vastaan Yhdysvaltain presidentinvaaleissa vuonna 1992. Globaalin talouden ja markkinatalouden voittokulku on Clintonin kuolemattoman lausahduksen ajoista ainoastaan jatkanut kulkuaan läpi vuosituhannen vaihteen ja alun ilman suurempia yskähdyksiä. Syksyllä 2008 globaalit rahoitusmarkkinat kuitenkin joutuivat ennen kokemattomaan globaaliin kriisiin, joka rantautui Yhdysvalloista myös Eurooppaan. Rahoitusmarkkinoiden kriisi sai aikaan monia ketjureaktioita, joista näkyvimpiä meille eurooppalaisille ovat euroalueen kasvunäkymien synkät odotukset sekä useiden Euroopan maiden julkisten talouksien mittavat alijäämät ja rahoitusvaikeudet, jotka uhkaavat myös euron tulevaisuutta ja vakautta.

Taluskriisien aikana poliitikoilta odotetaan toimia, joilla talouskurimuksesta päästään ulos. Usein kuitenkin taluskriiseissä poliitikot piiloutuvat erilaisten käsitteiden, kielikuvien ja vertausten taakse. Tämä tutkielma pyrkiikin pureutumaan talouden metaforiseen käsitteellistämiseen, jonka kautta selviää, miten taloutta ja markkinoita hahmotetaan taluskriisin aikana. Minkälaista kuvaa markkinoista sekä politiikan ja talouden suhteesta Suomen eduskunnan täysistuntokeskusteluissa luodaan talousmetaforien kautta?

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on selvittää, millaisia ideologioita, asenteita ja valtasuhteita kansanedustajien talousmetaforat välittävät. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti talouden käsitteelliset metaforatasot, joita tutkitaan tarkastelemalla yksittäisiä metaforisia ilmauksia taloudesta ja talouspolitiikasta. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kumpuaa metaforan käsitteestä sekä kognitiivisesta metaforateoriasta, joka antaa teoreettiset avaimet käsitteellisten metaforatasojen tunnistamiseen ja luokitteluun. Tutkimuksen metodologisena työkaluna toimii kriittinen metafora-analyysi, joka integroi kriittisen diskurssianalyysin viitekehysten semanttis-kognitiiviseen metaforateoriaan. Tämä antaa tutkimukselle metodologiset keinot tutkia talousmetaforia kriittisessä valossa, retorisisina instrumentteina. Lähtökohtainen ajatukseni on, että metaforilla on retorista ja hegemonista sekä normatisoivaa valtaa, eikä niihin tulisi suhtautua vain kertakäyttöisinä kielikuvina.

Kriittinen metaforateoria lähestyy metaforia ideologisina ja retorisisina instrumentteina. Tässä tutkielmassa pyrin selvittämään kriittisen metaforateorian lähtökohtaparadigmoja sekä esittelemään kriittistä metafora-analyysiä yhtenä kriittisen diskurssianalyysin metodityökaluna. Samalla pyrin pohtimaan ja kehittämään kognitiivisen metaforatutkimuksen teoreettista ja metodologista antia politiikan tutkimukseen sopivaksi. Tämän pyrin toteuttamaan korostamalla metaforien pragmaattista puolta.

Metafora on kiinnostanut tutkijoiden mieliä aina antiikin Kreikan ajoista lähtien. Jo Aristoteles tunnisti metaforan voiman ja mahdin. Samalla kuitenkin metaforat on sivuutettu lähinnä osaksi kertomakirjallisuuden ja runouden aloja. Metaforaa on pidetty kielellisenä ornamenttina, jonka tehtävänä on kielen koristaminen ja värittäminen. Metaforatutkimuksen historialliset juuret löytyvätkin kieli- ja kirjallisuustieteistä. (Hellsten 1997, 1–2.) 1900-luvun puolen välin jälkeen myös yhteiskuntatieteet alkoivat kiinnostua metaforasta¹. Tähän vaikutti omalta osaltaan konstruktivistisen tieteenfilosofian esiinnousu. Tätä kautta alettiin kiinnittää huomiota myös arkikielen metaforiin sekä siihen, kuinka lukijaa ja sanomaa voidaan yrittää manipuloida metaforien avulla.

Perinteisessä politiikan tutkimuksessa metaforat eivät ole juuri päässeet parrasvaloon. Metaforia on sivuttu osana retoriikan – varsinkin uuden retoriikan – tutkimusta, jossa metafora nähdään usein suppeassa valossa. Retorisen perinteen hengessä suppea näkemys metaforasta katsoo sen olevan vain yksi trooppi, eli kielikuva². Tämä suppea näkemys metaforasta on vallassa varsinkin perelmanilaisessa³ (Perelman 1996) uudessa retoriikassa sekä burkelaisessa (Burke 1989) retoriikassa.

Metaforan suppeille käsityksille vastakkaista kantaa edustavat ne käsitykset, jossa metafora nostetaan keskeiseksi tai jopa ainoaksi troopiksi. Metafora määritellään yksinkertaisesti kaikkien trooppien yläpuolelle, eräänlaiseksi trooppien troopiksi. Kognitiivinen metaforateoria edustaa tätä laajaa näkemystä metaforasta, jossa metaforan katsotaan olevan ikään kuin todellisuutta konstituiva trooppi. (Hellsten 1997, 15.)

¹ Viime vuosikymmeninä metafora-analyysi on tullut yhä suosittumaksi varsinkin kognitiivisessa kielitieteessä (Lakoff & Johnson 1980), mutta myös yhteiskuntatieteissä (esim. Charteris-Black 2004, 2005), media-analyyseistä (esim. Hellsten 1997, 1998) ympäristöpolitiikassa (esim. Haila 1999) sekä taloustieteissä (esim. McCloskey 1985).

² Muita trooppeja metaforan lisäksi ovat metonymiat, synokdokeet ja hyberbolit. Amerikkalainen filosofi Kenneth Burke lisäsi tähän listaan myös ironian. (Burke 1989, 247–260).

³ Chaïm Perelman (1996, 129–141) katsookin metaforan olevan retorisen argumentoinnin erityistapaus: metafora on Perelmanin mukaan tiivistetty analogia ja siten se on eräs osa assosioivaa argumentaatiotekniikkaa.

Metaforien avulla integroidaan erilaisia tapoja tulkita yhtä asiaa. Metaforien lähempi tarkastelu politiikan tutkimuksen näkökulmasta on mielekästä, koska metaforien avulla erilaisia sosiaalisia tilanteita ja ongelmia käsitteellistetään uusista näkökulmista. Metaforat luovat aina tietynlaisen näkökulman todellisuuteen. Samalla ne aina rajaavat ja korostavat asian tiettyjä puolia. Metaforia tulisikin tarkastella ja tutkia kriittisessä valossa. Tutkimuksen tarkoituksena onkin pohtia sitä, minkälaista kuvaa kansanedustajat talousmetaforillaan pyrkivät luomaan taloudesta ja talouspolitiikasta.

1.1. Johdatus tutkimuksen rakenteeseen, tavoitteisiin ja tutkimusasetelmiin

Monesti vakiintuneet ja luonnollistuneet metaforat kahlitsevat ja rajoittavat uusien näkökulmien ja -kantojen sekä ratkaisuvaihtoehtojen esille pääsyä. Tutkimuksen tarkoituksena on kiinnittää erityistä huomiota talouden toistuviin metaforisaatioihin, jäsennostapoihin, joiden kautta taloutta käsitteellistetään ja ymmärretään. Samalla on tarkoitus pohtia, mitä tällaiset toistuvat jäsennostokset peittävät tai korostavat: minkälaista kuvaa taloudesta ja talouspolitiikasta ne hegemonisoivat?

Yhtenä erillisenä mielenkiinnon kohteena on myös tarkastella eduskuntakeskustelua Kreikan ja EU:n tuki- ja vakauttamispakettien luomisesta. Tutkimusaineistoksi valitsin viisi täysistuntokeskustelua, joista kaksi pohjautui opposition välikysymyksiin, kaksi pääministerin ilmoitukseen ja viimeinen hallituksen esitykseen. Aineisto on esitelty tarkemmin *Johdanto tutkimuksen aineistoon* -kappaleessa.

Tämä tutkimus pyrkii osoittamaan, miten talouden toistuvat systemaattiset jäsennostokset tuottavat yhteiskuntaan luonnollistuneita ja vakiintuneita käsitteellisiä metaforia taloudesta. Metaforat tuottavat sosiaaliseen todellisuuteemme tietynlaisia ajatuskehikoita, joiden kautta taloutta käsitteellistetään. Talouden metaforisesti rakennettujen itsestäänselvyyksien avaaminen on yksi tämän tutkimuksen päätavoitteista.

Tutkimus nojaa kriittisen tutkimuksen perinteisiin. Tarkoituksena on avata uusia näkökulmia talouspolitiikan diskurssien ja retoriikan tutkimiseen. Pyrin nostamaan metaforan pragmaattisia puolia esiin liittämällä kognitiivisen metaforateorian osaksi kriittisen diskurssianalyysin perinnettä. Tämän tarkoituksena on liittää metaforien tutkimus ja metaforakäsitteistö osaksi politiikan tutkimusta. Metaforien tutkimus on perinteisesti ollut kiinteässä suhteessa kielitieteen tutkimukseen

ja metaforatutkimus on jäänyt varsin vähälle akateemiselle huomiolle politiikan tutkimuksessa. Varsinkaan kognitiivista metaforateoriaa ei ole valtavirran politiikan tutkimuksessa hyödynnetty.

Poliittiset puheet ja tekstit ovat usein täynnä metaforia, joita käytetään itsestään selvällä tavalla – ne hyväksytään ilman kyseenalaistamista. Tutkimuksen painopiste ei ole yksittäisissä metaforissa, vaan tutkimuksen tavoitteena on nostaa esille talousmetaforien käsitteellisiä tasoja, ja pohtia niiden kautta kansanedustajien käsityksiä taloudesta ja talouskriisistä.

Tarkoituksena on kiinnittää huomiota metaforien kriittiseen luentaan sekä syventää politiikan tutkimuksen, varsinkin talousretoriikan tutkimuksen, kenttää semanttis-kognitiivisen metaforatutkimuksen tarjoamilla aineksilla. Kuten totesin, tämä tapahtuu liittämällä kognitiivinen metaforakäsitteistö osaksi kriittistä diskurssianalyysin perinnettä korostamalla metaforan pragmaattista puolta. Metodologisesti tämä tarkoittaa sitä, että otan kognitiiviseen metaforaperinteeseen vahvasti nojaavan kriittisen metafora-analyysin tutkimusaineistoni analyysityökaluksi. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys nousee yhtä lailla metaforan käsitteestä ja konstruktivistisesta, kognitiivisesta metaforateoriasta kuin kriittisen diskurssianalyysin perinteestä ja lähtökohdista.

Tutkimus rakentuu kahteen eri osaan: teoreettisen viitekehysten ja metodologisten lähtökohtien tarkasteluun sekä empiirisen aineiston analyysiin ja johtopäätöksiin. Tutkimuksen teoria- ja metodologiaosissa pyritään antamaan jäsenneily yleiskuva metaforan käsitteestä ja siitä, kuinka käsitys metaforasta on muuttunut referentiaalisesta tavasta ymmärtää metafora kohti konstruktivistista tapaa käsittää metafora. Analyysiosiossa tutkimus keskittyy tutkimusaineiston tarkasteluun, jossa nostan esille erilaisia aineistosta nousevia metaforien skeemoja. Niiden kautta pyrin pohtimaan ja analysoimaan kansanedustajien talousretoriikkaa.

Pyrin myös jäsentämään ja avaamaan metaforan käsitettä suhteuttamalla Aristoteleen metaforakäsityksen ranskalaisfilosofi Paul Ricoeurin metaforakäsitykseen. Tämän jälkeen keskityn kognitiiviseen metaforateoriaan, jonka eräänlaisena filosofisena taustaoletuksena on ihmisen käsitejärjestelmän metaforisuus. Samalla pyrin avaamaan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia kriittisen diskurssianalyysin ja kriittisen metafora-analyysin kautta. Tutkimuksen empiirisessä vaiheessa pyrin soveltamaan em. metodeja suhteessa tutkimusaineistoon ja tutkimuskysymyksiin.

1.2. Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on purkaa suomalaista talouspoliittista retoriikkaa täysistuntokeskustelujen kautta. Tutkimusintressinä on ottaa talousmetaforat lähempään tarkasteluun sekä pohtia niiden kautta sitä, miten kansanedustajat käsitteellistävät ja hahmottavat taloutta sekä talouskriisiä.

Tutkimusongelma liittyy tutkimuksen metodologiaan, jossa pohditaan sitä, miten semanttis-kognitiivinen metaforakäsitys voidaan linkittää osaksi politiikan tutkimuksen viitekehystä. Käsittelen tätä ongelmaa tutkimuksen luvussa *Kriittisen metafora-analyysin alustavat paradigmat*, jossa pyrin integroimaan semanttis-kognitiivisen metaforakäsityksen osaksi kriittisen diskurssianalyysin perinteitä. Tätä kautta avautuu myös tutkimuksen analyysityökalu, jona toimii kriittinen metafora-analyysi. Tässä analyysimenetelmässä metaforien kognitiiviset instrumentit yhdistetään metaforien pragmaattisten puolten kanssa yhteen, jolloin huomio kiinnittyy metaforien tunnistamisesta myös niiden selittämiseen ja auki lukemiseen.

Johdanto-luvussa sivuttiin jo tutkielman tavoitteita ja mielenkiinnonkohteita. Keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat:

- Millaisia talouden metaforien skeemoja tutkimuksen aineistosta nousee esille?
- Millaisia talouden aihealueita tutkimuksen aineistossa metaforisoidaan?
- Miten keskustelua Kreikan sekä EU:n tuki- ja vakauttamistoimista käsitteellistetään metaforien kautta?
- Miten talouskriisiä metaforisoidaan?

Näitä tutkimuskysymyksiä käsittelen tarkastelemalla tutkimusaineistoa kriittisen metafora-analyysin kautta. Metodologisesti tämä tapahtuu siten, että nostan suoria lainauksia aineistosta, joissa esiintyy metaforisia ilmauksia. Tämän jälkeen avaan näitä metaforisaatioita ja pohdin, minkälaista kuvaa taloudesta ja talouspolitiikasta ne pyrkivät ajamaan.

2. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tutkimuksen teorialuvussa käsittelen tutkimukseni kannalta oleellisia ja merkittäviä käsitteitä. Niitä ovat metafora, diskurssi ja kieli. Pyrin luomaan jäsennellyn kuvauksen metaforasta sekä pohtimaan sitä, miten käsitys metaforasta on muuttunut vuosien saatossa pelkästä kielen ornamentista kohti laajempaa, konseptuaalista ja konstruktivistista tapaa käsittää metafora. Samalla pyrin yhdistämään konseptuaalisen metaforateorian kriittisen diskurssianalyysin kehykseen. Tästä muotoutuukin tutkimukseni aineiston analyysimetodi, jossa yhdistyvät sekä kriittisen diskurssianalyysin ajatukset kielen ja vallan suhteesta että kognitiivisen metaforateorian käsitykset metaforista inhimillisen käsitteellistämisen instrumentteina.

Yhdysvaltalaisen kielifilosofien George Lakoffin ja Mark Johnsonin (1980, 3, 61) mukaan metaforia tulisi tutkia ja käsitellä kognitiivisesti osana ihmisten käsitejärjestelmää. Tutkimukseni pyrkii viemään tämän ajatuksen metaforien konseptuaalisuudesta astetta pidemmälle. Analyysini ei keskity ainoastaan talousmetaforien kognitiiviseen puoleen vaan pyrin kriittisen diskurssianalyysin tematiikkaa noudattaen pohtimaan paitsi talousmetaforien konseptuaalista rakentumista myös sitä, kuinka ja miten talousmetaforat liittyvät ideologiaan ja valtaan. Tutkin metaforia siis myös pragmaattisella tasolla. Tukeudun siinä brittiläisen kielitieteilijän Jonathan Charteris-Blackin (2004, 2005) kehittämään kriittisen metafora-analyysin metodiin, jonka avulla analyysia viedään metaforien konseptuaalisesta rakentumisesta kohti ajatusta siitä, että metaforat voivat olla ideologisesti ja retorisesti latautuneita tai värittyneitä ja että metaforilla on merkittävä rooli tietynlaisen arkijärjen tuottamisessa yhteiskunnassa.

Kognitiivinen metaforateoria pyrkii vastaamaan kysymykseen, miten yksilöt tulkitsevat metaforia. Kriittinen metafora-analyysi kuitenkin katsoo, että metaforilla on myös sosiaalisesti pragmaattinen puoli: on tärkeää tutkia sitä, miksi juuri tietyn tietyn tyyppiset talousmetaforat saavat jalansijaa keskusteluissa. Kognitiivinen metaforateoria antaa kuitenkin kriittiselle metafora-analyysille keinot ja käsitteet tunnistaa ja määrittää metaforia tutkimussuuntauksen viitekehyksen sisällä.

2.1. Merkitykselliset metaforat

”Metafora on kielen unelmaluomus (...) unelmien tulkinta vaatii unelmoijan ja valveilla olijan yhteistyötä ja tulkinta itse on mielikuvituksen asia. Niinpä metaforan ymmärtäminen on yhtä suuressa määrin kreatiivinen työ kuin sen luominen ja yhtä vähän sääntöjen ohjaama (...) Menestyvän metaforan luominen on taiteellista menestymistä” (Davidson 1984, 245.)

Kielen avulla kuvailemme jatkuvasti ympäröivää maailmaa ja todellisuutta. Emme kuitenkaan pelkästään kuvaile ympärillä olevaa todellisuuttamme, vaan samalla myös luomme, muokkaamme ja rakennamme sitä. Puheet ja teot eivät ole toistensa vastakohtia: ne ovat toimintaa, joka ylläpitää ja muokkaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 19). Samasta asiasta voidaan puhua erilaisin sanoin ja kielikuvin, kuten myös erilaiset tapahtumat voidaan tulkita eri lailla näkökulmasta riippuen.

Poliittinen puhe on täynnä metaforia ja erilaisia kielikuvia. Poliittista retoriikkaa elävöitetään metaforien avulla (Miller 1979, 155). Varsinkin talouspoliittinen retoriikka on läpeensä metaforinen: taloutta ja talouspolitiikkaa käsitteellistetään suurelta osin metaforien kautta. Metaforaa käytetään havainnollistamaan talouden ja politiikan abstraktia maailmaa.

Metaforilla on varsin merkittävä rooli poliittisessa retoriikassa: ne ovat keskeinen väline uusien luokittelujen ja näkökulmien luontiin. Metaforat sisältävät analogian, jossa uutta asiaa tulkitaan tunnetun asian kautta. Uutta ja tuntematonta on helpompi kuvata ja konkretisoida aiemmin tunnetun asian kautta. Näin ollen metaforat merkityksellistävät ja käsitteellistävät vaikeita, abstrakteja asioita. Metafora on tietämisen tapa, jonka avulla tuntemattomasta tehdään tunnettu. Metaforilla onkin keskeinen rooli sosiaalisen todellisuuden jäsentämisessä ja ymmärtämisessä. Analogioiden ja samankaltaisuuksien havaitseminen tekee maailmasta helpommin jäsennettävän ja ymmärrettävän. Samankaltaisuuksien tai erojen havaitseminen auttaa hahmottamaan ympäröivää todellisuutta. Mikko Lehtonen (1996, 41) toteaaakin, että metaforien käyttö ”yksinkertaistaa ja taloudellistaa kielenkäyttöä”.

Metaforaa pidettiin pitkään vain runous- ja kertomakirjallisuuden ominaisuutena ja erityispiirteenä. Moderni käsitys haastaa kuitenkin tuon käsityksen metaforasta pelkkänä kielen värittäjänä. Modernien teorioiden mukaan metaforinen kielenkäyttö on ominaista kaikelle kielenkäytölle: se kuuluu olennaisena osana niin arkikieleen kuin tieteellisten tekstien ja teorioiden maailmaan (Jokinen 1999b, 150). Samalla ne antavat metaforalle uuden, laajemman roolin: metaforat eivät ole vain arkipäiväinen kielellinen ilmiö, joka vaikuttaa ainoastaan kielenkäyttöömme, vaan metafora vaikuttaa myös toimintaamme ja ajattelumme rakentumiseen. Metaforisuus luonnehtiikin kaikkea kielenkäyttöämme. (Lehtonen 1996, 43.)

Modernien, konstruktivististen metaforateorioiden mukaan, metaforat ovat inhimillisen ymmärryksen ja käsitteellistämisen työkaluja. Metafora on yleensä helppo käsittää, koska se luo analogian tunnetun ja ei-tunnetun, abstraktin käsitteen ja helposti ymmärrettävän, asian välille: ne

tuovat vaikeaselkoiset asiat lähemmäs ihmisten normaalielämää. Ihminen jäsentää maailmaa suurelta osin lineaarisesti analogioiden kautta, ei dialektisesti. Tässä myös piilee metaforan voima ja vaara.

Metaforilla on tapana ottaa todellisuus haltuun yksinkertaistavalla tavalla. Metaforat eivät ole puolueettomia: ne korostavat ja peittävät aina asian tiettyä puolta. Samalla kuitenkin metaforat ovat inhimillisen ymmärtämisen peruselementti. Maailma ja yhteiskunta eivät ole yksinkertaisia tiloja. Siksi tarvitaan metaforia. Tärkeää on kuitenkin pyrkiä katsomaan näiden metaforien taakse ja paljastamaan mitä ja millaisia käsityksiä ja ideologioita metaforat ajavat.

Metaforat eivät ole pelkästään kielellinen ilmiö. Niiden avulla käsitteellistetään ja luodaan todellisuutta. Metaforat eivät ole myöskään vain osa pelkkää retoriikkaa: ne rakentavat ja muokkaavat sosiaalista todellisuutta. Vakiintuneilla, luonnollistuneilla metaforilla ja puhetavoilla on taipumus muuttua normatiivisiksi ohjeiksi ja osaksi yhteiskunnallista käsitystä: kun metaforat hyväksytään, on niiden mukainen toiminta luonnollista (Pantzar 1995, 91–92). Erilaiset metaforat tuottavat erilaisia tulkintakehikkoja ja jäsennyksiä todellisuudesta. Talouden ja talouskriisin metaforisaatiot tuottavat tietyn kehyksen, jonka sisällä taloutta käsitteellistetään ja jäsennetään. Kun taloudesta puhutaan tietyin metaforisin ilmauksin, se rakentaa taloudelle tietyn tulkintakehyksen, jonka mukaan taloutta käsitteellistetään ja jonka mukaan sitten toimitaan.

Metaforien avulla monisyisiä poliittisia tilanteita tiivistetään ja yksinkertaistetaan. Niiden taitava käyttö on demokraattisessa yhteiskunnassa toimivalle poliitikolle perusvaatimus. Ei riitä, että poliitikko on asiantunteva. Poliitikon täytyy osata pukea asiat konkreettisella, yksinkertaisella ja mieleenpainuvalla tavalla. Tätä tavoitetta omalta osaltaan palvelee kielikuvien taitava ja onnistunut viljeleminen.

Metaforat tarjoavat tulkintakehikkoja erilaisille ilmiöille. Samalla myös metaforat tuottavat toimintaa: metaforat korostavat asian yhtä puolta samalla häivyttäen toista puolta. Metaforinen kieli on yksi tärkeimmistä työkaluista, joiden avulla tietoa ja käsityksiä eri asioista luodaan ja muokataan. Se on myös vastavuoroinen prosessi: ihmiset määrittävät ja käsitteellistävät uusia asioita ja merkityksiä metaforien avulla sekä niiden kautta.

Metaforien kautta toimijat käsitteellistävät asioita – niiden avulla konkretisoidaan abstrakteja asioita ja ilmiöitä. Konkretisoinnin ohella metaforat samalla rajaavat ja muokkaavat näkökulmaa käsiteltäviin asioihin. Samalla niiden avulla rakennetaan ja vahvistetaan tietynlaista näkökulmaa

asioista. Metaforat ovatkin tärkeä osa poliittista diskurssia, sillä ne muokkaavat ja reflektoivat ajatuksiamme politiikasta. (Hellsten 1998, 64.)

Poliittinen puhe ei ole neutraalia, vaan se pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan ja vakuuttamaan. Poliittinen puhe ja kieli ovat tekoja, jotka pyrkivät vakuuttamaan. Tästä näkökulmasta poliittinen kieli on väistämättä metaforista. Metafora on retorinen sana, jonka avulla pyritään saamaan kannatusta omille argumenteille. Onnistunut metafora yhdistää erilaisia aatteita ja ideologioita yllättävällä ja uudella tavalla. Metaforia käytetään todellisuuden käsitteellistämiseen tavalla, joka symbolisoi joitain tärkeiksi koettuja arvoja tai aatteita. (Pekonen 1991, 50.)

Poliittisella diskurssilla luodaan poliittisen maailman rajat: tosiasiat eivät puhu puolestaan – ne on selitettävä (Kuusisto 1996, 269). Metaforien avulla määritellään toimijoiden asemaa ja roolia suhteessa eri politiikkakokonaisuuksiin. Metaforilla onkin keskeinen rooli poliittisten puheiden legitimaation onnistumisessa.

Amerikkalainen filosofi Monroe Beardsley on todennut metaforan olevan pienoiskoossa oleva runo. Näin metaforan voidaan ajatella olevan ikään kuin lyhennetty versio siitä moniselitteisestä ja monimutkaisesta merkitysten suhteesta, joka tavallaan luonnehtii koko esityksen kokonaisuutta. Metafora laajentaa yksityisestä yleiseen ja monimutkaisesta yksinkertaiseen. Metaforien viljely on tehokas retorinen keino ja strategia, joiden taitava käyttö herättää vahvoja emotionaalisia tunteita. Metaforien kautta yleisö rakentaa argumentista oman tulkintansa, jota onnistuneella metaforien käytöllä voidaan ohjailta. (Charteris-Black 2005, 2–13.)

Charteris-Blackin (2005, 15) mukaan metaforalla on merkittävä rooli suostuttelevassa retoriikassa ja diskurssissa, koska metafora toimii välittäjänä tiedostettujen ja tiedostamattomien suostuttelun keinojen välillä. Samalla metafora vaikuttaa yleisön tunteisiin, asenteisiin ja arvoihin, koska se aktivoi alitajuisia tunteita ja uskomuksia hyvän ja pahan skaalalla. Metaforilla on siis alitajuinen, tiedostamaton puoli, joka vetoaa yleisön tunneresponseihin. Taitava poliitikko pystyy metaforien kautta luomaan emotionaalisia responsseja yleisössä. (Emt., 16–20.)

Metaforat eivät ole pelkästään lingvistinen ilmiö, vaan myös konseptuaalinen. Metaforat vaikuttavat sosiaalisen ja poliittisen todellisuuden rakentumiseen – ne muokkaavat konseptuaalista näkemystä maailmasta (Lakoff & Johnson 1980, 159; Charteris-Black 2005, 197). Jos tämä metaforan filosofinen lähtöoletus otetaan vakioksi, niin metaforien kognitiivinen analyysi voi avartaa tutkittavien kohteiden laajempaa poliittista ideologiaa eri ilmiöistä.

2.2. Metaforatutkimuksen kielelliset käännökset

Metaforat ovat osa sitä yhteistä perustaa, joille poliitikkojen, tiedemiesten ja kansalaisten tapa käsitteellistää asioita perustuu ja rakentuu (Hellsten 1998, 64). Metaforat arkijärjellistävät asioita: niiden avulla muokataan ja rakennetaan tietynlaista käsitystä sosiaalisesta todellisuudesta. Metaforan arkijärjellisyys liittyy Hellstenin (emt., 64–65) mukaan siihen, että metafora perustuu lähtökohtaisesti kieliyhteisön yhteisesti jaettuihin kokemuksiin ja arvoihin tutuista asioista: metaforalla käsitteellistetään uutta ja outoa abstraktia asiaa tai toimintaa konkreettisen ja tunnetun toiminnan tai asian kautta. Metaforat siis konkretisoivat asioita. Samalla myös metaforat rajaavat ja poissulkevat vaihtoehtoisia tapoja käsitellä asioita korostamalla asian tai toiminnan tiettyjä puolia.

Metaforan määritelmä on muuttunut vuosien saatossa. Se on saanut vaikutteita aikakausille tyypillisten filosofisten suuntauksien ja muotien kautta. Tämä näkyy eri metaforateorioiden ja metaforan määritelmien painotuksissa. Eri metaforamääritelmille ja -teorioille yhteisiä kiistakapuloita ovat olleet kysymys metaforan rakentumisesta sekä kysymys metaforan konstruktivistisesta luonteesta. Metaforan rakentumisella viitataan siihen, ymmärretäänkö metafora sanojen, lauseiden vai ajatusten tasolla. Metaforan konstruktivistinen kiista liittyy taas siihen kysymykseen, voidaanko metaforalla luoda vai ainoastaan heijastaa todellisuutta. (Hellsten 1998, 64–65.) Nämä eri käsitykset metaforasta ovat kehittyneet ajallisesti, ja niiden painotukset ovat varsin erilaisia, mutta kuten Hellsten (emt., 65) huomauttaa, ne eivät ole ”toisiaan poissulkevia vaan pikemminkin rinnakkaisia, toisiaan täydentäviä”.

Max Black (1962, 25–47) jakaa metaforateoriat näiden kysymysten suhteen korvaamis-, vertaamis- ja vuorovaikutusteorioihin. Korvaamisteoriassa metafora syntyy, kun sana tai ilmaisu korvataan toisella, siihen normaalisti kuulumattomalla, termillä. Korvaamisteoria katsookin metaforan olevan vain kielellinen ornamentti, joka voidaan korvata kirjaimellisella ilmaisulla. Tämän korvaamisteorian keskeisenä lähtökohtana toimii Aristoteleen määritelmä metaforasta. Käyn seuraavassa luvussa tarkemmin Aristoteleen metaforamääritelmän läpi suhteuttamalla sen Ricoeurin käsityksiin metaforasta.

Vertaamisteoria jatkaa korvaamisteorian käsitystä metaforasta kuvaannollisena, eräänlaisena poikkeavana kielenkäyttönä. Se kuitenkin katsoo, että metaforassa on pikemminkin kyse vertaamisesta kuin korvaamisesta: sen mukaan metafora on vertaus ilman kuin-sanaa. Metafora on eräänlainen tiivistynyt analogia kahden eri termin välillä. (Hellsten 1998, 66.) Korvaamisteoria vie

metaforan huomion sanoista lauseiden tasolle. Sen mukaan metafora ei ole sanan korvaamista toisella niin kuin korvaamisteoria ehdottaa vaan se on lauseiden tasolla tapahtuva vertaus.

Vuorovaikutusteoria johtaa metaforakäsityksen kohti kognitiivista ja konstruktivistista tapaa käsittää metafora. Sen mukaan metafora ei ole pelkästään kirjoituksissa tai puheissa toimiva tehokeino, vaan myös ajattelumme on metaforista (Hellsten 1998, 66). Vuorovaikutusteoria oli käänteentekevä suhteessa aikaisempiin teorioihin siinä mielessä, että metaforan ei katsottu olevan vain pelkkä kielen ornamentti tai tehokeino. Samalla se oletti kaiken kielen olevan metaforista.

Blackin (1962) mukaan metaforassa on kysymys metaforan lähde- ja kohdealueen vuorovaikutuksesta. Blackin tulkinta viekin vuorovaikutusteorian astetta pidemmälle, sillä Blackin tulkinnan mukaan metaforassa ei ole kysymys vain lauseen tai sanojen tasossa tapahtuvasta ristiriitaisuudesta. Blackin mukaan täytyy kiinnittää huomiota koko kontekstista syntyvään metaforisuuteen.

Vuorovaikutusteoria toi myös metaforien konstruktivistisen puolen metaforakeskusteluun korostamalla metaforan roolia sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Metaforilla luodaan uusia käsityksiä maailmasta. Vuorovaikutusteoria korostaa asioiden suhteellisuutta ja kontekstualisuutta: asiat ovat aina jossain suhteessa johonkin, jostain tietystä näkökulmasta katsottuna. Metaforia ei voida tulkita kirjaimellisesti, koska ne syntyvät metaforisoitujen kontekstien vuorovaikutuksesta. (Hellsten 1998, 66.)

2.2.1. Aristoteleen metaforamääritelmä

Aristoteleen (1997, 1457b-10) mukaan metafora syntyy, kun tietylle asialle annetaan nimi, joka jo varsinaisesti kuuluu jollekin muulle. Sana metafora juontaa juurensa antiikin Kreikan sanasta *metapherein*, jonka kirjaimellisesti voidaan ajatella tarkoittavan ”siirtämistä”. *Metapherein*-sana muodostuu kahdesta sanasta: *metasta* ja *phereinistä*. Etuliite ’meta’ voidaan suomentaa ’yli’-sanaksi, ja ’pherein’ tarkoittaa ’kantamista’. Yhdessä *metapherein* voidaan käsittää ilmaisuksi, jolla viitataan jonkin asian yli kantamiseen. Metafora siis siirtää ominaisuuksia ja merkityksiä paikasta toiseen. Metafora on kielikuva, joka siirtää kohteen A merkityksiä kohteeseen B. Termi metafora on jo itsessään metaforinen.⁴ (Lehtonen 1996, 133.)

⁴ Kts. myös Kortelainen 2006.

Klassisessa retoriikassa metafora luokitellaan siis troopiksi, eli yhdeksi figuuriksi, joka luokittelee sanojen käytössä ilmenevät merkityksen eri variaatiot, jossa kirjaimellinen sana korvataan figuratiivisella. Se on siis yksi retorisen vaikuttamisen keino ja väline. Toimija voi valita figuratiivisen sanan miellyttääkseen tai vietelläkseen yleisöä. Metaforaa palveleekin yhtä retoriikan yleisen funktion keskeistä aspektia – suostuttelua. (Ricoeur 2000, 85–87.)

Aristoteleen metaforan retoriseen tarkasteluun liittyy tiettyjä esioletuksia, joita metaforien moderni, semanttinen tarkastelu kritisoi. Esittelen seuraavaksi semanttisen metaforateorian esittämää kritiikkiä klassista metaforakäsitystä kohtaan. Semanttisen tarkastelun mukaan Aristoteleen metaforan retorisessa tarkastelussa hyväksytään näkemys, että sanat tulee ymmärtää erillisinä, toisistaan erotettuina entiteetteinä. Tällöin jokaisella sanalla on itsessään merkitys, jota Aristoteles nimittää ”yleiseksi merkitykseksi”. Merkityksen jakaa tietty yhteinen populaatio, ja se on tämän populaation puhenormien määrittämä. Ranskalaisfilosofi Paul Ricoeurin mukaan klassiset retorikot perustelivat metaforien käyttöä sillä, että kielikuvan tehtävänä oli täyttää leksikaalisessa koodissa oleva semanttinen tyhjiö, tai koristaa diskurssia ja tehdä siitä esteettisempi ja ymmärrettävämpi. (Ricoeur 2000, 85–95.)

Metaforan moderni käsitys kyseenalaistaa klassisen metaforateorian. Perinteisen käsityksen mukaan metafora syntyy, kun jokin kieliyhteisössä tavanomaiseksi mielletty sana tai lause korvataan poikkeavalla sanalla. Yksi klassisen metaforateorian perinteen esioletuksista on se, että metafora on ainoastaan denominaation sattuma – eli tavanomaiseksi ymmärrettyjen sanojen merkityksen paikoiltaan siirtyminen (Ricoeur 2000, 88). Klassinen retoriikka rajoitti näin itsensä merkityksen vaikutuksen kuvaamiseen. Siinä keskityttiin tietyn sanan metaforiseen käyttöön. Modernin metaforateorian mukaan metaforana käytettävällä sanalla ei ole lauseen merkityssuhteen kannalta juuri mitään itsenäistä arvoa: sana on pelkkä tulkinnan väline. Sanan tai sanojen merkitys ei ole sidottu mihinkään leksikaaliseen merkityssuhteeseen. Sanan merkitys perustuu siihen, miten sitä käytetään, ts. metaforan kielelliseen voimaan ja sen duaaliluonteeseen.

Metaforan semanttisessa tarkastelussa taas pohditaan koko lausetta – metaforista lausumaa. Voidaan sanoa, että metafora syntyy vasta sitten, kun se on tuotettu kokonaisen lauseen tasolla. Ricoeurin (2000, 89) mukaan metafora onkin ”kahden termin välisen jännitteen tulos metaforisessa lausumassa”. Tästä kahden termin välisestä jännitteestä syntyvä metafora muodostuu näiden kahden vastakkaisen lausuman tulkinnan kautta. Ricoeurin mukaan metafora on eräänlainen kielellinen operaatio, joka syntyy siten, että loogisille subjekteille annetaan predikaatteja, jotka eivät ole yhteensopiva niiden kanssa. Metafora rikkoo loogisen subjektin jatkuvuuden ja lauseen semanttisen

yhteensopivuuden sellaisena kuin se on totuttu ymmärtämään kirjaimellisesti. Metaforisessa ilmaisussa tämä sanojen kirjaimellisen semanttisen ymmärtämisen rikkoutuminen tai jatkuvuuden loppuminen luo uuden metaforisen sopivuuden ja jatkuvuuden. Se syntyy siis tulkinnan konfliktin kautta. Toisin sanoen lause tulee mielekkääksi ainoastaan alistamalla siinä esiintyvät sanat tietynlaiselle merkitykselle, jonka kautta lause tai lausuma tulee järkeväksi. Ricoeur tulkitsee metaforan täten olevan jotain muuta kuin metaforan kirjaimellinen tulkinta. Tämä Ricoeurin mukaan metaforisella ilmaisulla ominainen jännite on metaforan tulkinnan kognitiivisen prosessin liikkeelle paneva ominaisuus. Sanojen yhteensopimattomuus muodostaa jännityksen, jonka kautta lauseelle muodostuu uusi semanttinen merkitys. (Ricoeur 2000, 89–95.)

Gilbert Ryle (1990, 17) on kutsunut metaforaa laskelmoiduksi virheeksi, joka sitoo yhteensopimattomia asioita yhteen. Tämän näennäisen väärinymmärtämisen keinoin voidaan siten muodostaa termien välille uusi, ennen huomaamaton, merkityssuhde. Metaforinen tulkinta olettaa tietyn kirjaimellisen tulkinnan, joka häviää merkityksellisessä ristiriitaisuudessa. Tämä prosessi pakottaa sanoihin tietynlaisen merkityksen laajentuman, jonka ansiosta tulkintaan tulee mielekkyyttä, vaikkakin sanojen tulkinta olisi kirjaimellisesti mahdotonta (Ricoeur 2000, 90).

Klassinen metaforateoria, jossa trooppi oli ainoastaan yhden sanan korvaamista toisella, ei kykene selittämään merkityksen luomista. Ricoeurin (2000, 92) metaforan jänniteteoria pyrkiikin asettumaan klassisen korvaamisteorian vastapainoksi, jossa metafora on ”semanttinen keksintö”. Se ei ole pelkkä kaltaisuuteen perustuva assosiaatio. Metafora ei ole tämän semanttisen tulkinnan mukaan vain pelkkä kielen ja diskurssin koriste. Metafora kuvastaa aina jotain uutta todellisuudesta. Metafora on olemassa vain ja ainoastaan tulkinnassa, ja sen kautta.

2.3. Metaforien kognitiivinen ja konstruktivistinen puoli

Metafora ei ole pelkästään kielellinen ominaisuus, vaan se ulottuu myös muille inhimillisen toiminnan osa-alueille (Lakoff & Johnson 1980; Leino 1983, 108).⁵ Metaforilla pyritään rakentamaan tietynlaista kuvaa asiasta – metaforat rajaavat näkökulmaa käsiteltäviin asioihin korostamalla ja viemällä huomiota asian tiettyyn puoleen. Samalla metaforat voivat paljastaa sellaisia alitajuisia asenteita ja ideologioita, joita kirjallinen kieli ei mahdollisesti nosta esille. Kognitiivinen metaforateoria liittyy läheisesti filosofiseen kysymykseen siitä, miten ja millä tavalla ihmiset käsittävät ja hahmottavat itsensä ja ympäröivän maailman. (Nikanne 1992, 61–63.)

⁵ Kts. myös Lakoff & Johnson 1989 ja Charteris-Black 2004, 2005.

Varsin yleinen ja laaja tapa on määritellä metafora lingvistiksi-psykologiseksi interaktiona, jossa nimet tai termit yhdistetään niiden normaalilta alueelta johonkin uuteen, poikkeavaan lähdealueeseen (Beer & De Landtsheer 2004, 3). Tämä varsin laaja määritelmä metaforasta on melko yleinen, ja se kommunikoi Ricoeurin ajatusten kanssa metaforan jänniteteoriasta sen suhteen, että lauseen normaali konventio rikotaan siirtämällä termi normaalista lähdealueesta toiseen.

Suurin osa metaforatutkimuksesta keskittyy kommunikaatioon, kieleen ja retoriikkaan. Metafora-analyysia on myös sovellettu muille tieteenalueille, kuten esimerkiksi arkkitehtuuriin, antropologiaan ja psykologiaan. Metaforat poliittisissa kontekstissa ovat saaneet kuitenkin varsin vähän akateemista huomiota (Straehle et al. 1999, 66–68).

Politiikan tutkimuksessa vallitsee vieläkin koulukuntia, joiden mukaan toiminta puhuu lujempaa kuin sanat, poliittinen puhe on pelkkää jargonia ja poliittinen diskurssi on vain ”pelkkää retoriikkaa” (Beer & De Landtsheer 2004, 5). Tämä kapea näkemys metaforasta pohjaa Aristoteleen ajatuksiin metaforasta pelkkänä kielen koristeena, ornamenttina, joka värittää kieltä ilman suurempaa semanttista merkitystä. Metaforat nähdään toissijaisina, koska niillä ei ole mitään semanttista latausta. Tai kuten Musolff (2004, 159–162) huomauttaa, että jo 1600-luvulla Thomas Hobbes *Leviathan* -teoksessaan varoitti, metaforia pidetään haittana, koska ne sumentavat totuutta ja vaikeuttavat selkeiden ideoiden esille tuloa.

Francis Beerin ja Christ’l De Landtsheerin mukaan nämä varsin naiivit käsitykset metaforasta pelkkänä kielen ornamenttina ovat samalla sekä liian yksinkertaistavia että liian monimutkaisia. Ne ovat liian yksinkertaistavia, koska ne olettavat ideoiden ja ajatusten puhuvan itse omasta puolestaan. Samalla ne ovat liian monimutkaisia, koska ne jakavat viestin ja sen sisällön toisistaan. (Beer & De Landtsheer 2004, 5–7.)

Nykyaikaisessa poliittisen diskurssin tutkimisessa metaforalle on annettu yhä enemmän painoarvoa. Sen keskeisyyttä ja merkitystä poliittisessa retoriikassa on alettu korostaa (Straehle et al. 1999, 68). Metaforia tutkimalla voidaan avata ja selventää kompleksisia poliittisia argumentteja. Metaforien taitavalla käytöllä voidaan nostattaa ja herättää voimakkaita tuntemuksia ja voimistaa tiettyjä puhujalle tärkeitä päämääriä.

Paul Chiltonin (1996, 71) mukaan metaforien käyttö poliittisissa argumentaatioissa on erityisen tärkeää, kun rakennetaan yhtenäistä politiikkaohjelma-diskurssia. Metaforat voivat toimia useitten

erilaisten päämäärien tuottajina: suostuttelussa, legitimaatiossa, yhteisen solidaarisuuden luojana ja uusien tilanteiden käsitteellistämässä.

2.3.3. Ontologiset, rakenne- ja suuntametaforat

Metaforat ovat yksinkertaistettuna sellaisia mielen ja puheen kielikuvia, joissa käsitteellistämme abstrakteja asioita konkreettisina. Kognitiivinen metafora erottaa toisistaan ilmaisun ja käsitteen tasolla käsitteelliset metaforat ja metaforiset ilmaisut. Käsittemetaforat ovat ns. juurimetaforia, jotka toimivat ajattelun, ymmärtämisen ja käsitteellistämisen ohjaajina. Sen ympärille syntyy metaforisia ilmauksia, jotka perustuvat tähän laajempaan käsitteelliseen metaforatasoon. Yksittäiset metaforiset ilmaukset ovat siis käsittemetaforien erilaisia ilmentymiä.

Lakoff ja Johnson (1980, 3-32) mukaan metaforat voidaan luokitella kolmeen eri metaforatyypin: strukturalistisiin, ontologisiin ja orientoiiviin metaforiin. Usein kuitenkin metaforilla on piirteitä useammasta kuin yhdestä luokasta. Nämä luokat ovat silti hyvin selvärajaisia, ja mielestäni on suotavaa, että määrittelen metaforatyypit lyhyesti.

Ontologisessa metaforassa jokin abstrakti asia ilmaistaan jonkin konkreettisen asian kautta. Ontologisten metaforien kautta uusia asioita ja kokemuksia tehdään ymmärrettäviksi. Sen perusajatus on, että metaforan avulla abstraktit asiat kuvitellaan ja tehdään konkreettisiksi, käsin kosketeltaviksi. Kun abstraktit asiat kuvitellaan konkreettisiksi, voimme silloin kvantifioida, viitata niihin tai antaa niille erilaisia ominaisuuksia (Leino 1983, 109). Esimerkiksi suunnitelmat ovat hyvinkin abstrakteja asioita, mutta silti monesti puhumme niistä kuin niillä olisi konkreettisia ominaisuuksia. Suunnitelmat kaatuvat ja nousevat puheissamme. Puemme suunnitelma-käsitteelle konkreettisia tapahtumia. Näin pystymme hahmottamaan ja käsitteellistämään abstraktia asiaa.

Leinon (1983, 109) mukaan jotkut ontologiset metaforat ovat ajattelussamme niin luonnollisia, että niiden metaforisuutta ei lainkaan huomata. Tällöin niitä pidetään jonkin ilmiön luonnollisena ominaisuutena ja itsestäänselvyysinä. Usein kuitenkin näiden metaforien ”purkaminen” voi paljastaa asioiden todellisen puolen ja luonteen.

Personifikaatio onkin ehkä ontologisten metaforien yleisin ilmenemismuoto. Personifikaatiossa metaforan lähdealueena toimii jokin elollinen olento tai organismi. Metaforan kohdealueena on taas jokin eloton kohde. Personifikaatiossa lähdealueen elollisen olennon ominaisuuksia siirretään kohdealueen elottomaan kohteeseen. Siinä siis metaforan kohdealueen eloton olento

inhimillistetään jollain tai joillakin metaforan lähdealueen elollisen olennon ominaisuuksilla. (Lakoff & Johnson 1980, 22–33.)

Personifikaatio on varsin yleinen väline puhua taloudesta. Siinä hyvin abstrakti ja vaikeaselkoinen asia, kuten talous, esitetään siten kuin sillä olisi inhimillisiä ja elollisia ominaisuuksia. Taloudesta puhutaan inhimillisin käsittein. Personifikaatio on tehokas tapa tehdä abstrakteja asioita helpommin ymmärrettäväksi ja käsitettäväksi.

(1) Arvoisa rouva puhemies! Suomen talous on erityisen *haavoittuvainen* ja altis maailmantalouden heilahduksille. Euroopan maiden vakaus takaa myös *meidän* tasapainoisen *kehityksen* ja kilpailukyvn. Ulla Karvo (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

(2) Suomen kilpailukyky on erittäin *haavoittuva* tässä tilanteessa, ja siksi tämä välikysymys työllisyydestä, työn pitämisestä Suomessa, on todella ajankohtainen ja iso ja se edellyttäisi pitkät ja laajat keskustelut ja pohdinnat. Toimi Kankaanniemi (kd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Yllä olevissa esimerkeissä Suomen talous personifoidaan eläväksi olennoksi, jolla on inhimillisiä, elollisen olennon ominaisuuksia. Talous on vahvasti abstrakti käsite, mutta haavoittuminen on taas hyvin vahvasti inhimillisen olennon kokema ominaisuus. Suomen kansantalous käsitteellistetään ontologisen personifikaatiometaforan kautta riippuvaiseksi Euroopan talouskehityksestä. Suomen kansantalouden suotuisa kehitys *haavoittuu*, toisin sanoen kansantalouden reaalin kehitys kääntyy laskuun, mikäli maailmantalouden kehityksessä tapahtuu negatiivisia muutoksia. Myös esimerkiksi Suomen kilpailukykyä hahmotetaan ontologisesti personifikaation keinoin. Personifikaatio on retorinen keino, jonka avulla omalle retoriselle päämäärälle pyritään luomaan hyväksyntää. Monet ei-inhimillisiä olioita koskevat kuvaukset on helpompi käsitteellistää ja ymmärtää inhimillisten motivaatioiden, ominaisuuksien ja toimintojen avulla (Leino 1983, 108–109).

Strukturaalisen eli rakennemetaforan avulla muodostetaan yhteyksiä, joita ihminen näkee eri asioiden ja käsitteiden välillä⁶. Rakennemetafora kuvaa yhden käsitteen toisen tai toisten käsitteiden kautta. (Lakoff ja Johnson 1980, 5). Vaikeasti ymmärrettävät asiat käsitteellistetään helpommin ymmärrettävien asioiden kautta, jolloin tietty käsite rakennetaan metaforisesti toisen käsitteen kautta. Hellstenin (1997, 90) mukaan ”strukturaalissa metaforissa yhdistetään yleisiä, käsitteellisiä kenttiä ja niihin kuuluvia konventionalisoituneita mentaalisia kartastoja ja kulttuurisia skeemoja”. Esimerkiksi politiikan käsitteellistämiset pelinä, kaupankäyntinä tai teatterina ovat strukturaalisia metaforia. Tällöin siis kohdealuetta (politiikkaa) käsitteellistetään lähdealueen (esim. teatterin)

⁶ Tällaiset strukturaaliset metaforat ovat Lakoff ja Johnsonin (1980) eräänlainen pääasiallinen tutkimusintressi.

terminologian kautta. Näiden kahden osa-alueen välille luodaan ajatuksellinen yhteys, jossa yhtä aluetta aletaan käsitteellistää toisen alueen kautta.

(3) Arvoisa rouva puhemies! *Sota* harmaata taloutta vastaan on yksi tärkeimpiä suomalaisen rehellisen työn, yrittäjyyden ja myöskin työllisyyden turvaamisen keinoja. Siitä onkin tänään käyty täällä todella ansiokasta, kattavaa keskustelua, ja ihan syystäkin. Elsi Katainen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

(4) On selvää, että harmaa talous vääristää kilpailua ja siten vaikeuttaa rehellisesti toimivien yrittäjien yritystoimintaa. Toimenpiteitä harmaan talouden *kitkemiseksi* on lisättävä. Verojen maksamatta jättäminen on ylivoimainen kilpailuetu etenkin Suomen kaltaisessa edelleen varsin korkean verotuksen maassa...Harmaan talouden *torjumiseksi* tarvitaan lisää valvontaa, ja etenkin verotarkastuksia on syytä lisätä. Esko Kiviranta . (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

(5) Arvoisa herra puhemies! Opposition välikysymyksen kärki on kohdistettu riittämättömiin toimenpiteisiin työttömyyden *nujertamiseksi*. Kokonaistyöllisyyttä, täystyöllisyyttä, ei kyllä ole saavutettu, eikä harmaata taloutta ole *poistettu* kokonaan, mutta paljon on tehty, niin kuin olemme tänään kuulleet. Mirja Vehkaperä (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Yllä olevissa esimerkeissä harmaata taloutta käsitteellistetään eräänlaisena ongelmana ja vitsauksena, joka on *kitkettävä* ja *poistettava*. Harmaata taloutta hahmotetaan, ei talouden terminologialla vaan, muiden alojen käsitteistöllä ja terminologialla. Näin harmaata taloutta metaforisoidaan eräänlaiseksi riesaksi ja ongelmaksi, jota täytyy myös käsitellä kovin keinoin, jotta se saadaan poistettua. Harmaa talous metaforisoidaan ikään kuin haittakasviksi, joka täytyy poistaa, ettei se vie hyötykasvien elintilaa. Aineistosta löytyvien metaforisten ilmauksien suhteen harmaasta taloudesta johdetaan varsin systemaattisesti rakenteellista analogiaa harmaan talouden ja haittakasvien välille.

Suuntametafora eli orientoiva metafora ilmentää asioiden keskinäisiä suhteita. Orientoivan metaforan käsitejärjestelmä syntyy siis suhteessa johonkin toiseen, esimerkiksi ajan ja paikan suhteeseen. Leinon (1983, 109) mukaan useimmat peruskäsitteemme jäsenyvät erilaisten spatiaalisten metaforien kautta⁷. Orientoivat metaforat voivat vaihdella eri kulttuureissa, koska ne pohjautuvat ihmisten fyysisiin ja kulttuurisiin kokemuksiin. (Ibid.)

Kuten aikaisemmin todettiin, rakennemetaforan lisäksi voidaan erottaa toisistaan orientoiva ja ontologinen metafora. Tekstikorpusta tarkasteltaessa esiin nousi eräitä teemoja, jotka toistuivat eri puolueiden ja kansanedustajien talousmetaforissa johdonmukaisesti. Yksi tällainen huomattava teema oli talouden, tarkemmin ottaen talouskasvun, käsitteellistäminen eräänlaisena

⁷ Esim. voimme *alittaa* tai *ylittää* itsemme tehdessämme tenttiä, tai esimerkiksi sosiaalinen asema on usein ilmaistu spatiaalisella suhteella: sosiaalinen status tai asema voi olla *alempi* tai *ylempi*.

kolmiulotteisena tilana, jossa talouskasvua metaforisoidaan eräänlaisilla vastakohtapareilla. Tässä tapauksessa kansanedustajat käsitteellistävät talouskasvua suhteessa vastakohtapareihin.⁸

Orientoivat metaforat siis ilmentävät asioiden keskinäisiä suhteita. Talouskasvu, ja talous yleensä, on abstrakti käsite ja sitä voidaan mitata monilla eri tavoilla ja mittareilla. Suuntametaforien käyttö talouskasvusta puhuttaessa oli tutkimusaineistossa universaalia, puolueyhmistä riippumatonta toimintaa. Talouskasvua käsitteellistetään suhteessa spatiaaliseen tilaan. Useimmiten talouskasvun orientoivat metaforat ovat vertikaalisella akselilla (ylös-alas-suhteessa). Näissä suuntametaforissa talous hahmotetaan vertikaalisena liikkeenä, jossa nousu, kasvu ja tasapaino nähdään myönteisinä ilmiöinä ja lasku negatiivisena.

⁸ Vastakohtapareja voivat olla esim. ylös-alas, eteen-taakse, keskelle-reunalle, syvällä-matalla, kylmä-kuuma. Lakoff ja Johnsonin (1980, 14–21) mukaan useimmat elämän fundamentaaliset peruskäsitteet (kuten onnellisuus) hahmotetaan suuntametaforia hyödyntäen.

3. Kriittisen metafora-analyysin alustavat paradigmat

3.1. Metaforat sosiaalisen todellisuuden rakentajina – sosiaalisesta konstruktivismista diskurssien maailmaan

Modernin metaforatutkimuksen ajatus siitä, että metaforilla rakennetaan ja muokataan sosiaalista todellisuutta yhdistää tutkielmani lähtökohtaisesti sosiaalisen konstruktivismin viitekehykseen, jonka mukaan kieli on oleellinen mekanismi sosiaalisen todellisuuden ja maailman rakentumisessa. Tutkimukseni perustuu myös ajatukselle siitä, että meitä ympäröivä maailma on sosiaalisesti rakennettu ja tuotettu ja täten jatkuvassa muutoksen tilassa. Sosiaalisen konstruktivismin mukaan kieli siis luo ”todellisuutta”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisi olemassa jokin objektiivinen sisäinen tai ulkoinen todellisuus vaan pikemminkin sitä, että kielen kautta ihmiset luovat yhden version todellisuudesta (Halliday 1986, 22).

Todellisuutemme siis rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa. Samalla tieto todellisuudesta syntyy ja välittyy sosiaalisissa prosesseissa, jossa todellisuus tarkoittaa tahdostamme riippumatonta ilmiöiden maailmaa (Berger & Luckmann 1994, 11). Todellisuuden tuottaminen tapahtuu kielessä sen omien säännönmukaisuuksien ohjaamana. Näitä säännönmukaisuuksia tutkii Lehtosen (1996, 31–32) mukaan diskurssiteoria, jolla Lehtonen tarkoittaa ”erityistä tapaa representoida inhimillistä todellisuutta”. Lehtonen näkee merkitykset maailmallisina, eli ts. historiallisina. Myös Suoninen (1993) ottaa huomioon historiallisuuden: kielen avulla voidaan tulkita todellisuutta, mutta tämä tulkinta on aina aikaan ja paikkaan sidottu.

Diskurssin käsitteelle ei ole olemassa yhtä, kiveenhakattua määritelmää. Diskurssin käsitettä voidaan määritellä monella tavalla, ja monesta eri näkökulmasta käsin. Yksi tapa määritellä diskurssi on yksinkertaisesti tekstin ja kontekstin summana. Tämän määritelmän mukaa diskurssi on siis jotain enemmän kuin pelkästään kieli – se on yhteydessä poliittisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin ilmiöihin ja prosesseihin. Diskurssi alettiin esittää tässä mielessä 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Tutkimusyhteisössä onkin puhuttu ”kielellisestä käänneestä”, joka perustui mm. ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n ajatuksille kielestä, diskurssista ja vallasta.⁹

Tämä ”kielellinen käänne” yhteiskuntatieteissä 1970-luvulla on merkinnyt kielen roolin muutosta sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Ennen kieli nähtiin enemmänkin nimeämistävälineenä kuin todellisuutta konstituivana ja sosiaalista todellisuutta rakentavana. Referentiaalinen näkemys

⁹ Kts. esimerkiksi Foucault 1989, 2010.

kielestä painotti sitä, että kieli viittaa maailmaan, kun taas konstruktivistisen näkemyksen mukaan kieli rakentaa maailmaan.

Tällainen refentiaalinen näkemys kielestä ja metaforasta juontaa juurensa empiristisistä ja positivistisista traditioista, joissa metaforalle ei anneta lainkaan arvoa uuden tiedon tuottajana. Metafora määritellään vain kirjaimellisesta poikkeavaksi kielenkäytöksi: tämän mukaan metafora voidaan aina korvata kirjaimellisella ilmaisulla. Täten tämän perinteen mukaan metaforaa siis käytetään ainoastaan tyyllillisenä keinona, jonka avulla jo olemassa olevia todellisuuden rakenteita heijastetaan – ei konstruoida. (Hellsten 1997, 17.)

Kielellinen käänne palautti samalla tutkijoiden mielenkiinnon takaisin tekstin tutkimukseen. Palosen ja Summan (1996, 7) mukaan kielellistä käännettä on seurannut eräänlainen ”retorinen käänne”, retoriikan kunnianpalautus. Tätä ”retorista käännettä” Palonen ja Summa pitävät eräänlaisena osoituksen tieteen ja filosofian auktoriteettien suhteellistumisesta.¹⁰ Hellstenin (1997, 10) mukaan metaforatutkimukseen nämä ”käännökset” ovat vakiinnuttaneet käsitykset kaiken kielen, myös arkikielen, metaforisuudesta.

Saarasen, Kauppisen ja Puusniekan (2006) mukaan ”diskurssianalyysissä otetaan lähtökohdaksi sosiaalisen konstruktivismin mukaisesti kieli ja sen seurauksia tuottava luonne”. Kieltä ja puhetta tutkimalla voidaan väittää jotain todellisuudesta, jota puhuja luo. Diskurssianalyysi tarjoaa siis tutkijalle laajan lähestymistavan ja luo näin tutkimukselle joustavuutta. Samalla tämä käsitys kielestä todellisuutta jäsentävänä, muokkaavana ja konstruoivana tekijänä kiinnittää metaforatutkimuksen ja diskurssianalyysin tutkielmissa toisiinsa.

Diskurssianalyttisen tutkimustavan perusajatuksena on kielenkäytön tarkasteleminen tekemisenä, joka syntyy ja muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa sekä rakentaa samalla sosiaalista todellisuutta. Diskurssit luovat sekä objektiivista että subjektiivista todellisuutta: ne kuvaavat ja rakentavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä kielenkäytön katsotaan olevan toimintaa, jolla rakennetaan sosiaalista todellisuutta tietyn näkökulman kautta. Kielenkäyttöön suhtaudutaan tekoina ja toimintana. Analyysin huomio kiinnittyy siihen, kuinka toimijat kielenkäytöllään tekevät asioita ymmärrettäväksi. (Suoninen 1999, 17–19.)

¹⁰ Palonen ja Summa pyrkivät osoittamaan Quentin Skinnerin ajatuksiin nojaten, miten politiikan tutkimuksessa on tapahtunut ”retorinen käänne”. Tämä käänne ei tarkoita ainoastaan politiikan teorian radikaalia kontekstualisointia ja historiallisen anakronismin välttämistä, vaan sitä, että tutkijoiden tulisi tarkastella (historiallisia) tekstejä poliittisina tekoina retorisessa kilpailutilanteessa. (Palonen ja Summa 1997, 7–17.)

Diskurssianalyysin kenttä on laaja: erilaisia diskursiivisia lähestymistapoja on useita. Niitä kuitenkin yhdistää kielen merkitys sosiaalista todellisuutta tuottavana ja muokkaavana tekijänä sekä ajatus siitä, että todellisuutta rakennetaan kielellisissä vuorovaikutustilanteissa. Diskurssianalyttiset tutkimusmenetelmät tukeutuvat teoreettisesti sosiaalisen konstruktivismin teoriaan, jonka mukaan todellisuus näyttäytyy aina epäpuhtaana, tietystä näkökulmasta merkityksellistettynä. (Jokinen 1999a, 39.)

Kiinnostus diskurssianalyttisissä tutkimuksissa on näkökulmasta riippumatta pitkälti kielenkäytön piirteiden tarkastelussa. Diskurssianalyttiset tutkimussuuntaukset katsovat myös, että kieli ei ole neutraalia ja läpinäkyvää vaan se on ennen kaikkea historiallinen ja sosiaalinen ilmiö (Leiwo & Pietikäinen 1996, 102–103). Diskurssianalyttisissä tutkimussuuntauksissa ollaan siis kiinnostuneita siitä, *mitä* ja *miten* erilaisia asioita esitetään. Samalla diskurssianalyysi myös pyrkii edellä mainittujen asioiden lisäksi pohtimaan sitä, *miksi* tiettyjä asioita esitetään tietyllä tavalla.

3.1.1. Diskurssin määritelmästä

Diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen tutkimusmetodi, vaan pikemminkin suhteellisen väljä teoreettis-metodologinen viitekehys. Ei ole olemassa yhtä tapaa tehdä diskurssianalyttistä tutkimusta. Samoin kuin diskurssianalyttinen tutkimuksellinen viitekehys myös diskurssin käsite voidaan määritellä eri tavoin kulttuurista ja tutkimusperinteestä riippuen.

Diskurssin käsitettä on vaikea määritellä yksiselitteisesti. Useilla eri tieteenaloilla diskurssi-käsitettä käytetään eri tavoilla. Diskurssi voitaisiin suomen kielessä ehkä parhaiten kääntää puhetavaksi, joka viittaa käytännölliseen puheeseen sekä siinä muotoutuviin tapoihin nähdä maailma. Pertti Alasuutari (1996, 18) kuvailee diskurssin puheavaruutena, eräänlaisena tilallisena rakenteena, jossa erilaiset subjektit asemoituvat suhteessa toisiinsa, ja jossa näkökohdat ja lausumat elävät suhteessa toisiinsa. Diskursseissa rakentuu siis erilaisia subjektiasemia eri toimijoille. Alasuutarin (1996, 54–55) mukaan nämä subjektipositiot voivat myös ajan kuluessa vakiintua, institutionalisoitua.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 23) määrittelevät diskurssin verrattain eheäksi ja säännönmukaiseksi merkityssuhteiden järjestelmäksi, joka muodostuu sosiaalisissa käytännöissä rakentaen samalla sosiaalista todellisuutta tietyllä tavalla. Stuart Hall (1999, 98) taas määrittelee diskurssin ryhmäksi lausumia. Samalla Hall kuitenkin korostaa määritelmässään diskurssien rajaavaa puolta: diskurssi mahdollistaa aiheen näkemisen jollain tietyllä tavalla, mutta samalla se myös rajoittaa muita tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää.

Foucault (2010, 261) näkee diskurssit historiallisina muodostumina. Toisin sanoen, Foucault näkee diskurssit sitoutuneina tiettyyn historialliseen tilanteeseen: diskurssi tapahtuu aina tietyssä historiallisessa paikassa ja ajassa. Foucault ei erottanut diskursseja käytännöstä vaan hän limitti ne erottamattomasti yhteen. Perinteisesti ranskan kielen sana *discours* viittaa puheeseen, esitykseen tai keskusteluun. Foucault yhdisti tämän myös käytäntöön, eli siihen, mitä siinä asiassa tehdään, ei pelkästään siihen, mitä jostain asiasta puhutaan, ajatellaan tai kirjoitetaan. Nämä eivät siis olleet Foucaultille vastakohtia vaan erottamattomasti yhteen liittyviä. Diskursiivinen muodostuma onkin Foucaultille (1989, 155) ”moninaisten erimielisyyksien tila; joukko erilaisia vastakohtaisuuksia, joiden tasoja ja rooleja on kuvailtava”.

Foucault’n mukaan diskurssit rakentavat sosiaalisia suhteita ja subjekteja (Fairclough 1992, 3.) Kun hallinta tulee osaksi subjektia, siitä tulee osa yksilön tapaa ymmärtää ja käsitteellistää maailmaa. Kieli on tapa, jonka avulla käsitteellistämme ja jäsenämme ympärillä olevaa sosiaalista todellisuutta. Foucault’n käsitys kielestä voidaan rinnastaa ajatuksen tasolla Ludvig Wittgensteinin myöhäistuotantoon. Kielemme rajat luovat myös maailmamme rajat: mistä meillä ei ole sanoja, siitä emme voi myöskään puhua.

Diskurssi ei Fairclough’n (1992, 63) mukaan vain representoi todellisuutta, vaan diskurssi on luonteeltaan merkityksiä rakentava. Diskurssit rakentavat Fairclough’n mukaan sosiaalisia suhteita, subjektipositioita ja identiteettejä sekä uskomusten ja tiedon järjestelmiä. Nämä kolme diskurssin luonnetta liittyvät olennaisesti Fairclough’n näkemykseen kielen kolmesta funktiosta. Kielen identiteetin funktio näkyy siinä, kuinka erilaiset sosiaaliset identiteetit muotoutuvat diskursseissa. Relationaalinen funktio liittyy siihen, kuinka sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa erilaiset sosiaaliset suhteet luodaan ja neuvotellaan. Kielen ideationaalinen funktio taas liittyy siihen, kuinka kielen avulla sosiaalisia käytäntöjä representoidaan ja kontekstualisoidaan (mahdollisesti) tietyn ideologian mukaan, eli kuinka kielen avulla ilmennetään maailmaa. (Fairclough 1992, 62–63.)

Fairclough (1992, 71–73; 1997, 78–86) onkin johtanut edellä mainituista kielen ja diskurssin lähtökohtaoletuksista eräänlaisen kolmitasoisien analyysikehyksen, jota monet eri tieteenalojen tutkijat ovat hyödyntäneet analyysityökalunaan. Fairclough’n kolmitasoisessa analyysikehyksessä tekstiä tarkastellaan samanaikaisesti tiettyjen lingvististen valintojen kokonaisuutena (tekstin tasolla), viestintätekona suhteessa toisiin viestintätekoihin (diskursiivisten käytänteiden tasolla) sekä osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia (sosiokulttuurisella tasolla). Diskurssi elää näillä kaikilla kolmella tasolla, mutta tasot ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa. (Fairclough 1992, 71–72.) Kolmitasokehikko osoittaa, että Fairclough käsitys diskurssista on hieman heterogeenisempi kuin

muilla alan tutkijoilla. Tämä viittaa siihen, että Fairclough'n ajattelu diskursseista perustuu varsin poikkitieteelliseen käsitykseen vallasta, hegemoniasta ja kielestä. Fairclough viittaa termillä diskurssi, yhdessä lingvistien tavoin, puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen, mutta samalla Fairclough myös lukee sanattoman viestinnän sekä muut merkityksen tuottamisen tavat osaksi diskurssia. (Fairclough 1992, 62–64.)

Moderni metaforatutkimus on yhteydessä diskurssianalyttisiin suuntauksiin, mutta diskurssianalyttisistä tutkimussuuntauksista poiketen metaforatutkimuksessa edetään yleensä yksittäisten metaforien kautta kohti niistä mahdollisesti aukeavia laajempia diskursseja sekä niiden luokittelua ja erittelyä. Diskurssianalyttisissä suuntauksissa asia on yleensä päinvastoin: keskiöön nousevien laajempien diskurssien kautta edetään kohti niiden yksityiskohtaisempaa erittelyä. (Hellsten 1997, 5.)

3.2. Kriittinen diskurssianalyysi laajempina metodologisena viitekehyksenä

Tämä tutkimus johtaa viitekehjoksensä pääasiassa kahdesta erillisestä tutkimuksellisesta suuntauksesta ja viitekehjoksesta: kriittisestä diskurssianalyysistä ja kognitiivisesta metaforateoriasta. Kriittinen diskurssianalyysi jatkaa diskurssianalyysin perinteitä laadullisena tutkimusmenetelmänä kielenkäytön ja viestinnän tuottamien merkitysten tutkimiseen. Diskurssianalyysin laajasta kentästä kriittinen diskurssianalyysi edustaa yhtä tutkimuksellista lähestymistapaa erilaisten diskurssien tutkimiseen. Kriittinen diskurssianalyysi eroaa kuitenkin tietyiltä osin merkittävästi diskurssianalyysin perinteistä yhdistämällä diskurssianalyttiseen tutkimusperinteeseen kriittisen tutkimuksen piirteitä ja menetelmiä. Tämä tutkimus sijoittaa itsensä vahvasti kriittisen diskurssianalyysin viitekehykseen ja sen tutkimukselliseen lähestymistapaan metodologian kautta. Tässä tutkimuksessa määrittelen kriittisen diskurssianalyysin ennen kaikkea yhteiskuntakritiikin muodoksi ja tutkimusohjelmaksi, jossa tutkimusmielenkiintona ovat valtasuhteet sekä epätasa-arvoa tuottavat ja ylläpitävät sosiaaliset käytännöt. (Fairclough 2003, 190–191.)

Kriittinen diskurssianalyysi¹¹ on poikkitieteellinen lähestymistapa, joka ottaa vaikutteita monelta eri oppisuuntaukselta. Täten sitä ei pidä myöskään ymmärtää yhtenä, yksittäisenä metodina, vaan pikemminkin tutkimuksellisena ajatus- ja lähestymistapana. Fairclough (1989, 121) korostaakin,

¹¹ Esimerkiksi Fairclough 1989, Van Dijk 1984, Wodak & Meyer 2001.

että kriittinen diskurssianalyysi on enemmän teoreettinen ja tutkimuksellinen lähestymistapa kuin yksittäinen metodi.

Yksi kriittiselle diskurssianalyysille ominaisimmista lähtökodista on se, että inhimillinen sosiaalinen interaktio (erityisesti lingvistiset diskurssit) toimii poliittisten resurssien taistelun näyttämönä. Samalla kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut siitä, miten (poliittinen) eliitti rakentaa asymmetrisia ja epäoikeudenmukaisia sosiaalisia hierarkioita erilaisten diskurssien kautta. Yleensä kielen sisältämää arkista maailmanselitystä ei kyseenalaisteta vaan se otetaan ikään kuin annettuna ja se nähdään helposti vaihtoehdottomana todellisuutena. Kriittisen diskurssianalyysin edustajat taas näkevät todellisuuden sopimusjärjestelminä, joita voidaan kritisoida ja kyseenalaistaa. Kriittisessä perinteessä korostuukin kielen käytön seurauksia tuottava luonne.

Diskurssianalyttisessä viitekehyksessä kielenkäyttö nähdään sosiaalisen konstruktivismin hengessä sosiaalisena käytäntönä: kun käytämme kieltä, niin samanaikaisesti merkityksellistämme maailmaa tietystä näkökulmasta. Samalla kielenkäyttö rakentaa ja uusintaa erilaisia valtasuhteita toimijoiden välille. Kieli ymmärretään siis funktionaalisesti merkityksellistämisen välineeksi. Toimijat kiinnittyvät merkityssysteemeihin, ts. diskursseihin, joissa rakentuu ja muokkautuu erilaisia subjektiasemia eri toimijoille. Kriittiset teoriat kiinnittävät erityistä huomiota näiden erilaisten subjektiasemien valtasuhteiden muodostumiseen sekä niiden keskinäisiin suhteisiin.

Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii paljastamaan erilaisia syy- ja seuraussuhteita sekä nostamaan esille kielenkäytön ja vallan yhteyden. Yksi kriittisen diskurssianalyysin varhaisista teoreetikoista, brittiläinen kielitieteilijä Norman Fairclough (1997, 65), korostaa kriittisen diskurssianalyysin tehtävää yhteiskunnassa sijaitsevien erilaisten itsestäänselvyyksinä pidettyjen valtarakenteiden selvittämisessä ja purkamisessa.

Kriittinen diskurssianalyysi on perinteisesti ollut kiinnostunut ideologian ja vallan kietoutumisesta toisiinsa eri diskursseissa. Sen tutkimuksellisenä mielenkiintona on ollut tutkia diskurssien rakenteiden roolia sosiaalisten epäoikeudenmukaisuuksien tuottajina ja konstituujina: kriittisen diskurssianalyysin oletuksena on täten eräänlaisten alistussuhteiden olemassaolo, jota ylläpidetään ja oikeutetaan erilaisilla kielellisillä käytännöillä. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2002, 86–87) mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä oletetaan, että teksteissä käytetyt käsitteet ovat ideologisesti värittyneitä: analyysin tavoitteena on pyrkiä paljastamaan ja avaamaan näitä rakenteita ja valtasuhteita. Wodakin ja Meyerin (2001, 10) mukaan kriittinen diskurssianalyysi on erityisen kiinnostunut siitä, miten kieli välittää ideologiaa erilaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa.

Yksinkertaistetusti voidaan todeta, että kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on tutkia yhteiskunnallisia ilmiöitä, rakenteita ja käytäntöjä tekstien ja muiden merkitysjärjestelmien kautta (Jokinen & Juhila 1999, 86).

Kriittisen diskurssianalyysin relevantit tutkimuskohteet vaihtelevat, mutta tyypillistä kriittiselle tutkimukselle on pureutuminen päivänpolttaviin kysymyksiin, ongelmiin ja valtasuhteisiin (Fairclough 2003, 203). On tärkeää muistaa, että kriittinen diskurssianalyysi ei ole menetelmä eikä kokoelma erilaisia analyysivälineitä vaan se on tutkimuksellinen viitekehys, joka on menetelmien suhteen varsin salliva. Wodakin ja Meyerin (2001, 8) mukaan kielen ja yhteiskunnan keskinäissuhde on niin kompleksinen ja monitahoinen, että sen tutkiminen vaatii poikkitieteellistä tutkimusotetta.

Perinteisessä kriittisessä diskurssianalyysisessä tutkimuksessa analyysin työkaluina ovat toimineet Hallidayn systeemi-funktionaalinen lingvistiikka sekä argumentaatioteoriat¹². Samalla kuitenkin esimerkiksi kielen metaforisen rakenteen tarkasteleminen diskursseissa on jäänyt suhteellisen vähäiseksi kriittisen diskurssianalyysin tutkimusperinteessä, varsinkin kognitiivisten metaforateorioiden osalta. Tämä tutkielma pyrkiikin omalta osaltaan täyttämään tätä aukkoa sekä antamaan uuden näkökulman (talous)diskurssien tarkastelemiseen kriittisen tutkimuksen perinteessä.

Kriittisessä diskurssianalyysissä kielellä on sekä representoiva että konstitutiivinen luonne: kielenkäyttö ja käyttäjät ovat dialektisessä suhteessa kielenkäytön kontekstin ja yhteiskunnan rakenteiden välillä. Kieli täten rakentaa ja muokkaa tätä suhdetta, mutta samalla se on osa tätä ketjua ja siten myös yhteiskunnallisesti ehdollistettu. Vallan ja kielen suhde onkin yksi perusteemoista kriittisessä tutkimuksessa, jonka mukaan kieli rakentaa ja kuvaa sosiaalista todellisuutta, luo sosiaalisia suhteita sekä rakentaa ja uusintaa yhteiskunnallisia rakenteita ja ilmiöitä. (Leiwo & Pitkänen 1996, 103.)

Kriittinen diskurssianalyysi hahmottaa sekä puhutun että kirjoitetun diskurssin sosiaalisina käytäntöinä. Tässä suhteessa diskurssi konstituoi sosiaalisia käytäntöjä, mutta samalla se myös konstituoi diskurssia. Toisin sanoen, kriittinen diskurssianalyysi olettaa, että diskurssit ja sosiaaliset käytännöt ovat dialektisessä suhteessa, jossa kumpikin muokkaa ja rakentaa toista. (Fairclough, Muldering & Wodak 2011, 357–358).

¹² Kts. esimerkiksi Halliday 1986.

Fairclough (1992, 135) määrittelee kriittisen diskurssianalyysin tutkimukselliseksi viitekehykseksi, jonka tarkoitus on systemaattisesti tutkia – usein läpinäkymättömiä – kausaalisuuden suhteita yhteiskunnassa. Myös Wodak ja Matouschek (1993, 227) korostavat Fairclough'n tavoin erilaisten kausaalisuhteiden sekä valtasuhteiden tutkimista ja paljastamista kriittisen diskurssianalyysin tunnusteena.

Yhteiskuntatieteissä kriittisyys viittaa usein teoreettisiin ja metodologisiin näkökulmiin, joiden kautta pyritään esittämään vaihtoehtoja tulkintaa todellisuudesta. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii lisäämään tietoisuuttamme siitä, kuinka kielen avulla rakennetaan erilaisia sosiaalisia valtasuhteita (Fairclough 1989, 1). Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii osoittamaan, kuinka partikulaariset diskurssikäytännöt reflektivat sosioekonomisia rakenteita. Samalla nämä rakenteet pyritään avaamaan ja lukemaan auki. Kriittinen analyysi kiinnittää myös huomiota kielen käyttöön ja sen värityneisyyteen: kieli on aina valintaa eikä se ole niin neutraalia kuin miltä se ensi näkemältä vaikuttaa.

Kriittisen diskurssianalyysin tarkoituksena on tutkia kieltä ja yhteiskunnallisia ilmiöitä kriittisesti. Mitä tämä kriittisyys sitten tarkoittaa? Kriittisyys voidaan käsittää eri tavoilla tutkimusperinteestä ja -alasta riippuen: sillä voidaan viitata Marxiin, Frankfurtin koulukuntaan tai esimerkiksi vaikka kirjallisuuskritiikkiin. Kriittisessä diskurssianalyysissä kriittisyys kuitenkin perimmäisesti tarkoittaa ja merkitsee sitä, että näkymättömistä asioista tehdään näkyviä. Kriittisyys siis viittaa erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden ja asioiden keskinäisriippuvuuksien paljastamiseen ja esiin nostamiseen. (Wodak ja Meyer 2001, 9–10.)

3.3. Kognitiivinen metaforateoria

Lakoff ja Johnson määrittelevät metaforat inhimillisen käsitejärjestelmän ominaisuuksiksi. Tästä ihmisten käsitejärjestelmän metaforisuudesta seuraa, että ymmärtämisen ohella metaforat ohjaavat myös toimintaa, kieltä ja ajattelua. Metaforat käsitejärjestelmän ominaisuutena määrittelevät täten metaforan todellisuutta rakentavaksi ja muokkaavaksi (Hellsten 1998, 67). Kognitiivinen metaforateoria korostaa, ettei metafora ole pelkästään kielen ominaisuus, vaan se ulottuu myös muille inhimillisen toiminnan alueille. Metaforalla on keskeinen rooli inhimillisessä käsitejärjestelmässä sekä sitä kautta esimerkiksi tieteellisten teorioiden ja mallien muovaamisessa ja välittämisessä. Näin ollen koko käsitejärjestelmämme on metaforinen. (Lakoff & Johnson 1980, 6.)

Lakoffin ja Johnsonin (1980, 5–7) mukaan ihmiset ymmärtävät ja sisäistävät uuden ilmiön varsin yksinkertaisella ajatusprosessilla. Vierasta ja abstraktia ilmiötä hahmottaessaan ihmiset soveltavat jo olemassa olevia ja omaksuttuja konseptiskeemoja uuteen ilmiöön. Metaforat ovat ikään kuin konseptuaalista kartoitusta yhdestä semanttisesta lähteestä toiseen.

Kognitiivisen metaforateorian yksi perusajatus on, että ihmiset kokevat ja käsitteellistävät ympäröivää todellisuutta ja maailmaa metaforisesti. Abstraktien ja monimutkaisten asioiden ja ilmiöiden käsittäminen on helpompaa, kun niistä tehdään jotain konkreettista. Lakoffin ja Johnsonin (1980, 147–156) mukaan ihmiset täten määrittelevät ja käsitteellistävät todellisuutta metaforien kautta – ihmiset perustavatkin toimintansa näihin metaforiin. Tämän metaforateorian perusajatuksena on, että ihmisillä ei ole muita keinoja ymmärtää abstrakteja asioita ja käsitteitä kuin metaforat (Nikanne 1992, 69).

Lakoffille ja Johnsonille (1980, 159) metaforat ovat välttämätön rakennusaines inhimillisessä ymmärryksessä. Niiden avulla voimme kuvainnollisesti ymmärtää maailmaamme: ne toimivat yhtenä pääasiallisena työkaluna käsittämisessä ja ymmärtämisessä. Metaforat toimivat arkipäiväisinä apuvälineinä, joiden kautta voimme järjestää, käsittää ja ymmärtää todellisuutta. Metaforat siis vaikuttavat sosiaalisen ja poliittisen todellisuuden rakentumiseen – ne muokkaavat konseptuaalista näkemystä maailmasta. Metaforia analysoimalla voidaan päästä perille laajemmista metaforisista käsitteistyksistä, joiden avulla ihminen konstruoi ja ymmärtää todellisuutta (Onikki-Rantajääskö 2008, 53).

Oleennaista metaforissa on Lakoffin ja Johnsonin (1980, 5) mukaan se, että toimija käsittää ja tulkitsee yhtä kokemusaluetta toisen kokemusalueen käsitteiden kautta. Täten metafora ei ole käytetyissä sanoissa, vaan niiden takaa paljastuvissa käsitteissä. Tärkeää onkin huomata, että metaforiset ilmaukset eivät ole yksittäisiä komponentteja, vaan ne kuvaavat ja ilmentävät laajempia käsitteellisiä kokonaisuuksia: käsitteellisiä metaforatasoja. Kognitiivinen metaforateoria korostaa, että metafora ei ole pelkkä kielikuva. Se pyrkii osoittamaan, että metaforinen käsitteellistäminen vaikuttaa koko inhimillisen ymmärtämistemme taustalla (Lakoff & Turner 1989, 11).

Lakoff ja Johnson (1980, 6) siis jakavat metaforan kahteen eri luokkaan: metaforisiin ilmaisuihin sekä käsitteellisiin metaforatasoihin. Tutkimalla yksittäisiä käsitteellisiä metaforisia ilmauksia, voidaan selvittää, minkälaisia käsitteellisiä metaforatasoja ne kuvastavat. Toisin sanoen, nämä yksittäiset metaforiset ilmaukset ilmentävät laajempaa käsitteellistä metaforatasoa. Leinon (1983,

108) mukaan metaforat ovat siis mahdollisia kielellisissä ilmauksissa siksi, että ”ne ovat metaforia itse käsitejärjestelmässä”.

Lakoffin ja Johnsonin (1980, 56–60; Leino 1983, 108) kognitiivisen metaforan perusajatuksena on se, että kaikki arkiajattelu on metaforista, mutta kielenkäyttäjät eivät tätä aina, ja monesti, tiedosta. Puheissa ilmenevät metaforat ovat sidoksissa käsitteellisen tason metaforiin, joten näihin juurimetaforiin voidaan päästä käsiksi tutkimalla ja analysoimalla puheissa esiintyviä metaforisia ilmaisuja. Perusajatuksena on ikään kuin pyrkiä katsomaan yksittäisten metaforisten ilmaisujen taakse, jolloin niitä analysoimalla voidaan löytää näitä laajempia käsitteellisiä metaforia.

Kognitiivisen metaforateorian mukaan metaforan keskeisin ominaisuus ja voima on siinä, että se yhdistää kahta eri käsitteistyksen alaa: metaforassa yhden käsitteistyksen ala suhteutetaan toiseen. Metaforassa käsite A:ta rakennetaan käsite B:n skeemojen kautta. Toisin sanoen, käsite A metaforisoidaan suhteessa käsitteen B skeemoihin. Tiittula (1988, 40) määrittelee skeeman seuraavasti:

”Yleisesti ottaen skeema tarkoittaa kaavamaista rakennetta. Kognitiivisessa psykologiassa se merkitsee tietorakennetta ja voidaan määritellä yksilön kokemusten perusteella rakentuneeksi sisäiseksi malliksi tietyn asian, esineen tai tapahtuman olennaisista piirteistä.”

Nikanteen (1992, 62) mukaan skeema on pelkistetty ja rajoiltaan avoin kuvaus niistä seikoista ja suhteista, jotka käsite mielessä herättää. Skeemalla siis viitataan mielen sisäiseen malliin tosimaailmasta. Skeeman käsite kognitiivisessa metaforateoriassa tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että joistakin asioista käytetään johdonmukaisesti samaa metaforien lähdealuetta. Skeemat ovat siis merkitysten siirtoa yhdeltä aihealueelta toiselle. Tässä semanttisessa merkityksen siirrosta voi olla kuitenkin vaarana se, että jotkut metaforaan liittyvät puolet nousevat esiin enemmän samalla kun toiset puolet jäävät pimentoon.

Kognitiivisessa metaforateoriassa metafora muodostuu lähde- (source domain) ja kohdealueista (target domain). Kognitiivisen teorian mukaan kohdealuetta metaforisoidaan lähdealueen ominaisuuksien kautta, jolloin kohdealue saa metaforassa lähdealueen ominaisuuksia. Lähdealue on se aihepiiri, jonka termejä metaforassa käytetään. Kohdealue on se asia tai ilmiö, jota metaforisoidaan lähdealueen kautta. Lakoff ja Johnsonin teorian mukaan kohdealueen ilmiöitä ei pelkästään kuvata, vaan ne myös ymmärretään ja käsitteellistetään lähdealueen mukaisesti.

Lakoff ja Johnsonin (1980, 8) mukaan käsittemetafora AIKA ON RAHAA¹³ on noussut osaksi länsimaisten ihmisten kognitiivista ajattelua teollistumisen ja modernisaation myötä, jolloin ajasta on tullut merkittävä hyödyke, jonka kautta ihmiset käsitteellistävät ja rakentavat jokapäiväistä elämäänsä. Suurin osa ihmisen ajattelusta on metaforista: maailmaa ja sosiaalista todellisuutta käsitteellistetään ja hahmotetaan metaforien kautta. Samalla suuri osa ihmisen konkreettista toimintaa on taloudellista toimintaa: työtä ja kuluttamista. Taloudellinen ajattelu on tullut osaksi ihmisten arkipäiväistä ajattelua. Aikaa käsitteellistetään rahan kautta: aikaa kulutetaan, tuhlataan tai haaskataan. Aika on rajallista, kuten taloudelliset resurssit tai hyödykkeet. Siksi myös aikaa on kohdeltava kuin taloudellista hyödykettä tai resursseja. Aika on maksimoitava ja sen kulutus on minimoitava. Tällaiset taloudelliset ajattelukehikot ovat Lakoffin ja Johnsonin (ibid.) mukaan tulleet osaksi länsimaalaista ajatusmallia. Tämä kertoo omalta osaltaan sitä, että talous on niin kokonaiskattava käsite, ettei sitä pääse pakoon edes ajatuksissaan.

Kielen tasolla AIKA ON RAHAA metafora näkyy siten, että puhumme siis ajasta samoilla termeillä kuin puhumme rahasta. Tällöin AIKA ON RAHAA metaforan skeema olisi tutkittavan aineiston kielen tasolla esimerkiksi tällainen:

AIKA ON RAHAA

(6) Hallitus on *tuhlannut* nyt neljän vuoden aikana kaiken sen jakovaran, joka oli edelliseltä, Vanhasen kakkoshallitukselta jäänyt perinnöksi. Tuula Peltonen (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

(7) Paineet eläkkeelle jäämiseen olivat kovat, kun tauti eteni ja liikkuminen vaikeutui, mutta omien sanojensa mukaan hän ei halua *haaskata* kallista koulutustaan ja turhautua neljän seinän sisällä. Anna-Mari Virolainen (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 151/2010.)

(8) Kyllä oppositio voi kysyä välikysymyskeskustelussa, miksi tähän työhön on *tuhrautunut* näin paljon aikaa eikä harmaata taloutta ole saatu vielä millään tavalla kuriin. Täällä on paljon toimenpiteitä, mitä voisi vielä tehdä. Krista Kiuru (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

VÄITTELY ON SOTAA käsittemetafora on Lakoff ja Johnsonin (1980, 4) mukaan toinen yleinen käsittemetafora, joka on juurtunut länsimaisen ajattelun mieleen. Tässä käsittemetaforassa toimija käsitteellistää väittelyä sodan skeeman kautta. Argumentointi ja sota ovat kaksi eri asiaa. Toinen on verbaalista diskurssia ja toinen taas fyysistä väkivaltaa. Väittelyä käydään verbaalisesti. Sotaa käydään taas aseina ja pommeina. Mutta väittelyä käsitetään, ymmärretään ja esitetään sodan termein. Käsite VÄITTELY ON SOTAA on metaforisesti rakennettu, samoin toiminta on metaforisesti

¹³ Tutkimusperinnettä mukaillen erotan käsitteelliset metaforat KAPITEELIKIRJAIMIN.

rakennettu, ja tästä johtuen myös kieli on metaforisesti rakennettu. Väittelystä puhutaan sotana, koska käsitteellistämme sen sodan kautta – samalla myös toimimme sen mukaan, miten käsitteellistämme asioita. (Lakoff & Johnson 1980, 4-5, 47–68.)

Leinon (1983, 108) mukaan tämä kiinteä metaforinen käsite heijastuu systemaattisesti kielessä, jota käytämme puhuttaessamme väittelystä. Toisin sanoen, puhujan diskurssi sisältää sotaan liittyviä metaforisia ilmaisuja. Puhujan metaforiset ilmaisut sisältävät hyökkäävyyttä, aggressiota, vastahyökkäystä, puolustusta – sodan terminologiaa. Samalla se, että puhuja käsittää väittelyn taistelun avulla, vaikuttaa Leinon (1983, 108) mukaan systemaattisesti siihen, millaisen muodon väittely saa sekä siihen, miten puhumme väittelystä.

(9) Pääministeri *syytti* oppositiota viime viikolla epäisänmaallisuudesta. Pertti Oinonen (ps). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(10) Oppositio on nyt täällä varsin voimakkaasti *hyökännyt* kilpailukyky- tai eurosopimusta vastaan. Kimmo Sasi (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(11) Kokoomus on yhtä uskottava köyhyydenvastaisessa *taistelussa* kuin perussuomalaiset ilmastonmuutoksen torjujina tai vihreät ydinvoimaa vastustavana hallituspuolueena. Kokoomuksen jäljiltä Suomesta tulee uudelleen luokkayhteiskunta. Kokoomus rakentaakin hyvätuloisten *diktaturia* ja on pitänyt omat kannattajansa tyytyväisenä vastuuttomalla veroalella ja maksattaa laskun paitsi pienituloisilla myös tulevilla sukupolvilla. Markus Mustajärvi (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Väittely on abstraktia sota. Siitä on helpompi puhua sodankäynnin termejä käyttäen, koska sota on väittelyä konkreettisempaa toimintaa. Lakoff ja Johnson (1980, 4-5) toteavat, että väittelystä puhuminen sodankäynnin termein on usein niin vakiintunutta, että emme monesti ole siitä lainkaan tietoisia. Eduskunnassa opposition ja hallituksen välinen keskinäisjännitys purkaantuu helposti keskustelusta riitelyksi ja väittelyksi. Yllä olevissa esimerkeissä nousee esiin tämä opposition ja hallituksen välinen dispositio, jossa keskustelu/väittely alkaa muodostua sodankäynnistä tai siihen liittyvästä terminologiasta.

Kognitiivisessa metafora-analyysissä huomio ei kiinnity ainoastaan yksittäisiin metaforiin, vaan laajempaan metaforista rakentuvaan käsittekarttaan ja viitekehukseen. Metafora ei ole siis ole käytetyissä sanoissa, vaan niiden takana olevissa käsitteissä. Lakoffin ja Johnsonin (1980, 56) mukaan ymmärrämme käsitteen toisen käsitteen avulla – metafora toimii tässä ymmärryksen prosessissa semanttisena työkaluna, jonka avulla abstraktia, vaikeasti ymmärrettävää asiaa käsitellään jonkin konkreettisen, tutun asian kautta. Metaforat ovat kognitiivisen metaforateorian

mukaan eräänlaisia kognitiivisia instrumentteja, jotka auttavat hahmottamaan ja käsitteellistämään todellisuutta koskevan asian, joka sitten muuntuu metaforan avulla osaksi todellisuutta.

3.4. Kriittinen metaforateoria analyysityökaluna

Metaforien asema akateemisen maailman eri tiedeyhteisöissä koki 1980-luvun alussa uuden tulemisen kognitiivisen metaforateorian läpilyönnillä. Muutama vuosikymmen aikaisemmin kiinnostus metaforan semanttista puolta kohtaan alkoi nousta osaksi eri alojen tutkimusintressejä, mutta vasta kognitiivisen teorian yhdistäminen semanttiseen metaforateoriaan nosti metaforan osaksi tutkimuksellista valtavirtaa. Metaforan kognitiivista teoriaa olivat etunenässä kehittämässä amerikkalaiset kielitieteilijät George Lakoff ja Mark Johnson, jotka julkaisivat vuonna 1980 *Metaphors We Live By* -teoksen. Lakoff ja Johnson yhdistivät kognitiivisen kielitieteen osaksi semanttista metaforateoriaa. Kuten edellisessä kappaleessa jo todettiin, kirjan mukaan ihmiset käsitteellistävät maailmaa suurelta osalta metaforisesti, toisin sanoen Lakoff ja Johnson väittävät, että koko inhimillinen käsitejärjestelmä on metaforinen. Tämä uusi teoreettinen suuntaus on sittemmin levinnyt kielitieteistä myös muille akateemisen maailman aloille, mutta yhteiskuntatieteissä kognitiivinen metaforateoria ei ole saanut merkittävästi jalansijaa. Yhtenä ongelmana tässä on ollut se, että kognitiivinen metaforateoria antaa metodologiset ja teoreettiset mahdollisuudet tunnistaa ja identifioida erilaisia konseptuaalisia metaforatasoja metaforisten ilmaisujuen perusteella, mutta ne eivät ole kykeneviä selittämään sitä, miksi tietyn tyyppisiä metaforia käytetään toisten sijasta.

Semanttis-kognitiivinen kielitiede ja metaforateoria ovat malleja ja teorioita, joiden avulla pystytään tunnistamaan erilaisia käsitteellisiä metaforatasoja diskursseista sekä selittämään, kuinka yksilöt tulkitsevat metaforia. Se kuitenkin jättää analyysin ja selittämisen tälle tasolle. Semanttis-kognitiivinen metaforateoria ei huomioi sitä, miten erilaiset yhteiskunnalliset tekijät – ideologiat, kulttuuri, historia – vaikuttavat siihen, miksi tietyn tyyppisiä metaforia käytetään tietynlaisissa diskurssikonteksteissa. Samalla teoria ei ole kiinnostunut selittämään vaikuttimia metaforien takana. Kognitiivinen metafora ohittaa tämän kysymyksen väittämällä, että konseptuaaliset metaforatasot syntyvät vain ja ainoastaan yksilöiden omien ruumiillisten ja inhimillisten kokemusten kautta. Toisin sanoen, metaforien käyttö on pääosin refleksiivistä toimintaa, ei päämäärähakuista, retorista ja tietoista toimintaa. Osittain näistä syistä kognitiivinen metaforateoria ei ole lyönyt itseään läpi yhteiskuntatieteissä. Osittain tähän kritiikkiin pyrkii vastaamaan kriittinen metafora-analyysi.

Kriittinen metaforateoria yhdistää semanttis-kognitiivisen metaforateorian aineksia kriittiseen diskurssianalyysin viitekehykseen pyrkimällä integroimaan pragmaattisen lähestymistavan osaksi semanttis-kognitiivista metafora-analyysia. Charteris-Black kutsuukin tätä yhdistelmää kriittiseksi metafora-analyysiksi. Esittelen seuraavassa kappaleessa kriittisen metafora-analyysin peruslähtökohtia. Tukeudun tässä vahvasti Charteris-Blackin kahteen pääteokseen *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis* (2004) ja *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor* (2005).

Charteris-Black (2005, 14; 2004, 21) määrittelee metaforan kielelliseksi representaatioksi, joka syntyy semanttisen jännityksen kautta, kun sana tai lause liitetään sen tavanomaisesta – kirjallisesta – lähdealueesta poikkeavaan kohdealueeseen. Charteris-Blackin (2005, 14–15) metaforamääritelmään kuuluu myös se oletus, että metaforalla on kielellistä, pragmaattista ja kognitiivista potentiaalia. Metafora on siis tämän määritelmän mukaan ensisijaisesti aina kielellinen ilmiö: sanoilla on jokin tietty leksikaalinen merkitys, ja metafora syntyy, kun tämä leksikaalinen merkitys rikotaan. Charteris-Blackin määritelmä kommunikoi tältä osin Ricoeurin jänniteteorian kanssa: metafora syntyy semanttisen tulkinnan kautta¹⁴. Charteris-Blackin (2005, 15) mukaan metafora aiheuttaa semanttista jännitystä reifikaation tai personifikaation kautta. Kielelliset metaforat syntyvät semanttisesta jännityksestä, käsitteelliset metaforat taas ikään kuin purkavat tai ratkaisevat tämän jännityksen luomalla kattavampia käsitteellisiä metaforatasoja. Erilaisista metaforisista ilmauksista johdetaan kattavampi käsitteellinen metaforataso, jossa nämä metaforiset ilmaukset dekodataan laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tämä tunnistaminen ja lajittelu ei kuitenkaan ratkaise metaforien vakuuttamisen ja suostuttelun problematiikkaa. Metaforien kognitiivisella ulottuvuudella viitataan semanttis-kognitiiviseen teoriaan, jonka mukaan metaforien muodostumiseen vaikuttavat omalta osaltaan toimijan omat, inhimilliset kokemukset ympäröivästä maailmasta ja todellisuudesta. Metaforalla on kognitiivinen rooli, sillä se vaikuttaa ymmärrykseemme. Metaforien kognitiivinen puoli olettaa ihmisten käsitejärjestelmän olevan läpeensä metaforinen: metaforat toimivat kognitiivisesti käsitteellistämisen ja ymmärtämisen apuvälineinä. Pragmaattisella puolella viitataan metaforien ideologisuuteen: niiden avulla luodaan tietynlaista kuvaa sosiaalisesta todellisuudesta. Charteris-Blackin (2004, 2, 7) mukaan metafora on siis relatiivinen käsite, jota ei voida määritellä yksiselitteisesti. Metaforan määritelmässä täytyy

¹⁴ Ricoeurin (2000, 89) mukaan metafora onkin ”kahden termin välisen jännitteen tulos metaforisessa lausumassa”. Tästä kahden termin välisestä jännitteestä syntyvä metafora muodostuu näiden kahden vastakkaisen lausuman tulkinnan kautta. Ricoeurin mukaan metafora on eräänlainen kielellinen operaatio, joka syntyy siten, että loogisille subjekteille annetaan predikaatteja, jotka eivät ole yhteensopiva niiden kanssa. Metafora rikkoo loogisen subjektin jatkuvuuden ja lauseen semanttisen yhteensopivuuden sellaisena kuin se on totuttu ymmärtämään kirjaimellisesti.

ottaa huomioon sen kielellinen, pragmaattinen ja kognitiivinen ulottuvuus: metafora syntyy näiden osien vuorovaikutuksessa. Metafora on siis yhtäläillä vakuuttamisen keino, tapa ajatella ja kielellinen ilmiö.

3.4.1. Metaforat ja niiden pragmaattinen puoli

Kriittinen metafora-analyysi tukeutuu suurelta osin kognitiivisen metaforateorian tarjoamaan teoreettiseen viitekehykseen. Kriittinen metafora-analyysi vie kuitenkin analyysin astetta pidemmälle kiinnittämällä huomiota metaforien kognitiivisen ja kielellisen puolen ohella myös metaforien pragmaattiseen ulottuvuuteen. Semanttis-kognitiiviset metaforateoriat kykenevät hyvin identifioimaan erilaisia metaforatasoja, mutta ne eivät kykene selittämään sitä, miksi tiettyntyyppisiä metaforia suositaan ja käytetään toisten sijasta. Tällöin analyysi korostaa kriittisen diskurssianalyysin tavoin diskurssien valtasuhteita, retorisia intentioita ja ideologioita.

Metaforien pragmaattinen puoli nostaa metafora-analyysia kriittisen diskurssianalyysin viitekehykseen. Se täydentää semanttis-kognitiivista metaforatutkimusta pragmaattisilla faktoreilla: metaforat kuvaavat kielellisiä valintoja, jotka realisoivat partikulaarisia retorisia intentioita tietyssä kontekstissa. Metaforien kognitiivista puolta ei voida kohdella eristyksessä erilaisista diskursseista. Siksi tarvitaan kriittistä otetta. On otettava huomioon myös metaforien suostutteleva rooli ja niiden ideologisuus: metaforien käyttö ei ole sattumaa, ne ovat tietoista valintaa, joilla pyritään vaikuttamaan kuulijoihin. Charteris-Blackin (2004, 28) mukaan metafora on olennainen osa kriittistä diskurssianalyysia, koska metafora liittyy olennaisesti todellisuuden määrittelyyn ja käsitteellistämiseen. Näin katsottuna metafora kietoutuu osaksi vallan, retoriikan ja ideologioiden diskurssia.

Kuten todettu, kriittinen metafora-analyysi poikkeaa semanttis-kognitiivisesta teoriasta siten, että kriittisessä metafora-analyysissa metaforien tutkimuskaalaan lisätään pragmaattinen ulottuvuus. Tämä liittyy analyysin kriittisen diskurssianalyysin perinteeseen. Pragmaattista ulottuvuutta metaforien tutkimiseen ei voida, eikä pidä ymmärtää vain yksiselitteisenä lisäulottuvuutena. Kuten Charteris-Black toteaa:

Metaforat ovat – kuten monet kielen aspektit – siten valittuja, että niiden avulla pyritään saavuttamaan tiettyjä kommunikaatitavoitteita tietyssä kontekstissa sen sijaan että ne olisivat ruumiillisten kokemusten ennalta määräämiä. Väitän siis, että pragmaattinen puoli täytyy sisällyttää

myös metaforan kokonaisvaltaisen teoriaan, joka tulkitsee metaforien valintaa suhteessa niiden käyttötarkoitukseen tietyn spesifin diskurssikontekstin sisällä. (Käännös minun.)¹⁵

Charteris-Blackin mukaan pragmaattinen ulottuvuus tarkoittaa sitä, että metaforiset ilmaisut eivät perustu suurelta osin toimijan ennalta määrättyihin ruumiillisiin kokemuksiin, kuten semanttis-kognitiivinen teoria väittää, vaan kriittisen teorian mukaan metaforien käyttö on aina laskelmoitua toimintaa, joiden avulla pyritään edistämään tiettyjä kommunikatiivisia tavoitteita tietyssä diskurssikontekstissa.

Pragmaattisella ulottuvuudella on monta eri aspektia. Sen lisääminen metaforateoriaan tuo mukanaan myös kysymyksen kontekstista ja diskursseista. Pragmaattinen ulottuvuus metaforateoriaan problematisoi semanttis-kognitiivisen teorian käsityksen metaforasta siten, että nyt metafora viedään retoriikan, vallan ja diskurssien maailmaan. Retoriikan maailmaan metafora tulee, kun aletaan puhua toimijan intentioista ja päämääristä. Pragmaattinen puoli viittaa myös siihen, että metaforat ovat yksi semanttis-kielellinen ulottuvuus eri diskurssien muodostumiseen. Kriittinen metafora-teoria viittaa metaforien olevan yksi määrittävä osa puheavaruutta, jossa kilpailevat metaforat taistelevat määrittelyvallasta.

3.4.2. Metaforien retorisuus ja ideologisuus

Metaforien pragmaattinen perspektiivi nostaa metaforan osaksi retoriikan valtakuntaa. Metaforan retorinen funktio on yleisön vakuuttaminen puhujan puolelle. Tämä tarkoittaa yksinkertaistetusti sitä, että yleisö saadaan vakuutetuksi tietyn näkökulman todenmukaisuudesta. Tästä näkökulmasta metaforalla on siis perimmäinen tai piilossa oleva funktio: puhujan intentioiden vakuuttaminen yleisölle. Charteris-Blackin (2005, 12–13) mukaan metaforat aktivoivat tiedostamattomia emotionaalisia assosiaatioita ja vaikuttavat siihen, kuinka arvotamme uskomuksiamme ja arvojamme hyvä ja pahan akselilla. Tämä näkemys korostaa metaforien retorista voimaa: metafora vaikuttaa ihmisten uskomuksiin ja arvoihin emotioiden kautta. Metaforan katsotaan olevan kielikuva, jota käytetään poliittisessa retoriikassa ja argumentaatiossa suostuttelun keinona. Sen kautta pyritään esittämään tietynlainen kuva maailmasta ja sosiaalisesta todellisuudesta.

Semanttis-kognitiivisen metaforateorian mukaan metaforien käyttöä ohjaavat tiedostamattomat käsitteelliset metaforatasot, jotka syntyvät omien kokemusten ohjaamana. Sen mukaan on olemassa

¹⁵ Metaphors are – like many aspects of language – chosen by speakers to achieve particular communication goals within particular contexts rather than being predetermined by bodily experience. I claim, therefore, that a complete theory of metaphor must also incorporate a pragmatic perspective that interprets metaphor choice with reference to the purposes of use within specific discourse contexts. (Charteris-Black 2004, 249.)

käsitteellisiä metaforatasoja, ns. juurimetaforia, jotka ohjaavat yksittäisten metaforisten ilmaisujen käyttöä. Samalla myös ihminen käsitteellistää maailmaa näiden käsitteellisten metaforien kautta. Tällöin metaforien käyttö on ikään kuin refleksiivistä toimintaa. Pragmaattinen lähestymistapa kuitenkin väittää, että metaforia käytetään tietoisesti vakuuttamisen ja suostuttelun keinoina. Näin ollen metaforat ovat tietoinen vaikuttamisen keino. (Charteris-Black 2004, 11, 247.)

Metafora on siis ennen kaikkea ymmärtämisen ja käsitteellistämisen työkalu: metaforassahan toimijoille tuttu ja konkreettinen asia siirretään mallintamaan uutta ja tuntematonta, abstraktia asiaa. Tällä metaforisella ajatusmallilla on yhteys Perelmanin (1996, 28) argumentaation rakenteeseen, jossa alkupremisseille osoitettu hyväksyntä kohdistetaan ja siirretään koskemaan johtopäätöksiä. Perinteisessä aristoteelisessa retoriikan sekä myös perelmanilaisessa uuden retoriikan teorioissa puhuja mukautui ensisijaisesti kohdeyleisön asettamiin ehtoihin siinä mielessä, että reettori mukautti argumenttinsa kohdeyleisön premissien mukaan. Tällöin retorisen argumentaation tehtävänä oli pyrkiä integroimaan rektorin argumentit kohdeyleisön keskuudessa hyväksytyille premissille. Perelman (ibid.) huomauttaakin, että argumentoijan omat premissit eivät ole merkittäviä vaan tärkeää on huomioida yleisön uskomukset ja premissit.

Perelman (1996, 16) määrittelee retoriikan yksinkertaisesti toiminnaksi, jossa pyritään hankkimaan yleisön hyväksyntää esitetyille väitteille. Uuden retoriikan teoriassa yleisöllä on siis huomattava merkitys. Perelmanin (emt., 28–29) mukaan kaikkiin teksteihin sisältyy yleisösuhte. Argumentoijan on pyrittävä mukautumaan yleisöön, toisin sanoen ottamaan huomioon kohteena olevan yleisön premissit. Perelmanin mukaan puhujan esityksellä ei ole vaikutusta, jos puhuja ei sovita esitystään ja argumenttejaan yleisön premissien mukaisesti. Puhujan on valittava argumentaationsa lähtökohdiksi sellaiset premissit, jotka yleisö hyväksyy. Argumentaation alussa tavoitteena ei ole omien johtopäätösten todistaminen, vaan siinä pyritään siirtämään puhujan premissille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös kuulijan hyväksyntää. Tämä vaatii yleisön tuntemista ja huomioon ottamista. Poliittinen puhe on aina suunnattu tietylle yleisölle, ja sen tarkoituksena on vakuuttaa puhuteltava yleisö puhujan argumenttien kannalle. Kaikessa argumentaatiossa on loppujen lopuksi kysymys yleisön vakuuttamisesta ja sen hyväksynnän voittamisesta (Kuula 1999, 48–50). Kaikki tekstit ovat siis osoitteellisia: ne ovat aina yleisölle suunnattuja vetoamuksia (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 6). Puhujan on täten mukauduttava yleisönsä premissihin.

Perelmanin (1996, 34) mukaan arvot voidaan jakaa konkreettisiksi ja abstrakteiksi arvoiksi. Mitä suuremmalle yleisölle puheet tai tekstit suunnataan, sitä vaikeampaa puhujan on huolehtia siitä, että puhujan esittämät argumentit ja teemat eivät ole toisiaan poissulkevia, ja etteivät alkupremissit

vieraannuta yleisöä (Kuusisto 1996, 276). Tämän vuoksi alkupremisseiksi tarvitaan hyvin yleispätevät ja universaalit teemat. Kun yleisö on laaja, tällöin myös hyväksynnän saamiseksi puhujan premisseille tarvitaan yleispäteviä, universaaleja arvoja. Puhuja ei voi spesifioida kovin yksityiskohtaisia oletuksia siitä, minkälainen tuo kohteena oleva yleisö todellisuudessa on. Reettorin on pyrittävä kuvittelemaan yleisön premissit ja konstruotava näiden perusteella argumenttinsa. Voidakseen onnistua argumentaatioissa puhujan on siis lähdettävä liikkeelle tarpeeksi laajaa hyväksyntää nauttivista premisseistä.

Voidaan siis ajatella Perelmania mukaillen, että skeemat ajavat samoja asioita metaforateoreettisesti ajateltuna kuin premissit Perelmanin uudessa retoriikassa. Ne toimivat saman hyväksyttävyyisperiaatteen mukaisesti: mikäli skeemat ovat universaaleja ja käsin kosketeltavia, niiden kautta on helpompi ”siirtää” skeeman ominaisuuksia lähdealueelta kohdealueen ominaisuuksia.

Metafora on kielikuva, jota käytetään paljon poliittisessa retoriikassa ja argumentaatioissa. Chiltonin (1996) mukaan metaforat ovat olennainen osa arkipäiväistä poliittista kommunikaatiota ja käyttäytymistä. Poliittiset puheet ja tekstit ovat läpeensä metaforisia. Niiden avulla pyritään luomaan kannatusta omille argumenteille ja positioille. Charteris-Black (2005, 12) korostaa myös metaforien retorista voimaa: metaforat ovat väkevä retorinen keino suostuttelussa ja vakuuttamisessa, koska ne vaikuttavat yleisön tunneresponseihin. Metaforan kautta pyritään esittämään aina tietynlainen kuva maailmasta ja sosiaalisesta todellisuudesta. Myös Ricouer (2000, 85–87) nostaa esille metaforan retorisen roolin: metafora palvelee yhtä retoriikan yleisen funktion keskeistä aspektia – suostuttelua. Mutta retorisen puolen lisäksi metaforat ovat myös ideologisesti latautuneita: ne korostavat aina asioiden tiettyjä puolia jättämällä toisia pimentoon.

Kriittinen metafora-analyysi yhdistää semanttis-kognitiivisen teorian aineksia kriittisen diskurssianalyysin perinteeseen integroimalla metaforan osaksi diskurssia. Näin ei tyydytä vain tunnistamaan ja luokittelemaan metaforisia ilmauksia vaan pyritään selvittämään, mitä metaforien takaa löytyy. Mitkä ovat ne vaikuttimet, jotka ajavat tietentyypisten metaforien viljelemiseen tiettyssä kontekstissa?

Charteris-Black (2004, 8) korostaa metaforien retorisen ominaisuuden ohella myös metaforien ideologisuutta, sitä kuinka metaforat näyttelevät merkittävää roolia ideologioiden kehityksessä. Metafora on aktiivinen luodessaan sekä uusia käsitteellisiä viitekehyksiä asioiden kuvaamiselle eri näkökulmista että tuottaessaan leksikaalista semantiikkaa. Tällä Charteris-Black (ibid.) viittaa

metaforan semanttiseen puoleen, jossa sanojen kirjaimellista merkitystä venytetään sopimaan uuteen käsitteelliseen viitekehykseen.

Kress ja Hodge (1979, 15) toteavat ideologian olevan systemaattisesti organisoitu kuvaus todellisuudesta. Yhtenä kielellisenä keinona metaforan voidaan katsoa olevan osa tämän systemaattisesti organisoidun kuvauksen rakentajaa (Charteris-Black 2004, 27–28). Metaforien pragmaattinen puoli implikoi, että metaforia tulisi tarkastella kriittisen diskurssianalyysin kehyksestä, sillä metaforien kautta luodaan koherenttia kuvaa todellisuudesta. Metaforien kriittinen tarkastelu tekstikorpuksesta voi paljastaa ja purkaa erilaisia ideologisia käsityksiä sosiaalisesta todellisuudesta. Tämän käsityksen mukaan metaforilla on siis ideologisia ja retorisia ominaisuuksia, joiden takia niiden kontekstisidonnainen ja kriittinen tarkastelu on mielekästä.

Metaforien ideologinen komponentti kumpuaa osittain siitä ajatuksesta tai lähtökohdasta, että metafora itsessään jo asettaa yhtäläisyyden metaforisen ja kirjallisen merkityksen välille. Yhtäläisyyttä ei todellisuudessa ole olemassa, ja vaikka nämä kaksi merkitystä muistuttavat toisiaan, ne eivät ole identtisiä. Näin metafora ohjaa merkitystä tiettyyn suuntaan ja määrittelee todellisuutta sen korostamien ehtojen mukaisesti. (Todili, 52, 2007.)

Suurin osa metaforista syntyy pitkän ajan prosessissa omissa kulttuurisissa konteksteissamme luonnollisessa vuorovaikutuksessa. Lakoff ja Johnson (1980, 159–160) kuitenkin huomauttavat, että monesti vallassa oleva eliitti pystyy tuottamaan uusia metaforia, jotka määrittävät sitä mitä yleisesti pidetään totuutena. Myös Fairclough (1989, 120) korostaa metaforien todellisuutta määrittävää ja puolueellista puolta: eri metaforat implikoivat erilaista suhtautumista eri asioihin. Esimerkkinä tästä Fairclough käyttää terveysta metaforia, joilla hänen mukaansa pyritään määrittelemään ja sulkemaan ulos yhteiskuntaa uhkaavia asioita. Tätä käytetään esimerkiksi silloin, kun lakot tai mielenosoitukset ”uhkaavat” yhteiskunnan *hyvinvointia*. Fairclough (ibid.) mukaan näiden terveysta metaforien ideologisuus piilee siinä, että vallassa oleva eliitti pyrkii niiden kautta määrittelemään ja näkemään omat intressinsä koko yhteiskunnan intresseinä ja rakentamaan terveysta metaforien avulla kuvaa siitä, että erilaiset yhteiskunnalliset protestit (esim. lakot, mielenosoitukset) ”uhkaavat” yhteiskunnan *hyvinvointia*. Tällöin turvaudutaan erilaisiin terveysta metaforiin, joiden kautta näitä yhteiskunnan *hyvinvointia* uhkaavia tekijöitä metaforisoidaan terveyteen ja sairauteen liittyvillä termeillä. Lakko voidaan esimerkiksi metaforisoida syöväksi, joka *uhkaa yhteiskunnan terveyttä*. Syöpä on hengenvaarallinen, ihmisen terveyttä uhkaava sairaus, jonka kanssa ei voida neuvotella: se pitää leikata pois, eliminoida. (Fairclough 1989, 119–120.) Näin tällaisen terveysta diskurssin rekontekstualisointi koskemaan yhteiskunnallisia asioita tarkoittaa

sitä, että myös toimenpiteiden pitää olla samanlaisia kuin terveysdiskurssissa. Näin myös metaforien kautta oikeutetaan tietynlaiset operationaaliset toimenpiteet. Metaforat toimivat siis eri diskurssien merkityselementteinä.

Charteris-Blackin (2004, 28) mukaan metaforat konstituivat lingvistisiä todisteita piileville, taustalla vaikuttaville ideologioiden systeemeille, joiden oletukset ja painotukset ohitetaan tai otetaan annettuina, mikäli emme ole tietoisia niistä. Kriittisen diskurssianalyysin perinteisiin nojaten, kriittinen metafora-analyysi pyrkii purkamaan ja paljastamaan konventionalisoituneita sosiaalisia hierarkioita tutkimalla diskursseissa esiintyviä metaforia.

Metaforien avulla integroidaan erilaisia tapoja tulkita yhtä asiaa. Metaforien lähempi tarkastelu politiikan tutkimuksen näkökulmasta voi olla mielekästä, sillä metaforien avulla erilaisia sosiaalisia tilanteita ja ongelmia käsitteellistetään uusista näkökulmista. Metaforat luovat aina tietynlaisen näkökulman todellisuuteen, rajaten ja korostaen samalla asian tiettyjä puolia. Tämä alleviivaa metaforien kriittistä tutkimista ja tarkastelemista ideologisesti ja retorisesti latautuneina vaikuttamisen instrumentteina. Tutkimuksellisesti mielekästä olisi pyrkiä katsomaan metaforien taakse ja pohtia, mitä asioita tietyt metaforat tiettyssä kontekstissa korostavat tai pimentävät. Charteris-Black (2004, 23) toteaaakin, että mikäli hyväksymme sen näkökulman, että metaforat vaikuttavat siihen, kuinka hahmotamme sosiaalista todellisuutta, niin tällöin metafora on potentiaalisesti vaikutusvaltainen ase tietynlaisten näkökulmien rajaamisessa ja sosiaalisen todellisuuden määrittelyssä.

4. Analyysi

Tämä tutkimus tarkastelee suomalaista parlamentaarista talousretoriikkaa. Tarkoituksena on tutkia sitä, minkälaisilla metaforilla eduskunnassa taloutta, taluskriisiä ja talouspolitiikkaa käsitteellistetään. Yhtenä erillisenä mielenkiinnon kohteena on myös tarkastella täysistuntokeskustelua Suomen osallistumisesta Kreikan ja EU:n tuki- ja vakauttamispaketteihin, mikä hallitsi Suomen parlamentaarista debattia eduskuntakauden 2007–2010 loppupuoliskolla. Tutkimusaineistoksi valittiin viisi täysistuntokeskustelua. Aineisto esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tutkimuksen analyysiosio lähtee purkamaan aineistoa tarkastelemalla, minkälaisia metaforien lähdealueita, skeemoja, aineistosta nousee esille. Skeemat ovat olennainen osa metaforien analysoimisessa. Lakoff ja Turner (1989, 65) painottavat skeemojen merkitystä sosiaalisen todellisuuden kognitiivisessa mallintamisessa. Heidän mukaansa skeemat rakentavat ja organisoivat todellisuudesta kognitiivisia malleja, joiden kautta hahmotamme ympäröivää todellisuuttamme. Pyrinkin tässä analyysikappaleessa luokittelemaan aineistosta nousseita yleisiä skeemoja, joiden kautta taloutta, taluskriisiä, Euroopan talousmekanismeja sekä Kreikan tukipakettia hahmotetaan. Jäsennän tätä nostamalla esiin aineistosta nousseita skeemoja, joita rakennan hallitus-oppositio- jaottelun perusteella.

Finanssikriisin tarkastelu voi olla antoisa lähtökohta analyysille ja tutkimukselle, koska kriiseissä poliittinen vallankäyttö usein tiivistyy ja kirkastuu. Kriisin käyttö poliittisessa talousretoriikassa voi myös näkyä niin, että poliittista vallankäyttöä oikeutetaan vetoamalla kriisiin ja sen tuomiin tarpeisiin tehdä erilaisia talouspoliittisia linjavetoja. Vallankäytön kannalta taluskriisit voivat olla jopa hyvä asia tietyille tahoille: kriisin vaatiman talouspoliittisen kurin taakse voidaan piilottaa erilaisia muita yhteiskunnallisia muutoksia. Soraäänät voidaan vaientaa vetoamalla kriisin vaatimiin ponnistuksiin. Talousretoriikka kriisistä onkin monesti vaikeaselkoista ja epämääräistä ja sitä onkin syytä tarkastella kriittisesti. Yhtäläisesti, Kantolan (2002) mukaan taluskriisi pakottaa poliittiset päättäjät avaamaan talouden kautta laajempaa käsitystä siitä, miten he maailman näkevät tai toivoisivat sen olevan.

Pyrin myös analyysissä pohtimaan yksityiskohtaisemmin, minkälaisia taluskäsityksiä näiden skeemojen kautta voidaan aineiston perusteella päätellä. Tutkimukseni pääargumentti on, että

taloutta ja talouskriisiä hahmotetaan eduskunnan retoriikassa pitkälti medikalisaation¹⁶ termein, joka vetää metaforien lähdealueet lääketieteen terminologiasta ja skeemasta. Eduskunnassa sekä oppositio että hallitus käsitteellistävät talouskriisiä sairautena, jossa talouskriisi diagnosoidaan eräänlaiseksi passiiviseksi kulkutaudiksi. Kriittiseen metafora-analyysiin tukeutuen tämä *talouden medikalisaatio* on omalta osaltaan ongelmallista, sillä mikäli sitoudumme käsitteellistämään ja mallintamaan taloutta ja talouskriisiä nimenomaan lääketieteen terminologian kautta, samalla tämä metaforinen mallintaminen sitouttaa meidät tiettyyn ennalta rajattuun tapaan ja ideologiaan käsitteellistää taloutta. Kriittisen metafora-analyysin mukaan metaforat ovat ideologisia siinä mielessä, että ne aina korostavat tai pimentävät käsitteiden joitain puolia. Samalla ne myös ohjaavat ajatteluamme ja ymmärrystämme sosiaalisesta todellisuudesta. Medikaaliset metaforat eivät tee tästä poikkeusta.

4.1. Johdanto tutkimuksen aineistoon

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisiin talouden ja talouspolitiikan metaforisiin käsitteellistykseen eduskunnan talouspoliittinen keskustelu nojaa sekä minkälaisia käsityksiä taloudesta ja talouspolitiikasta nämä puheet tuottavat ja ylläpitävät. Tutkielmassa selvitetään myös, miten eduskunnassa metaforisoidaan EU:n tuki- ja rakennerahastokeskusteluja. Tämän lisäksi pohditaan sitä, minkälaista kuvaa taloudesta kansanedustajien viljelemät metaforat luovat.

Suomalaista talouskriisikeskustelua hallitsi Vanhasen II/Kiviniemen hallituskaudella Euroopan taloustilanne. Vaalikauden loppupuolella Kreikan taloudellinen tukeminen nousi keskeiseksi talouspoliittiseksi kysymykseksi, joka määräiti vaalikauden (2007–2010) lopun täysistuntokeskusteluja. Vaalikauden loppupuolella eduskuntapuolueet alkoivat valmistautua tuleviin eduskuntavaaleihin, joka projisoitui myös täysistuntokeskusteluihin. Kreikka-kysymys jakoi eduskuntaa vahvasti hallitus-oppositio-akselilla, mutta myös puolueiden sisällä oli nähtävissä rivien jakaantumista. Kreikka-kysymyksen kautta puolueet alkoivat hakea asetelmia tuleviin eduskuntavaaleihin. Osittain tämän vuoksi myös tämän tutkimuksen analyysi painottuu tähän talouspoliittiseen keskusteluun. Tutkielma käsittelee parlamentaarista talousretoriikkaa tutkimalla kahta välikysymyskeskustelua ja pääministerin ilmoituskeskustelua sekä yhtä hallituksen esityskeskustelua täysistunnoissa vuosina 2008–2010.

¹⁶ Miettinen (2010, 211) kutsuu tätä talousasioiden mallintamista lääketieteen termein *talouden medikalisaatioksi*.

4.1.1. Parlamentaarinen retoriikka tutkimuskohteena

Raunion (2004, 149) mukaan eduskunnan voidaan katsoa olevan, ainakin muodollisesti, suomalaisen politiikan keskiössä. Myös Pekonen katsoo, että parlamenttia voidaan pitää yhtenä edustuksellisen demokratian tärkeimmistä poliittisista instituutioista. Edustuksellinen demokratia ja parlamentaarinen puhe linkittyvätkin vahvasti kiinni toisiinsa: parlamentaarikot ylläpitävät edustuksellisuutta parlamentissa tapahtuvalla deliberaatiolla. (Pekonen 2011, 30–31.)

Suomen poliittista järjestelmää on 1980-luvulta alkaen asteittain parlamentarisoitu presidenttikeskeisestä järjestelmästä kohti pääministerivetoista parlamentaarista järjestelmää. Urho Kekkosen historiallisen pitkä presidenttikausi synnytti 1980-luvulla reaktion vahvaa presidentin valtaa vastaan. Mauno Koivisto käynnisti presidenttikeskeisen järjestelmän hiljaisen alasajon kohti parlamentaarisempaa järjestelmää. Tämän parlamentarismien kehityksen jonkinlaisena loppupisteenä voidaan pitää vuoden 2000 perustuslakia, joka ainakin muodollisesti siirsi vallanjaon painopistettä presidenttikeskeisestä järjestelmästä kohti parlamentaarista, pääministerikeskeistä, järjestelmää, jossa presidentin päätöksenteko sidottiin tiukemmin kiinni parlamentarismien periaatteisiin. (Paloheimo 2002, 203–204.) Tämä kehitys on omalta osaltaan myös korostanut eduskunnan asemaa Suomen politiikan keskiössä. Myös useat kansanedustajat kokevat, että eduskunnan valta on lisääntynyt viime vuosina. Yhtenä syynä tähän pidetään nimenomaan perustuslakiuudistusta ja siinä ilmaistua pyrkimystä parlamentaarisuuden lisäämiseen. (Pekonen 2011, 72.)

Tässä tutkimuksessa korostetaan eduskunnan poliittista asemaa Suomen keskeisenä poliittisena toimijana. Tämä tutkimus näkee eduskunnan yhtenä tärkeimmistä foorumeista, joissa tuotetaan poliittista ja sosiaalista todellisuutta sekä määrittellään yhteiskunnallisia suhteita. Samalla myös eduskunnalla on konkreettisesti seurauksia tuottava luonne: eduskunta säätää lakeja, jotka vaikuttavat konkreettisesti Suomen kansalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan.

Parlamenteissa tapahtuma deliberaatio on olennainen osa modernia politiikkaa. Usein kuitenkin istuntosalin puheita pidetään merkityksettöminä. Niiden vaikutuksen poliittisen päätöksenteon prosesseihin katsotaan olevan mitätön, sillä niillä ei katsota olevan konkreettista vaikutusta lainsäädäntötyöhön. Täysistuntosalin puheet ovat ehkä näkyvin osa edustajan työtä, mutta todellinen työ tehdään täysistuntosalin ulkopuolella. (Pekonen 2011, 106.) Tämä johtuu siitä, että suomalaisessa enemmistödemokratiassa hallitus pohjautuu suhteellisen laajoihin enemmistökoalitioihin, jolloin täysistuntoihin tulevat lakiehdotukset saavat suurella varmuudella eduskunnan enemmistön äänen.

Täysistuntopuheiden katsotaankin olevan monesti pelkkiä puhe-esityksiä, joista puuttuu dialogi ja vuorovaikutuksellisuus. Niitä pidetään systemaattisesti harmaina, tylsinä ja pragmaattisina puheesityksinä, joista puuttuvat todellisen deliberatiivisen keskustelun ominaisuudet. Poliittinen päätöksenteko ja keskusteleva poliittinen puhe näyttäytyvätkin eduskunnassa ehkä jossain muualla kuin täysistunnoissa.

Eduskunnan retoriikkaa tutkinut Kyösti Pekonen (2011, 8) toteaaakin haastatteluaineistonsa perusteella kansanedustajien ja virkamiesten korostaneen, että todellinen poliittinen työ ja vaikuttaminen tapahtuvat julkisen istuntosalin ulkopuolella. Pekosen (2008, 215; 2011) mukaan julkisuudelta suojatut valiokunnat ovatkin todellisen parlamentaarisen deliberaation paikka. Todellinen lainsäädäntötyö, joka monelle näyttäytyy nimenomaan todellisena poliittisena päätöksentekona, tapahtuu siis julkisuudelta suljetuissa valiokunnissa. Lait kuitenkin konkreettisesti säädetään täysistunnoissa, joissa myös käsitellään vireillä olevia lakiesityksiä. Usein tämän keskustelun katsotaan kuitenkin olevan turhaa siten, että todellinen poliittinen työ on jo tehty valiokunnissa.

Monet kansanedustajat pitävät siis täysistuntopuheita jokseenkin turhina. Niille ei anneta arvoa, koska täysistuntokeskusteluissa harvoin tulee esille uusia näkökulmia valiokunnan valmistelemaan asiaan. Poliittisesti merkitykselliset asiat on siis jo käsitelty valiokunnissa, eikä täysistuntokeskustelu yleensä tarjoa uutta tietoa tai näkökantaa käsiteltävään asiaan. Pääsääntöisesti täysistunnoissa toistetaan jo valiokunnissa käsiteltyä asioita ja näkökulmia. Täysistuntokeskusteluja pidetään myös monesti vain ”pelkkinä esiintymistilanteina” tai ”vaalipuheena”, joista puuttuu todellinen deliberaatio. Samalla myös täysistuntokeskustelujen yleisön katsotaan olevan jotain tai jokin muu kuin edustajakollegat. Puheita suunnataan enemmän ehkä medialle ja äänestäjille kuin salin muille edustajille. Tämä myös vaikeuttaa deliberaatiota täysistuntokeskusteluissa. Täysistuntokeskustelua pidetään enemmän yksittäisten puheiden sarjana kuin vilkkaan keskustelun foorumina. Yksi syy tälle on Pekosen mukaan se, että täysistuntopuheissa on niin vahva hallituksen ja opposition jakama kuilu, ettei täysistunnoissa ole edes tarkoitus keskustella aidoista asioista. Näin puheet tahtovat mennä samojen kantojen toistelemiseksi, jolloin ei ole tarkoitustakaan yrittää löytää yhteistä säveltä. (Pekonen 2011, 98–100.)

Tämän tutkimuksen kannalta täysistuntokeskustelut eivät näyttäytyneet tyypillisinä istuntosalin puheina, joissa vakiintuneita kantoja esitettiin virkamiestyylisen harmaasti. Pekonen (2011, 41) määrittelee, yksinkertaistettuna, poliittisen deliberaation sellaiseksi keskusteluksi, jossa ”pyritään vaikuttamaan keskusteluun osallistuvien poliittisiin mielipiteisiin ja mieltymyksiin”. Tässä

määritelmässä painotetaan sitä, että puheella pyritään todella vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin ja keskustelukumppaneihin. Samalla myös Pekonen korostaa deliberaation keskustelevaa ja osallistuvaa puolta, johon kuuluu olennaisena osana keskustelun osapuolten välinen interaktio. (Pekonen 2011, 40–41.)

Tutkimukseen valitut täysistuntokeskustelut olivat poikkeuksellisen värikkäitä ja paikoin jopa räväköitä. Virallisten puolueiden ryhmäpuheenvuorojen jälkeen keskustelu oli hyvin monipuolista ja mielenkiintoista. Puheet olivat myös hyvin kommunikatiivisia: kansanedustajat pyrkivät aktiivisesti reagoimaan ja kommentoimaan edellä esitettyjä puheenvuoroja. Aineiston puheet muodostivatkin perinteistä poiketen suhteellisen yhtenäisen keskustelukokonaisuuden, jossa ehkä suomalaisesta poliittisen retoriikan kulttuurista poiketen käytettiin monipuolisesti kielikuvia ja vertauksia sekä muita trooppeja. Tälle poikkeuksellisen värikkäälle täysistuntokeskustelulle voidaan katsoa olevan ainakin kaksi ilmeistä syytä, jotka myös limittyvät yhteen: lähestyvät eduskuntavaalit sekä kysymys Suomen osallistumisesta Kreikan taloudelliseen tukemiseen. Suomen osallistuminen Kreikan tukemiseen taloudellisen taantumien keskellä antoi oppositiopuolueille hyvän mahdollisuuden profiloitua lähestyvien vaalien alla. Tämä johti siihen, että Kreikkaa koskevat täysistuntokeskustelut olivat hyvinkin poliittisia sekä värikkäitä. Varsinkin hallitus-oppositio-jaottelu tuli varsin ilmeiseksi vedenjakajaksi näissä Kreikan ja EU:n tuki- ja vakauttamispakettikeskusteluissa.

Eduskunnan täysistunnon yhtenä pääfunktiona on toimia ajankohtaisen poliittisen keskustelun areena. Tavoitteena on, että täysistunto toimii merkittävien ajankohtaisten yhteiskunnallisten asioiden foorumina, jossa erilaisia asioita voidaan tuoda julkiseen keskusteluun. Tämän mahdollistavia eduskunnan työskentelymuotoja ovat: suullinen kyselytunti, välikysymys, ajankohtaiskeskustelu ja pääministerin ilmoitus. (Honka-Hallila 2006, 230–233.) Antero Jyränki (2000, 108) huomauttaa, että eduskunnan täysistunto on ”keskeinen kansakunnan yhteisten asioiden käsittelyfoorumi”. Valiokuntatyöskentelystä poiketen täysistunnot ovat julkisia ja avoimia kaikille. Käsittelen seuraavaksi lyhyesti tälle tutkimukselle merkitykselliset eduskunnan työskentelymuodot.

Välikysymyksessä yksinkertaisesti sanottuna oppositio mittaa istuvan hallituksen luottamuksen eduskunnassa. Sen katsotaan olevan yksi opposition järeimmistä poliittisista keinoista, jonka perimmäisenä tarkoituksena on kaataa istuva hallitus¹⁷. Välikysymyksellä voidaan myös pyrkiä

¹⁷ Suomen tasavallan itsenäisyyden aikana istuva hallitus on kaatunut välikysymyksen aiheuttamaan epäluottamuslauseeseen neljä kertaa: Kallion II hallitus 1926, Sunilan I hallitus 1928, Sukselaisen I hallitus 1957 ja von Fieandtintin hallitus 1958. (Hidén 2006, 152–153.)

saamaan vastaus johonkin konkreettiseen, ajankohtaiseen, poliittiseen kysymykseen, jonka kautta pyritään herättämään julkista keskustelua. *Oppositio* pyrkii arvostelemaan hallituksen toimia ko. asiasta ja saamaan näin ehkä muutosta hallituksen toimintaan. Monet välikysymykeskustelut ovatkin hyvinkin värikkäitä ja tuovat vaihtelua vakiintuneeseen parlamentaariseen jargoniin. (Nousiainen 1992, 190, Joutsamo 1980, 122–125.)

Puhakka & Ridell (1996, 179) painottavat välikysymysten julkisuus-aspektia. Heidän mukaansa välikysymysten kautta pyritään saamaa julkisuutta välikysymyksen esittäville puolueelle ja ehdokkaille. Tämä julkisuushakuisuus näyttäytyy ainakin välikysymyksien osalta siten, että yleensä välikysymykset tahtovat sijoittua vaalikauden loppupuolelle, jolloin puolueet alkavat hakea asemia tuleviin eduskuntavaaleihin. *Opposition* näkökulmasta välikysymysten tavoitteena on siis saada aikaan välikysymysuutisointia laajempaa julkista debattia välikysymyksen aiheesta ja hallituksen uskottavuudesta hoitaa kansakunnan asioita. Tällä tavoin välikysymysten tuoma julkisuus voi tarjota oppositiolle hyvän keinon profiloitua julkisuudessa.

Hallituksen esitys on hallituksen eduskunnalle antama esitys, joka voi koskea esimerkiksi lakia, valtion talousarviota tai lisätalousarviota. **Pääministerin ilmoitus** ja **valtioneuvoston tiedonanto** ovat taas keinoja, joiden avulla hallitus voi halutessaan tuoda jonkin ajankohtaisen kysymyksen eduskunnan keskusteltavaksi täysistuntoon. Pääministerin ilmoitus on näistä kahdesta hieman pehmeämpi: se käsitellään siten, että pääministeri kertoo täysistunnossa kyseessä olevasta asiasta, jonka jälkeen sitä seuraavat eduskuntaryhmien puheenvuorot ja yleinen täysistuntokeskustelu. Valtioneuvoston tiedonanto on valtioneuvoston eduskunnalle antama valtakunnan hallintoa tai kansainvälisiä asioita koskeva tiedonanto. Valtioneuvoston tiedonanto omaa enemmän poliittista arsenaalia kuin pääministerin ilmoitus siten, että valtioneuvoston tiedonannon perusteella voidaan toimittaa luottamusäänestys. (Hidèn 2006, 151–152.)

Modernia politiikkaa johdetaan nykyaikana pitkälti julkisuudessa tuotettujen kirjoitusten ja puheiden kautta. Pekosen (1991, 46) mukaan moderni parlamentaarinen politiikka on ”kamppailua symbolisesta vallasta, siitä kenen kielellä, sanoilla, termeillä ja symbolisilla ilmauksilla tilanne ja todellisuus kulloinkin määritellään”. Poliitiikka on luonteeltaan abstraktia, joten se on selitettävä, puhuttava, auki niille, jotka eivät ole siinä itse mukana. Poliittinen puhe onkin aina tietoisesti tai tiedostamatta tilanteiden ja todellisuuden määrittelyä. Pekonen (1991, 46–47) väittääkin, että parlamentaarisen politiikan olemassaolo näyttäytyy kansalaisille modernissa yhteiskunnassa ainoastaan puheiden kautta. Poliitiikka, kansanedustajana oleminen, on toimintana lähtökohtaisesti siis puhumista ja puheella vaikuttamista. Kielen avulla tuotetaan tietynlaista poliittista todellisuutta,

puheavaruutta, eduskunnassa. Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin pohtia sitä, minkälaisilla metaforilla kansanedustajat puhuvat taloudesta ja talouspolitiikasta. Suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä täysistunnot ovat kansalaisille ja tutkijoille ainoa julkinen kanava seurata ja tutkia suomalaista parlamentaarista retoriikkaa. Tavallisille kansalaisille politiikka Suomessa näyttäytyykin helposti täysistuntokeskustelujen kautta. Parlamentarisessa järjestelmässä edustuslaitoksen julkinen istunto on kuitenkin keskeisin puheen paikka (Pekonen 2011, 31). Kuten Pekonen (emt., 102) toteaa, on täysistunto ”eduskunnan ainut julkinen foorumi, jolla eduskuntaryhmien erilaiset tavoitteet, näkemykset ja perustelut voidaan julkisesti tuoda esille”.

4.1.2. Tutkimusaineiston esittely

Tutkimuksen aineistoksi valikoitui viisi eduskuntakeskustelua vaalikaudelta 2007–2010. Kaksi näistä pohjautui opposition hallitukselle esittämiin välikysymyksiin, yksi hallituksen esitykseen ja viimeiset kaksi pääministerin ilmoitukseen. Tutkimusaineisto valikoitui eduskunnan täysistuntopöytäkirjoja tutkimalla sekä selailemalla eri täysistuntokeskusteluja viime vaalikaudelta. Viitteellisenä apuna käytettiin myös Helsingin Sanomien arkistoa, jonka kautta tarkasteltiin uutisointia viime vaalikauden tapahtumista. Nämä viisi keskustelua valittiin tutkielmaan sen takia, että ne käsittelevät tutkielman kannalta oleellisia kysymyksiä ja tavoitteita.

Keskustelut käytiin eduskunnan täysistuntopöytäkirjoissa vuosina 2010–2011. Esittelen seuraavaksi lyhyesti, mistä välikysymyksissä, hallituksen esityksessä ja pääministerin ilmoituksissa oli kyse. Jäsennän tämän esittelyn kronologisesti.

PTK 46/2010. Hallituksen esitys vuoden 2010 toiseksi lisätalousarvioksi. ¹⁸ Tasavallan presidentti Tarja Halonen allekirjoitti 3.5.2010 valtiovarainministeri Jyrki Kataisen esittelemän hallituksen esityksen eduskunnalle vuoden 2010 toiseksi lisätalousarvioksi, jossa ehdotetaan valtiovarainministeriön hallinnonalanmenojen lisäystä 1,6 miljardilla eurolla. Tämä rahasumma ehdotetaan käytettäväksi Kreikan tasavallalle annettaviin lainoihin, joihin Suomi osallistuisi muiden Emu-maiden kanssa. Lisätalousarvioesitystä puitiin eduskunnan täysistunnossa 4.5.2010. Yhteensä puheenvuoroja käytettiin 119¹⁹. Eduskunta hyväksyi hallituksen lisätalousarvioesityksen 12.5.2010.

¹⁸ HE 57/2010

¹⁹ Kts. liite 1, kuvio 1.

PTK 51/2010. Pääministerin ilmoitus Eurooppalaisesta vakauttamispaketista²⁰. Pääministeri Matti Vanhanen informoi eduskuntaa 12.5.2010 EU-kokouksista, joissa keskusteltiin EU:n vakauttamismekanismin perustamisesta. Vanhanen esitteli EU-kokouksissa keskusteltuja ja päätettyjä toimenpiteitä talouskriisin taltuttamiseksi sekä suunnitelmia Euroopan talouden uudistamiseksi. Puheenvuoroja pääministerin ilmoituksen johdosta käydyssä täysistuntokeskustelussa käytettiin yhteensä 64.²¹

PTK 115/2010. Työllisyyden turvaaminen Suomessa.²² Vasemmistoliitto teki hallitukselle 29.10.2010 välikysymyksen²³, jonka aiheena oli työn turvaaminen Suomessa. Vasemmistoliitto esitti asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan välikysymyksen:

“Mihin tähänastista tehokkaampiin toimiin hallitus aikoo ryhtyä suomalaisen työn puolustamiseksi ja julkista taloutta heikentävän, reilusti toimiville yrityksille ja niiden työntekijöille vahingollisen harmaan talouden torjumiseksi?” (VK 4/2010.)

Hallitus käsitteli välikysymystä täysistunnossa 17.11.2010, jolloin pääministeri Mari Kiviniemi esitti myös hallituksen vastauksen välikysymykseen. Tämän jälkeen aiheesta käytiin keskustelua, jonka aikana käytettiin 136 puheenvuoroa.²⁴

PTK 168/2010. Pääministerin ilmoitus Euroopan talouden vakauttamisesta.²⁵ Pääministeri Mari Kiviniemi selvitti 9.3.2011 eduskunnalle Euroopan taloustilannetta sekä Euroopan tason keskustelua EU:n pysyvien vakauttamispakettien ja kilpailukyky sopimuksen luomisesta. Puheenvuoroja keskustelussa käytettiin yhteensä 73.²⁶

PTK 172/2010. Hallituksen kannanotot Euroopan talouden vakauttamisneuvotteluissa.²⁷ Pääministeri Mari Kiviniemen johtama hallitus sai vaalikautensa loppusuoralla vielä vastattavaksi välikysymyksen. Vasemmistoliiton jättämä välikysymys hallituksen kannanotoista Euroopan talouden vakauttamisneuvotteluissa sai allekirjoitustukea kaikilta oppositiopuolueilta. Vasemmistoliiton puheenjohtaja Paavo Arhinmäki jätti välikysymyksen hallitukselle 14.3.2011. Opposition välikysymyksen tarkka muoto kuuluu näin:

²⁰ PI 3/2010.

²¹ Kts. liite 1, kuvio 2.

²² VK 4/2010.

²³ VK 4/2010.

²⁴ Kts. liite 1, kuvio 3.

²⁵ PI 5/2010.

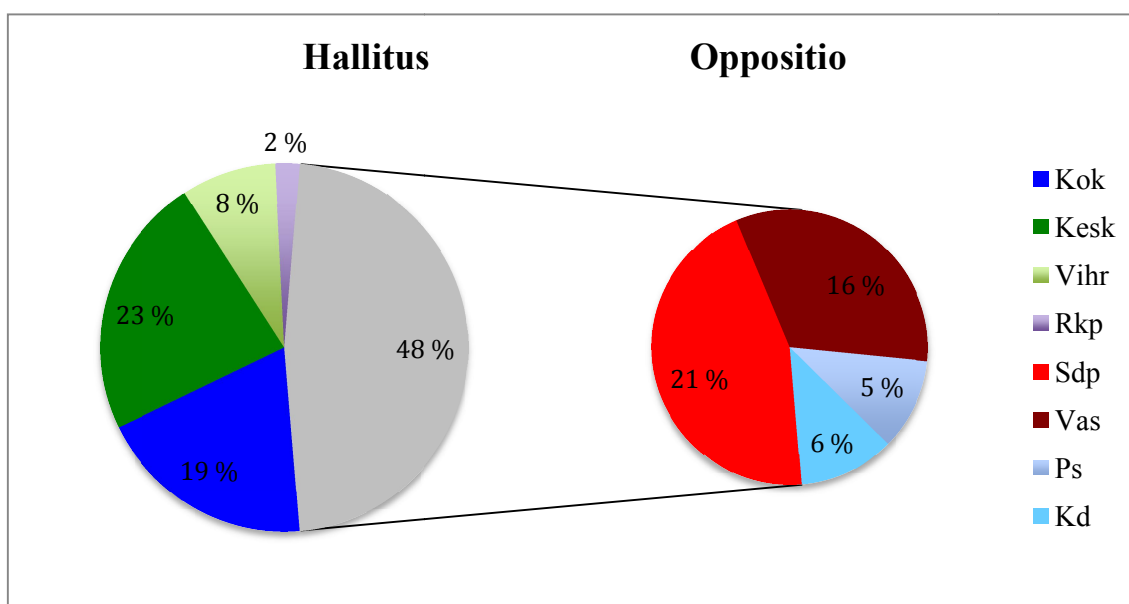
²⁶ Kts. liite 1, kuvio 4.

²⁷ VK 6/2010.

“Euromaiden kokouksessa maamme sidottiin uusiin miljarditukiin toisten jäsenmaiden hyväksi, mistä seikasta hallituksen välittämä tieto kaiken lisäksi poikkeaa muualta saadusta tiedosta oleellisesti. Miten hallitus menetteli tukien suhteen euromaiden kokouksessa, ja miten hallitus aikoo menetellä Eurooppa-neuvostossa?” (VK 6/2010.)

Valtioneuvosto vastasi välikysymykseen eduskunnan täysistunnossa 15.3.2011. Pääministeri Kiviniemen vastauspuheenvuoron lisäksi välikysymyskeskustelussa käytettiin yhteensä 77 puheenvuoroa.²⁸

Tutkimuksessa analysoitiin yhteensä 469 puheenvuoroa, joita tarkasteltiin litteroituina versioina eduskunnan verkkosivujen täysistuntopöytäkirjoista. Alla olevassa kuviossa on esitetty tutkimuksen aineiston puheenvuorojen jakauma puolueittain. Kuvioista selviää myös se, miten puheenvuorot ovat jakaantuneet hallitus- ja oppositiipuolueiden kesken.

KUVIO 1: Tutkimuksen aineiston muodostamat puheenvuorot (N=469) puolueittain esitettyinä.

4.2. Metaforien lähdealueet aineistossa

Kognitiivisen metaforateorian mukaan ihmiset mallintavat sosiaalista todellisuutta metaforisten skeemojen kautta. Lakoff ja Johnsonin (1980) mukaan suurin osa ihmisen käsitteellisestä ajattelusta ja käsitteenmuodostuksesta perustuu tiettyihin mielikuvaskemoihin, joiden kautta rakennetaan kognitiivisia mielikuvamalleja ja hierarkioita, joihin myös ihmisten toiminta perustuu. Käsitteelliset

²⁸ Kts. liite 1, kuvio 5.

skeemat ohjaavat ja organisoivat tietämystämme ja muodostavat kognitiivisia malleja todellisuudesta (Lakoff & Turner 1989, 65).

Skeemat toimivat ikään kuin sosiaalisen todellisuuden kognitiivisina mallinnuksina, eräänlaisina työkaluina, joiden kautta ympäröivää maailmaa hahmotetaan. (Lakoff & Johnson 1980.) Charteris-Black (2004, 2005) kutsuu näitä skeemoja metaforien lähdealueiksi (source domain). Metafora kytkee kaksi käsitteistykseen asiaa yhteen siten, että niiden välille rakentuu samankaltaisuutta. Kyse on siis analogista, jossa kahden erilaisen asian välille *metaforisoidaan* rakenteellista samankaltaisuutta. Toisin sanoen, metaforan kohdealuetta metaforisoidaan lähdealueeseen liittyvien ominaisuuksien mukaan.

Tässä luvussa tutkimuksen aineistoa lähdetään purkamaan nimenomaan näiden (talous)metaforien skeemojen kautta. Tarkoituksena on tutkia sitä, minkälaisia laajempia metaforisia skeemoja tutkimuksen aineistosta nousee esille. Käsitän tässä siis skeemat ikään kuin laajempina diskursseina, jotka nousevat tutkimusaineistosta esille. Pyrin siis tunnistamaan niitä yleisiä skeemoja, joiden kautta taloutta ja Kreikan tukipakettikeskustelua metaforisoidaan. Näiden skeemojen sisällä pyrin nostamaan esiin käsitteellisiä metaforatasoja, joita tarkastelun alaisen skeeman kohdalla löytyy. Jäsennän tutkimusaineistosta nousevia skeemoja hallitus-oppositio jaottelun mukaan. Olisi toki mielenkiintoista kohdistaa tutkimusmielenkiintoa enemmän myös yksittäisten puolueiden skeemojen ja metaforien tarkasteluun, mutta tämän tutkimuksen kannalta se ei ole mielestäni mielekästä. Syy tähän on se, että tutkimuksen tavoitteena on pikemminkin löytää laajoja, puoluerajat ylittäviä, metaforisia jäsennyksiä taloudesta ja talouspolitiikasta. Tutkimuksen tavoitteenahan on tutkia eduskuntaretoriikkaa, ei puolueretoriikkaa, talousmetaforia tarkastelemalla. Johdattelevana tutkimuskysymyksenä on pyrkiä löytämään laajoja, käsitteellisiä, metaforisia jäsennyksiä taloudesta. Toki yksittäisten puolueiden metaforien tarkastelu toisi uuden, syvemmän, ulottuvuuden tutkielmaan, mutta en kuitenkaan katso, että se on tämän tutkimuksen lähtökohtien ja tavoitteiden kannalta mielekästä. Eduskuntapuolueiden yksittäisten metaforien tarkastelu ja vertailu olisi jatkotutkimusaineena yksi validi vaihtoehto. Metaforien yksityiskohtaisempi tarkastelu voisi avata uusi näkökulmia puolueiden talousretoriikan tutkimiseen. Samalla se antaisi mahdollisuuden pureutua tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin eri puolueiden talouskäsitteiden avaamiseen ja purkamiseen.

4.3. Matkan skeema

Matkametafora²⁹ on yleinen ja usein käytetty metaforien skeema, jota poliittisessa retoriikassa käytetään. Charteris-Blackin (2005, 154) mukaan matkametaforien käyttö vahvistaa poliitikon luomaa kuvaa itsestään osaavana johtajana. Se luo kuvaa politiikosta vakaana ja luotettavana johtajana. Matkametaforat korostavat alitajuisia, myönteisiä kokemuksia onnistuneesta matkasta sekä yhdistävät länsimaisen kulttuurin myyttisiä tarinoita seikkailuista ja sankareista (Charteris-Black 2004, 199–201).

Matkametafora sisältää ajatuksen jonkinlaisesta fyysisestä liikkeestä alkupisteestä kohti loppupistettä. Tämä viittaa siihen, että toimijalla on selvä idea siitä, mihin ollaan menossa. Samalla se viittaa siihen, että myös strategia siitä, miten loppupisteeseen päästään, on olemassa. MATKAN metaforiseen skeemaan Euroopan tuki- ja vakauttamismekanismien keskustelussa voidaan kuvitella hallituspuolueiden retoriikassa sisältävän ajatuksen matkustajista (Suomi ja muut euromaat), lähtöpaikasta (talouskriisi), määränpäästä (pysyvien yhteisten tuki- ja vakauttamismekanismien luominen), liikkeestä (hidastuminen tai kiihtyminen), esteistä (oppositiipuolueet) ja välietapeista (väliaikaiset tukimekanismit).

4.3.1. Hallitus: Kreikan tukeminen on välttämätön matka

(12) ”Euroopan keskuspankin mukaantulo itsenäisellä päätöksellä tähän tukemaan Euroopan unionin maiden yhteistä Vakaussopimusta on merkittävä *askel*.” Olli Nepponen (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

Hallituspuolueissa Kreikan tukeminen ja osallistuminen EU:n tuki- ja vakauttamisrahastojen luomiseen nähtiin eräänlaisena pakonomaisena matkana, joka Suomen on kuljettava, jotta voisimme välttää Euroopan laajuisen taloudellisen kriisin. Hallituspuolueiden retoriikassa korostui välttämättömyyden ja vaihtoehdottomuuden korostaminen, jota hahmotettiin käsittemetaforan KREIKAN TUKEMINEN ON VÄLTTÄMÄTÖN MATKA kautta.

Tutkimuksen aineistossa matkametafora oli yksi hallituspuolueiden keinoista käsitteellistää eurooppalaisten tukimekanismien luomista. Hallituspuolueet hahmottavat Kreikan tukemista ja eurooppalaisten talouspakettien luomista matkametaforalla, jossa tukeminen ja paketit käsitteellistetään matkan skeeman kautta pakonomaisena ja vaihtoehdottomana *polkuna* ja *tienä*.

²⁹ Kts. esim. Lakoff ja Johnson (1980), Lakoff ja Turner (1989), Charteris-Black (2004, 2005).

Tämä käsitys EU:n talousmekanismien luomisesta eräänlaisena *tienä* oli tutkimuksen aineistossa matkametaforan yleisin alakategoria.

(13) ”Talouden vakautta vahvistavien mekanismien luomisessa ollaan *oikealla tiellä*, vaikka yksityiskohdissa onkin vielä paljon työtä.” Timo Juurikkala (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja172/2010.)

(14) ”Oppositio on myös kritisoinut kriisin hoitamisen tapoja, (Ed. Rajamäki: Kreikka-lisä!) ja on totta, että Kreikan tilanteessa, siinä akuutissa tilanteessa, oli pakko tehdä erittäin nopeita päätöksiä. Kiireessä toimittiin määrätietoisesti, ja *valittu tie* on osoittautunut oikeaksi. Siitä on osoituksena se, että Suomen talous tällä hetkellä kasvaa ripeästi.” Pekka Ravi (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(15) ”Vastaavasti jäsenmaiden on välttämätöntä uudistaa ja tasapainottaa talouttaan sekä parantaa tuottavuutta. Tämä on *ainut tie* työn, toimeentulon ja hyvinvoinnin luomiseksi, ja uskon, että Eurooppa ja Suomi sen osana pystyy siihen.” Pääministeri Matti Vanhanen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(16) ”Tähän kokonaisuuteen kuuluvat suunnitelmat rahoitusmarkkinoiden verotuksen kehittämiseksi aktiviteettipohjaisen veron tai transaktioveron pohjalta. Työ on edennyt hitaasti, mutta *suunta* on *oikea* (...) Kilpailukyky sopimus on luonteeltaan poliittinen sopimus. Se ei siis merkitse sitä, että eläkkeitä tai palkkoja koskevat päätökset siirrettäisiin Brysseliin. Kaikki päätökset pysyvät kansallisissa käsissä, mutta *paketti antaa suunnan*, mihin euromaiden *pitäisi yhdessä kulkea*.” Pääministeri Mari Kiviniemi (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

Euroopan tuki- ja vakauttamismekanismeihin osallistuminen nähdään ja kuvitetaan siis matkana, johon Suomen on osallistuttava, jotta Euroopan ja Suomen matka kohti vaurasta ja tasapainoista Eurooppaa voi jatkua. Näillä metaforilla luodaan samanlaista vaihtoehdottomuuden tilaa kuin kilpailumetaforilla, joissa hallituspuolueet hahmottavat Kreikan tukemista välttämättömyytenä ja pakkona, jota ilman Eurooppa ei voi selvitä. Metaforisesti hallitus luo kuvaa siitä, että osallistuminen EU:n yhteisiin tukipaketteihin on yhteinen matka, joka antaa Suomelle ja Euroopalle oikean suunnan, johon sen tulee kulkea. Tällainen puhe Suomen osallistumisesta EU:n talousmekanismien rahoittamiseen ja Kreikan valtion lainoittamiseen eräänlaisena *yhteisenä matkana* helpottaa abstraktin asian käsittelyä ja jäsentelyä. Samalla se kuitenkin määrittelee Suomen vaihtoehdottomaan ja vääjäämättömään tilaan, joka evää Suomelta mahdollisuuden jättäytyä tukimekanismien ulkopuolelle, jolloin osallistumattomuus saadaan näyttämään mahdottomuudelta.

Matkametaforaa käytettiin myös ilmentämään sitä, mitä tapahtuisi mikäli Suomi ei muiden Euroopan maiden kanssa osallistuisi Kreikan taloudelliseen tukemiseen. Hallituspuolueissa luotiin kuvaa siitä, kuinka osallistumatta jättäminen olisi matkan kannalta tuhoisaa: matka keskeytyisi ja Suomi muiden euromaiden kanssa joutuisi *kuilun pohjalle*, josta ei olisi *tietä* ulos. Näin metaforia

käytetään retorisesti ja tietoisesti uhkakuvien, pelotteiden ja vaihtoehtottomuuden korostamiseksi. Suomi on metaforisesti *tienhaarassa*, jossa Suomen täytyy valita, mihin suuntaa se lähtee. Valitseeko Suomi *vastuullisen tien* vai *heittäydymmekö vapaaseen pudotukseen*, jossa meitä odottaa *talouden musta-aukko*? Näin metaforisesti luodaan tällainen hyvin perinteinen mielikuva tienhaarasta, jossa Suomi matkamiehenä seisoo. Suomen täytyy valita oikea tie, jota pitkin se kulkee. Hallituspuolueet metaforisoivat Suomelle kaksi vaihtoehtoa: valitseeko Suomi *pimeän tien*, joka johtaa taloudelliseen epävarmuuteen, *kuilun pohjalle ja taloudelliseen mustaan aukkoon*, vai tekeekö Suomi vastuullisen ja ainoan oikean ratkaisun ja valitsee tien kohti pelastusta?

(17) ”Jos Kreikka menee selvitystilaan, jos me päätämme niin, että tämä vaihtoehto on parempi, me teemme samalla *tietoisesti ratkaisun* siitä, että *hyppäämme tietoisesti* johonkin *pimeään, synkkään ja kylmään*, josta me *emme* tarkkaan ottaen *tiedä*, mitä *edessä on*.” Valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(18) ”Elämme kuilun kynnyksellä. Pienikin *tönäisy* voi kaataa euromaat *kuilun pohjalle*.” Sanna Lauslahti (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(19) ”Rahaliitto ja euro ovat *tienhaarassa*. Olemme kansan valtuuttamina edustajina valitsemassa, *kummalle tielle* lähdemme. Olemmeko muiden euromaiden ja Imf:n ohella kantamassa vastuuta yhteisvaluutastamme sekä koko EU-alueen ja maailmantalouden tulevaisuudesta? Vai *heittäydymmekö vapaaseen pudotukseen, talouden mustaan aukkoon*, missä meitä todennäköisesti odottaa syvä pankkikriisi, korkotason nousu, ennen kokematon lama sekä kansantalouden ja hyvinvoinnin romahtaminen?” Inkeri Kerola (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(20) ”No, luulen, että niissä maissa, joissa ongelmana on korkea työn verotus, työllistämisen kannalta se olisi ihan hyvä vaihtoehto. Ainakin nämä vaihtoehdot ovat parempia kuin maiden *suistaminen* selvitystilaan, koska se hämmöttää helposti *sellaisen tien päässä*, että mihinkään näistä toimenpiteistä ei ryhdytä, enkä siihen haluaisi euroalueella mennä.” Pekka Haavisto (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Hallituksen käyttämät metaforiset ilmaukset Kreikan tukipaketin saralla osoittavat sen, että hallituspuolueet käsittävät eurooppalaisten tukimekanismien luomisen vaihtoehtottomana matkana, johon Suomen on vastuullisena toimijana osallistuttava. Hallituspuolueet käsitteellistävät Kreikan tukemisen matkan ja liikkeen kautta, tienä ja polkuna, joita pitkin Suomen on kuljettava. Tie on pitkä ja kivinen, mutta se on kuljettava. Ei ole olemassa muuta vaihtoehtoa.

Hallituspuolueet käyttävät matkametaforaa Kreikan tukipakettien ja EU:n vakauttamisrahastojen luomisen lisäksi myös talouskriisistä puhuttaessa. Hallitus pyrkii luomaan kuvaa siitä, että vaikeat ajat vaativat vaikeita ratkaisuja. Näiden matkametaforien kautta hallitus korostaa itseään ikään kuin oppaana, joka johdattaa Suomea ulos talouskriisistä. Talouskriisiä käsitteellistetään myös luonnonilmiömetaforalla, joka usein tutkimusaineistossa liittyi matkametaforan käyttöön. Näissä

metaforissa talouskriisi nähdään hirmumyrskynä, jossa Suomea on ohjattava ja *luotsattava* oikeaan suuntaan, pois myrskyn silmästä kohti vakaampia vesiä.

(21) ”Euroopan talous *myrskyää* siksi, että osa eurovaluuttaan hyväksytyistä maista on hoitanut talouttaan holtittomasti (...) Maailman *myllerryksessä* tarvitaan vastuullisuutta ja toimintakykyä *luotsata* kansakuntaa *kestävällä tiellä* eteenpäin.” Timo Kalli (kesk) (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(22) ”Vastuullisena puolueena keskusta haluaa etsiä Suomelle *tietä kriisistä ulos*.” Timo Kalli (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(23) ”Vuonna 2008 alkaneessa rahoitusmarkkinoitten kriisissä Suomi joutui nopeasti mukaan maailmantalouden *myllerrykseen*. Lama tuli ulkoa, se iski rajuna, ja vain ripeät ja määrätietoiset elvytystoimet pelastivat Suomen työttömyyden rajulta nousulta.” Pekka Ravi (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Onnistunut matka vaatii johtajan ja oppaan, jonka avulla matkan aikana kohdattavat esteet (*maailmantalouden myrskyt*) ylitetään. Hallitus rakentaa Suomen osallistumista Kreikan tukipaketteihin matkametaforan ja siihen sisältyvän päämäärätietoisuuden varaan. Matkametaforat sisältävät eräänlaisen sisäsyntyisen ajatuksen päämäärästä ja liikkeestä. Näin matkametaforat luovat yleisölle ajatuksen siitä, että hallituksella on selkeä päämäärä (ulos kriisistä, kohti taloudellisesti vakaata Eurooppaa), jonne se vastuullisena oppaana Suomea vie.

4.4. Kilpailun skeema

Suomen hyvinvointiyhteiskuntamallia alettiin riisua 1990-luvun taitteen laman myötä, ja sen varjolla. Juuret tälle kehitykselle, jossa hyvinvointivaltioretoriikasta siirryttiin kohti kilpailuyhteiskuntaretoriikkaa, ovat Kantolan³⁰ (2002) ja Alasuutarin³¹ (1996) mukaan 1980-luvun kasinotaloudessa, jolloin Suomen talussektorien regulaatiota alettiin purkaa varsin systemaattisesti. Sekä Kantolan että Alasuutarin mukaan kilpailuun viittaava puhe levisi talussektorilta koskemaan koko suomalaista yhteiskuntaa 1980- ja 1990-lukujen aikana. Kielen tasolla tämä kehitys näkyi siten, että kilpailudiskurssi tuli osaksi talouden ja politiikan retoriikkaa.

³⁰ Kantola käsittelee väitöskirjassaan *Markkinakuri ja managerivalta* (2002) suomalaisen talouspoliittisen eliitin ajattelua 1990-luvun alun lamasta. Tutkimuksesta selvisi mm. se, että Suomen taloudellinen ja poliittinen eliitti väittää, että 1990-luvun alun lama oli ”välttämätön sairaus”. Suurin osa tutkimuksessa haastelluista näki laman anakronisesti eräänlaisena pakollisena puhdistautumisena vanhasta talouspoliittisen ajattelun mallista (devalvaatiot, inflaatioherkkyys, säännöstely, valtiojohtoinen kasvun edistäminen ja julkispalveluiden kasvattaminen) uuteen kilpailukykykymalliin.

³¹ Alasuutari taas tutki teoksessaan *Toinen tasavalta* (1996) sanomalehtien ”puheavaruuksien” (diskurssien) muutoksia. Alasuutarin mukaan muutokset puheavaruuksissa ovat itse asiassa muutoksia hegemoniassa eli siinä, kenen ja millaiset ajatukset ovat hallitsevassa asemassa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kilpailumetaforat ovat termejä, jotka hahmottavat taloutta kilpailuihin ja peleihin liittyvän terminologioiden ja analogioiden kautta. Kilpailumetaforan lähtökohtana voidaan pitää urheilua ja pelaamista. Pelin skeemaan kuuluvat ainakin kilpailu, kilpailijat sekä voittajat ja häviäjät. Usein peli hahmotetaan jonkinlaiseksi kilpailuksi: yksilölajiksi tai joukkueurheiluksi. Peli voi myös viitata uhkapeleihin, korttipeleihin tai vaikkapa kädenvääntöön. Huomattavaa kuitenkin on, että yleisen käsityksen mukaan peleissä on aina voittajat ja häviäjät. Mutta toisaalta peli voi myös viitata leikkeihin tai seurapeleihin, joissa keskeisessä asemassa eivät ole voitto tai tappio, vaan säännöt ja niiden oppiminen. (Hellsten 1997, 146.)

Urheiluun ja peliin liittyvät metaforat ovat Lakoffin ja Johnsonin (1980) luokittelussa strukturaalisia metaforia. Näissä rakenteellisissa metaforissa yhden alueen käsitteistö rakentuu metaforisesti toisen alueen käsitteistö kautta. Kilpailuun liittyvät mielikuvat siirretään koskemaan taloutta ja markkinoita. Kilpailumetaforalla on lähtökohtaisesti kuitenkin myönteinen konnotaatio: urheilu on terveellistä ja suotavaa. Ihminen tarvitsee liikuntaa, ja urheilu on kuntoa kohottavaa suoritusta. Kilpailumetafora luo mielikuvia taloudesta urheilusuorituksena, jossa parhaat yritykset palkitaan samalla kun huonot ja ala-arvoiset yritykset jäävät ilman palkintoa. Taloudellinen toiminta nähdään terveenä kilvoitteluna, jolla on myönteisiä vaikutuksia.

Leino (1983, 110) katsoo, että monet ei-inhimillisiä olioita (valtiot, kansainvälinen yhteisö) koskevat kokemukset voidaan ymmärtää ja käsittää paremmin inhimillisten ominaisuuksien ja toimintojen avulla. Talouspolitiikkaa ja kansainvälistä taloutta käsitteellistettiin tutkimuksen aineistossa peli- ja kilpailumetaforien kautta. Oppositiolle Kreikan tukipaketti hahmottui uhkapelinä, johon Suomi muiden *sinisilmäisten* EU-maiden kanssa osallistuu. Hallitus taas käytti kilpailun skeemaa metaforisesti siten, että hallituspuolueet käsitteellistivät kansainvälistä taloutta eräänlaisena pelinä ja pelikenttänä, jolla Suomi muiden kansallisvaltioiden kanssa pelaa. Tässä käsitteellisessä metaforassa Kreikka hahmotettiin *pelikumppaniksi*, jota ei voi jättää pulaan vaikkakin se on *rikkonut pelisääntöjä*.

4.4.1. Oppositio: Kreikan taloudellinen tukeminen on uhkapeliä

(24) ”Ei ole tehty Euroopassa mitään poliittisia päätöksiä siihen suuntaan, jolla suitsittaisiin tätä järjetöntä pääomalla *pelaamista* ja ihmisten rahastamista (...) On kummallista, että *pelimiehet pelaavat* ja tavallinen kansa, veronmaksaja, on aina maksumiehenä.” Merja Kyllönen (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(25) ”Euron ja monien euromaiden kriisi ei ratkea sitomalla Suomen kansaa yhä enemmän vastuuseen muiden maiden hylvätyistä veloista. *Suurvoittoja* kriisin varjolla kahmineet sijoittajat

ja pankit on saatettava todelliseen vastuuseen. Kukin jäsenmaa maksakoon omat *pelimerkinsä!*”
Toimi Kankaanniemi (kd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

Uhkapelien voidaan laskea kuuluvan pelin skeemaan metaforisessa lajittelussa. Uhkapeli on peli, jossa pelipanokseksi asetetaan jotakin materiaalista omaisuutta ilman, että pelin lopputuloksesta voidaan olla varmoja. Uhkapeleissä pelaajan mahdollinen häviö on aina epäsuhteessa ainakin yhden osallistujan maksukykyyn. Toisin sanoen voitot ja tappiot eivät ole tasavertaisia, ja uhkapelin nollapelisumma on aina hyvin epätodennäköinen. Myös sattuman vaikuttaminen pelin lopputulokseen määrittää uhkapelaamista. Riski on siis olennainen osa uhkapelaamista. Pelimerkkien takaisin saamiseen liittyy aina vahva epävarmuus. Tulevaisuuden panoksien takaisinmaksusta ei ole varmaa tietoa, vaan päinvastoin uhkapeleihin liittyvä riski takaa epävarman tulevaisuuden.

Uhkapelit ovat osa urheilua, joissa pelipanos hävitään tai voitetaan. Pistesijoja tai osallistumispalkintoja niissä ei jaeta. Uhkapeleihin liittyvät merkittävästi oikean strategian valinta sekä se, milloin pelipanos laitetaan pelipöydälle. Pelitulosta ei voi ennustaa, mutta omalla pelivalinnalla tulevaan lopputulokseen voidaan vaikuttaa. Kreikan lainan naamioiminen uhkapelin skeemaan on retorinen keino oppositiolle, joka pyrkii viestittämään sitä, miten Suomen lainaamat eurot ovat epävarma ja riskialtis sijoitus, joka tullaan todennäköisesti häviämään. Samalla viitataan metaforisesti siihen, kuinka Suomen *pelimerkit* valuvat kansainvälisten pelaajien taskuihin. Hallitus siis pelaa opposition mukaan riski- ja uhkapeliä osallistuessaan Kreikan tukemiseen. Näin luodaan kuvaa hallituksesta eräänlaisena riski- ja uhkapelaajana, joka pelaa suomalaisten veronmaksajien *pelimerkeillä*.

(26) ”Ei niin paha kriisiä, etteikö siitä aina joku yritä hyötyä, ja hyötyykin, jos Suomi muiden mukana *sinisilmäisesti* rahoittaa sivusta tuettua ja taattua *sijoituspelejä*.” Markus Mustajärvi (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Kreikan tukeminen on kuin pörssikeinottelua tai uhkapeliä: paras ja rehellisin ei tässä pelissä jää voitolle, vaan röyhkein ja uskaliain vie yleensä potin rehellisten pelaajien nenän edestä. Tätä painotetaan ja korostetaan metaforilla, joissa Suomea hahmotetaan Euroopan laajuisen uhkapelin *sinisilmäisenä*, rehellisenä ja suoraselkäisenä, rahoittaja. Tämä sinisilmäinen rahoittaminen on ainoastaan uhkapeliä, jossa Suomen *pelimerkkejä* tuhlaataan.

Uhkapeli voidaan käsittää osaksi urheilun muotoa: esimerkiksi menestyviä pokerinpelaajia pidetään huippu-urheilijoina, jotka harjoittelevat ja kilpailevat siinä missä hiihtäjätkin tai pesäpalloilijat. Kuitenkaan uhkapeli ei ole urheilua perinteissä mielessä. Urheilussa yleensä paras, taitavin,

hyväkuntoisin tai vahvin voittaa, koska urheilusuoritus on täysin urheilijasta itsestään kiinni. Sattumalla tai tuurilla harvoin voitetaan maratoneja. Sattuma kuitenkin luonnehtii uhkapelaamista. Se ei ole urheilua perinteissä mielessä, koska siinä osa tuloksesta jätetään rouva Fortunan käsiin. Tähänhän myös itse uhkapelin termi viittaa: pelaamiseen liittyy tietty oman pelipanoksen menettämisen uhka ja riski, johon pelaaja ei voi itse vaikuttaa. Oppositio käyttää uhkapelin skeemaa retorisesti ja ideologisesti metaforisoimalla Suomen osallistumisen Kreikan tukemiseen eräänlaiseksi uhkapeliksi, jossa Suomi, ei lainaa tai sijoita, vaan pelaa ja tuhlaa Suomen veronmaksajien *pelimerkkejä ja – nappuloita*.

(27) ”Kun me katsomme, mistä tässä on nyt kysymys, on kysymys vakuusrahaston lainanantokyvyn kasvattamisesta siksi, että julkisella vallalla olisi *pelinappuloita* markkinoiden epäluottamuskiisien varalle.” Antti Vuolanne (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Oppositiopuolueet pukevat Suomen osallistumisen Kreikan tukemiseen uhkapelin skeemaan. Tämä tapahtuu kielen tasolla siten, että oppositio käyttää paljon uhkapeleihin liittyvää terminologiaa retoriikassaan. Pragmaattisella tasolla uhkapelimetafora kantaa ajatuksen siitä, että Suomen hallitus osallistuu Kreikan tukemiseen uhkapelaajana, joka ei tiedä, miten hänen sijoitukselleen käy. Oppositio pyrkii luomaan kuvaa siitä, kuinka Suomen hallituksen talouspoliittiset päätökset osallistua Kreikan taloudelliseen tukemiseen sekä EU:n tuki- ja vakauttamisrahastoihin ovat riski, jossa Suomella ei ole mahdollisuutta saada *pelimerkkejään* takaisin. Samalla oppositio viestittää, että Suomen antamat eurot eivät mene Kreikan kansalaisten ahdingon helpottamiseen, vaan Suomen *pelimerkit* ajautuvat kansainvälisten suursijoittajien ja pankkien taskuun. Suomen sitominen muiden euromaiden velkavastuisiin hahmotetaan todellisena uhkapelinä, jossa ei ole mahdollisuutta voittoon.

4.4.2. Oppositio: Hallitus pelaa harhautuspeliä

(28) ”Minusta tässä on oleellista eduskunnan näkövinkkelistä se, onko tässä yritetty *pelata aikaa*, onko tässä jopa *harhautettu*, onko sanottu ulos ja meille se, mikä on totuus.” Kari Uotila (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Kilpailu- ja urheilumetaforien skeemaa tarkastellessa aineistoista nousi myös toinen merkittävä teema, jota oppositio käytti retoriikassaan. Urheilumetaforien voidaan siis katsoa kuuluvan osaksi pelin skeemaa. Näitä metaforia ei kuitenkaan käytetty merkittävässä määrin kuvaamaan taloutta ja talouspolitiikkaa. Huomattavaa oli kuitenkin se, että oppositio viljeli urheilumetaforia argumentoidessaan hallituksen politiikkaa vastaan. Tästä voidaankin vetää toinen käsittemetafora HALLITUS PELAA HARHAUTUSPELIÄ. Tämä kuvaa opposition suhtautumista hallituksen

tiedonantoon ja toimintaan EU:n tukipakettien suhteen. Kiviniemen hallitusta käsitteellistetään epäurheilijamaisen pelin pelaajana, joka *pelaa tietoisesti aikaa* vaikeuttaen näin opposition työskentelyä. Samalla hallitus myös pelaa vastoin parlamentaarisia pelisääntöjä.

(29) ”Hallitus ei tarkoituksella halua sanoa, missä vaiheessa esitys takausmäärän nostamisesta tuodaan eduskunnan käsittelyyn. Kiviniemen hallitus *pelaa tietoisesti aikaa*.” Pietari Jääskeläinen (ps). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(30) ”Neuvottelujen tuloksen sisältöä koskeva pääministeri Kiviniemen *harhautusyritys* oli taitava. Valtioneuvoston tiedotteesta sai sen kuvan, että hallitus oli onnistunut *torjumaan* muiden yritykset kasvattaa meidän suomalaisten tukea Euroopan ongelmamaille. Se, joka tuon tiedotteen laati, ansaitsee kunnian kaunokirjallisesta luovuudesta. Lauantaipäivän kuluessa meille kuitenkin muodostui asiasta varsin toisenlainen kuva kuin mitä pääministeri halusi suomalaisille viestittää. Yritys tehdä *maali messimäisten harhautusten* jälkeen *typistyi* kansainvälisen lehdistön puolustukseen. Kyse ei ollutkaan mistään *torjuntavoitosta* Suomelle vaan miljardien tappioista suomalaisille.” Paavo Arhinmäki (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Argentiinalaista FC Barcelonan pelaajaa Lionel Messiä pidetään kiistattomasti maailman tämän hetkisenä parhaana jalkapalloilijana. Messi on tunnettu hänen ylivoimaisesta räjähtävästä lähtönopeudestaan sekä taiturimaisesta tekniikastaan, jotka hakevat vertaistaan jalkapalloilun historiassa. Arhinmäki³² pyrkii jalkapallon terminologialla ja urheilumetaforilla luomaan pääministeristä ja hallituksesta sellaista kuvaa, jossa Kiviniemen johtama puoli pyrkii tietoisesti sumuttamaan ja harhauttamaan Suomen kansaa (tässä metaforassa Suomen kansa on yleisö), mutta vastapuoli (kansainvälinen lehdistö) torjuu Kiviniemen *messimäiset* taidokkaat sumutusyritykset, jolloin ”totuus” Suomen osallisuudesta Euroopan rahoitusmekanismeissa valkenee Suomen kansalle ja oppositiolle. Nämä metaforat pyrkivät luomaan kilpailutilannetta Suomen hallituksen ja opposition välille siten, että oppositio hahmottaa hallituksen pyrkivän *harhauttamaan* vastapeluriaan, oppositiota. Hallitus-oppositio-argumentaatiossa kilpailumetaforat ovatkin varsin luontevia poliittisen kilpailutilanteen vuoksi.

Tällainen hallituksen pukeminen jalkapalloon liittyvien analogioiden kautta opposition vastapeluriksi hahmottaa hallituksen ja opposition välistä kilpailutilannetta: oppositio pyrkii jalkapallon terminologiaa hyödyntäen luomaan kuvaa hallituksesta eräänlaisena *harhauttelijana*, joka pyrkii sumuttamaan ja pimittämään informaatiota oppositiopuolueilta ja Suomen kansalta. Oppositio käsitteellistää hallitusta pelaajana, joka yrittää tietoisesti *pelata aikaa* ja *harhauttaa* oppositiota.

³² Arhinmäki on tunnettu jalkapallomaanikko, joka harrastaa vapaa-ajallaan mm. jalkapallostadionien bongauksia.

4.4.3. Hallitus: Kansainväliset rahoitusmarkkinat ovat peli

Pelin skeema kuului myös hallituksen käyttämiin metaforiin. Hallitus ei luonnollisesti pyrkinyt luomaan kuvaa Kreikan tukemisesta uhkapelinä, kuten oppositio, vaan hallituspuolueet käyttivät pelin skeemaa toisella tavalla. Hallitus hahmotti pelimetaforien kautta kuvaa kansainvälisestä taloudesta ja markkinoista eräänlaisena *pelikenttänä*. Hallituspuolueiden metaforista nousi esiin se, että hallitus loi systemaattisesti pelimetaforien kautta kuvaa taloudesta pelinä, jota kansallisvaltiot pelaavat. Tätä kautta voidaan johtaa käsittemetafora KANSAINVÄLISET RAHOITUSMARKKINAT OVAT PELI.

(31) ”Mutta meitä vastassa on markkinatalous, jolla ei ole tätä *pelisilmää*. Se on kylmä, ja nyt kun me elämme globaalissa maailmassa, se ei *neuvottele* meidän kanssamme. Nyt me vain kysymme itseltämme näin, että otammeko me tämän todellisuuden eteemme tosiasiassa ja sopeudumme siihen ja pärjäämme niin hyvin kuin mahdollista.” Seppo Särkiniemi (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Yllä olevassa lainauksessa luodaan kuvaa siitä, miten Suomi on osa kansainvälisiä talousmarkkinoita. Kansainvälisestä taloudesta luodaan kuvaa eräänlaisena pelinä. Tässä pelissä ei ole vapaamatkustajia vaan kaikkien on osallistuttava peliin. Tällainen käsitys kansainvälisestä taloudesta liittyy omalta osaltaan Kantolan (2002) ja Alasuutarin (1996) hahmottamaan kehitykseen siitä, että suomalaisessa poliittisessa ja taloudellisessa retoriikassa on siirretty tällaiseen kilpailuretoriikkaan, joka hahmottaa politiikkaa ja taloutta eräänlaisena kilpailutilanteena.

Hallitus käytti myös systemaattisesti pelisääntömetaforaa. Tämä omalta osaltaan antaa viitteitä siitä, että hallitus näkee nimenomaan Euroopan talouden pelinä ja kilpailuna. Samalla kuitenkin myös todetaan se, että tässä pelissä ja pelisäännöissä on vakavia puutteita.

(32) ”Me emme voi välttyä kansainvälisen talouden vaikutuksilta laittamalla *päättämme pensaaseen* tai *hyppäämällä pelikentältä katsomon puolelle huutelemaan*, niin kuin joillakin on ollut harrastusta.” Pekka Ravi (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(33) ”Ongelma on vain se, että *kesken pelin sääntöjen muuttaminen* on aika vaikea kysymys...täytyy aina ottaa huomioon se, kun puhutaan näistä, että emme me voi sormia napsauttamalla muuttaa *sääntöjä* ja luoda sitten niitä toiveita. Ne ovat ihan oikeita toiveita, mutta ne otetaan siinä järjestyksessä kuin se markkinan ja *yleisten pelisääntöjen* mukaan on mahdollista.” Hannes Manninen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(34) ”Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että EU:lla ei tähän mennessä ole ollut mahdollisuutta tarttua kunnolla tällaisiin kehityskulkuihin. On ikään kuin *pelattu* samaa peliä samoilla *säännöillä*, mutta *ilman tuomaria saatikka maalikameroita*.” Pääministeri Matti Vanhanen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(35) ”Me olemme päättämässä Kreikan avustuksista sillä perusteella, että haluamme antaa oikean viestineurooppalaisille pankeille ja haluamme vakauttaa rahamarkkinoita. Kun kuitenkin tämä kaikki tapahtuu sellaisen maan avustamisen suhteen, joka tietoisesti pimittää ja väärentää taloustietoaan, huijaa keinotekoisilla tilastoilla, niin onko tämä viesti siitä, että *peleä saa pelata millä säännöillä tahansa* ja me tulemme ja autamme?” Heli Järvinen (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

Pelisääntömetaforassa on mielenkiintoista se, että sääntöjä ei määritellä lainkaan. Missään vaiheessa kukaan ei yksiselitteisesti selitä, tai edes pyri selittämään, mitä ovat nämä *pelisäännöt*, joita kansanedustajat penäävät? Tässä pelimetaforassa näiden yleisten *pelisääntöjen* oletetaan olevan yleisessä tietoisuudessa. Eri puolueilla nämä *pelisäännöt* määrittyvät varmasti eri tavalla, mutta silti yksikään puolue ei tutkimuksen aineistossa millään tavalla avannut sitä, mitä *pelisäännöt* oikein tarkoittavat.

(36) ”Alkavan kriisin *viheltäminen poikki* oli välttämätöntä, ja siihen tarvittiin viime viikonloppuna sovittua uskottavaa eurooppalaista vakauttamispakettia.” Pääministeri Matti Vanhanen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

Pelimetaforassa, jolla hallitus hahmottaa kansainvälisiä rahoitusmarkkinoita eräänlaisena pelinä ja kilpailuna, on myös mielenkiintoista pohtia sitä, mihin tässä pelissä oikein pyritään. Kuten todettiin, kilpailun luonteeseen olennaisesti kuuluu ajatus siitä, että kilpailussa on jokin tietty lopputulos tai tavoite, johon kilpailijat pyrkivät. Mihin tässä kilpailussa pyritään? Kuka on pelin ja kilpailun tuomari? Vai onko tämä vain leikkimielistä peliä, jossa tärkeintä ei ole sijoitus vaan itse peliin osallistuminen?

(37) ”On syytä keskustelijoiden myös muistaa se, että talouskriisin ensimmäinen syy on ollut koko rahoitusjärjestelmän ongelmat, ja niihinkin on muistettava tässä jatkossa puuttua. 1920-luvun suuren laman, Suomen 1990-luvun laman ja tämän taantuman, kansainvälisen taantuman aloittaneen Yhdysvaltain subprime-kriisin takana on viime kädessä ollut keinotekoisien halpa raha. Ja finanssimarkkinoiden valvontaa, vakavaraisuutta, *pelisääntöjä*, avoimuutta on parannettava niin, että näin syvää lamaa, suhdannevaihtelua ei enää jatkossa tule. Se on ensisijaista.” Ville Niinistö (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(38) ”Suomi on tunnettu maana, joka aina maksaa velkansa. Olkaamme myös tunnettu maana, joka solidaarisesti, joskin samanaikaisesti egoistisesti, auttaa hätään joutunutta *pelikaveria*.” Christina Gestrin (r). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(39) ”Jos me *pelaamme* Kreikan kanssa jalkapalloa ja he *pelaavat* väärin, *pelaavat* kädellä, potkivat jalkoihin, niin ei oikea vastaus siihen ole se, että *potkaisemme pallon omaan maaliin*.” Ben Zyskowitz (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

Kreikka on rikkonut *pelin sääntöjä*. Se on toiminut väärin, mutta kuten hyvään urheiluhengen kuuluu, ei peliä voida jättää kesken, eikä varsinkaan joukkuekaveria voi jättää pulaan. Suomi kuuluu muiden Emu-maiden kanssa samaan joukkueeseen eikä Suomi Euroopan mallioppilaana voi

jättää omaa joukkuettaan pulaan. Mutta pelin säännöistä täytyy nyt sopia uudelleen. Tätä toistetaan hallituspuolueiden osalta merkittävästi. Tässä pelissä, jota Suomi muiden euromaiden kanssa pelaa, EU:n tukipakettia hahmotetaan pelin lopputuloksen kannalta olennaiseksi ja välttämättömäksi pelin muuttajaksi. Hallitus hahmottaa Suomen osallistumisen Kreikan tukipaketteihin välttämättömäksi toimeksi, jossa solidaarisesti autetaan pulaan joutunutta *pelikaveria*, mutta samalla se on myös välttämätöntä, jotta tässä pelissä kansainvälisiä rahoitusmarkkinoita vastaan kansallisvaltiot pääsevät niskan päälle. Hallitus luo determinististä kuvaa siitä, miten peli hävitään, mikäli Suomi ei osallistu Kreikan tukemiseen taloudellisesti.

4.5. Keholliset metaforat

(40) ”Suomen talous on erityisen *haavoittuvainen* ja altis maailmantalouden heilahduksille (...) Vaikka Euroopan taloudellisen merkityksen ennustetaan vähenevän kehittyvien maiden merkityksen kasvaessa, on meidän juuri siksi edellytettävä parasta mahdollista *taloudenhoitoa* kaikilta Euroopan unionin mailta.” Ulla Karvo (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Keholliset metaforat voidaan laskea yhdeksi metaforien kohdealueeksi, jossa metaforisoitavaa kohdetta hahmotetaan ihmisen elimistöön ja kehoon liittyvillä metaforilla. Sairausmetaforat voidaan siten laskea olevan kehollisten metaforien alakategoria, koska sairaus ja lääketieteelliset metaforat käsitteellistävät metaforisoitavaa kohdetta ontologisena, ihmismäisenä olentona. Keholliseen kokemukseen perustuvat, siis erityisesti ontologisten metaforien lisäksi, myös suuntametaforat, joissa kokemukset jäsentyvät fyysisten objektien toiminnan kautta.³³ Kehollis-fysikaaliset metaforat hyödyntävät suoraan kehollisista kokemuksista ponnistavaa tasoa, jolloin niiden lähdealueena on jokin fysikaalisen todellisuuden alue (Hellsten 1997, 88). Kehollisten metaforien kautta voidaan erottaa yleisellä tasolla tutkimusaineistosta käsittemetafa **TALOUS ON IHMINEN**. Kreikan taloustilanteesta puhuttaessa voidaan taas johtaa käsittemetafa **KREIKAN TALOUS ON SAIRAS**.

Tutkimuksen aineistossa keholliset metaforat olivat sekä hallitus- että oppositiopuolueiden metaforavalikoimissa merkittävässä roolissa. Kaikki eduskuntapuolueet hahmottavat taloutta aineiston perusteella ikään kuin ontologisena olentona, jolla on ihmismäisiä piirteitä. Myös Kreikan tilannetta käsitteellistettiin sairausmetaforien kautta. Erimielisyyksiä puolueiden tasolta löytyi kuitenkin siitä, mitä *lääkkeitä* tarjottiin talouskriisin ja Kreikan tilanteen *hoitamiseksi*.

Talouden kuvaaminen metaforisesti fyysisenä olentona presupponoi ontologisesti sitä, että talous ja talouskriisi nähdään elollisina olentoina, jotka voivat sairastua siinä missä ihmisetkin. Talous siis

³³ Kts. luku 2.3.3.

personifioidaan potilaaksi, joka vaatii hoitoa. Lakoffin ja Johnsonin (1980, 33–34) mukaan personifikaatiot ovat ontologisia metaforia, jossa eloton kohde inhimillistetään. Niiden ensisijaisena funktiona on selventää abstraktioita. Samalla ne antavat mahdollisuuden puhua elottomista, abstrakteista asioista inhimillisillä termeillä.

(41) ”Kokoomuksen ohjenuora on se, että me täällä Suomessa pidämme *oman taloutemme kunnossa*, niin että olemme valmiita kohtaamaan mitkä tahansa haasteet (...) *Hyvin toimiva* talous tuo työpaikkoja, vientituloja ja verotuloja, joilla yhteiskunnan palvelut pystytään rahoittamaan (...) Meille ei kuitenkaan riitä se, että me *huolehdimme* vain omasta tontistamme hyvin. Vuonna 2008 alkaneessa rahoitusmarkkinoitten kriisissä Suomi joutui nopeasti mukaan maailmantalouden myllerrykseen. Lama tuli ulkoa, se iski rajuna, ja vain ripeät ja määrätietoiset *elvytystoimet pelastivat* Suomen työttömyyden rajulta nousulta.” Pekka Ravi (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(42) ”Ongelmiin ajautuneiden valtioiden pitää nyt laittaa taloutensa *kuntoon*.” Timo Kalli (kesk.) (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

Terveys hahmotetaan ideaalitulaksi, johon Suomen tulisi pyrkiä. Terve talous merkitsee hyvin toimivaa taloutta, joka tuottaa hyötyä suomalaisille. Siitä poikkeaminen vaatii toimenpiteitä ja operaatioita. Sairauden metafora havainnollistaa jotain epätoivottua. Sairauden hoitoon vaaditaan poliittisia toimenpiteitä, jotta talous saadaan *elvytettyä* ja *parannettua* takaisin *kuntoon*. Keholliset metaforat siis hyödyntävät keholliseen kokemukseen liittyviä fyysikaalisen todellisuuden mielikuvaskemoja: talous käsitteellistetään sairaana ihmisolentona, joka vaatii *hoitoa* ja *kuntouttamista*. Myös elvyttämistoimet metaforisoitiin välttämättöminä toimina, joiden kautta sairasta taloutta *parannettiin* ja samalla estettiin *taudin* leviäminen talouden muihin osa-alueisiin. Talouskriisi hahmotetaan sairautena, johon tarvitaan lääkkeitä. Elvytystä on siis jatkettava ainakin niin kauan kunnes potilaan vitaaliset elintoiminnot saadaan tasapainotettua.

(43) ”Selvää on, että jos *tauti tarttuu* Portugaliin ja Espanjaan, puhutaan sitten jo sadoista miljardeista tarpeena ja Italian osalta vielä suuremmista summista.” Johannes Koskinen (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(44) ”Kreikan lisäksi Espanjan, Portugalin, Italian ja Irlannin taloustilanteet ovat erittäin *haavoittuvassa* vaiheessa.” Ulla Karvo (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(45) ”Selviä *tartuntaoireita* Kreikan kriisistä alkoi ilmetä muun muassa Portugalin, Espanjan ja Irlannin valtionlainoissa ja luottoluokituksissa. *Tauti* oli *leviämässä* hallitsemattomiin mittoihin.” Pääministeri Matti Vanhanen (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(46) ”Eikö nyt olisi syytä palkata Suomeen lisää talousrikostutkijoita, syyttäjiä, tuomareita ja verotarkastajia, jotta voisimme tehokkaasti *ennaltaehkäistä Kreikan taudin leviämistä* omaan maahamme?” Pikko Ruohonen-Lerner (ps). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(47) ”Toivottavasti emme ole kuitenkaan myöhässä *operaatiomme* kanssa, sillä asialla on suuri merkitys kaikille Euroopan kansalaisille, myös meille suomalaisille.” Jari Larikka (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

Kuten totesin, myös Kreikan taloutta hahmotettiin vahvasti sairausmetaforien ja lääketieteellisten termien kautta. Kaikki puolueet viljelivät sairausmetaforia puhuessaan Kreikan taloustilanteesta. Kreikan talous on sairas ja se voidaan pelastaa operaatioilla. Potilas kuolee, jollei *oireita* hoideta välittömästi. Samalla nämä *operaatiot* ovat välttämättömiä, jottei *infektio*, *basilli* ja *Kreikka-tauti* leviä muihin euromaihin. Kreikan taudin siis jotenkin pelättiin *tarttuvan* ja *leviävän* muihin EU-maihin, mikäli Kreikan tautiin ei puututa. Näin hahmotetaan sitä, että Kreikka ei itse pysty sairaana potilaana tekemään tarvittavia toimenpiteitä, jotta se parantuisi sitä vaivaavasta taudista. Siksi tarvitaan ulkopuolisia toimenpiteitä, joiden avulla Kreikka-tautia hoidetaan ja sen leviäminen estetään.

(48) ”Kreikan *basilli* on nujerrettava, jottei *infektio* leviä muihin maihin. Kreikan ajautuminen selvitystilaan aiheuttaisi todennäköisesti Euroopan laajuisen *epidemian*, jossa kaatuisi myös muita talouksia, pankkeja ja suomalaisiakin yrityksiä. Siksi on tärkeää *kapseloida* kriisi Kreikkaan.” Sampsa Kataja (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(49) ”Kreikasta lähtenyt epäluottamus *tarttui* myös Portugaliin, Espanjaan ja Irlantiin. Oli suuri vaara, että kriisi oli *leviämässä* hallitsemattomiin mittoihin.” Kirsi Ojansuu (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(50) ”Raju tilanteen vakauttaminen Kreikassa ja euroalueella oli vain *oireiden hoitoa*. Se tepsii vain vähän aikaa, jos itse *sairauteen* ei puututa (...) Suomi päätti euromaiden kanssa *operaatiosta*, jossa Kreikkaa ei päästetä kaatumaan. Kreikka pistetään rajulle *talouskuurille*.” Valtiovarainministeri Jyrki Katainen (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(51) ”Kreikan taloustilanne on hyvin vakava, ja on tärkeää, että Kreikan tilanne pystytään vakauttamaan ja ennen kaikkea *ehkäisemään Kreikan-taudin leviäminen* muihin euromaihin. Tässä salissa ei tällä hetkellä kukaan, ei kukaan, pysty täsmälleen ottaen vastaamaan, miten me voimme varmistaa tämän *taudin leviämisen ehkäisyn*.” Jutta Urpilainen (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

(52) ”Tämä *tervehdyttämispaketti* on Kreikalle myös kova, mutta toisaalta Kreikan hallitus on luvannut, toisin kuin vasemmistoliitto antoi ymmärtää, suojata pienituloisia ja ennen kaikkea varmistaa sen, että Kreikan talous saadaan pitkällä aikavälillä kestäväälle pohjalle lainoituksen myötä.” Ville Niinistö (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

Hallituspuolueille *lääkkeet Kreikka-taudin hoitoon* ovat suhteellisen selvät: Kreikkaa on tuettava taloudellisesti ja Kreikan on sopeuduttava sille määrättäviin *hoitoihin* ja *operaatioihin*. Nämä hoidot tarkoittavat sitä, että Kreikan täytyy sopeutua sille määrättäviin toimenpiteisiin, jotka tarkoittavat reaalitytöistä nopeita ja rajuja leikkauksia. Tätä ei suoranaisesti sanottu vaan hallituspuolueet systemaattisesti metaforisoivat näitä talouden sopeuttamiskeinoja

tervehdyttämispaketeiksi, lääkkeiksi, hoidoiksi ja operaatioiksi, joiden avulla Kreikka voidaan pelastaa sekä *taudin leviäminen* estää. Tämän voidaan katsoa olevan hyvin tietoinen retorinen valinta hallituspuolueilta, jotka pyrkivät naamioimaan Kreikan talouden hyvinkin ankarat ja kovat lainaehdot metaforisesti lääketieteen terminologian alle. Näin toimenpiteet saadaan vaikuttamaan pakonomaiselta tarpeelta Kreikan pelastamiseksi. Samalla ne myös oikeuttavat Kreikan talouden rajut sopeuttamistoimet.

(53) ”Täällä on keskusteltu kreikkalaisesta *bakteerista*, jota nyt on hoidettava *järeällä aseella*, jotta Kreikka *toipuisi* ja *epidemiaalta* välttyttäisiin. No, se Kreikan tukilaina, josta tänään päätämme, on kyllä ainoastaan kriittisessä tilassa olevan potilaan *ensiapu*, joka ei *paranna potilasta* vaan siirtää *oireiden* puhkeamisen myöhemmäksi, ja siksi ei tässä tilanteessa tule toimia yhtään järeämmin kuin on välttämätöntä, ja kristillisdemokraateilla on tarjota vaihtoehto.” Päivi Räsänen (kd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

(54) ”*Lääkkeet* kasvun hyväksi muodostavat *uusliberalistisen matokuurin*, jollaista ei ole ennen nähty. Euroopan keinottelukriisin varjolla komissio on astumassa merkittävimmän askeleen liittovaltion suuntaan riisumalla jäsenvaltioilta budjettivaltaa ja pakottamalla hallitukset noudattamaan sisäisen devalvaation politiikkaa. Verotuksessa vaaditaan siirtymistä entistä enemmän kulutuksen verotukseen ja tasaveroon.” Jyrki Yrttiaho (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(55) ”Nyt on aika saada myöskin pankit kantamaan vastuuta, nyt on aika ehdottomasti uudistaa myöskin meidän rahoitusjärjestelmä. Se edellyttää lisää sääntelyä, se edellyttää lisää valvontaa, se edellyttää myöskin uusien verojen käyttöönottoa, kuten esimerkiksi rahoitusmarkkinaveron käyttöönottoa (...) Vain näillä toimilla me pääsemme kiinni itse tähän *sairauteen*, johon tekin puheessanne viittasitte, ja voimme ehkäistä tämän kaltaiset kriisit tulevaisuudessa.” Jutta Urpilainen (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010.)

Oppositioapuolueissa euromaiden ja hallituksen tarjoamat *lääkkeet* nähtiin vain hetkellisenä *ensiapuna*, joka ei anna lopullista vastausta *kreikkalaisien bakteerin* taltuttamiseen. Vasemmistopuolueissa Kreikan *elvyttämispaketit* nähtiin oikeistolaisena uusliberalistisena *matokuurina*, jonka tarkoituksena on edistää EU:n liittovaltiokehitystä ja oikeistolaista talousdoktriinia. Syyttävää sormeja osoitetaan myös ranskalaisten ja saksalaisten pankkien suuntaan, jotka *puhalsivat ilmaa* Kreikan *sairaisiin keuhkoihin*. Samalla myös todetaan, että hallituksen tarjoamat *lääkkeet* eivät toimi Kreikka-taudin parantamiseen. *Lääkkeiksi* oppositioapuolueet tarjoavat velkasaneerausta ja rahoitusmarkkinaveroa.

(56) ”Oikeudenmukainen ja talouspoliittisesti *tervehdyttävä* vaihtoehto on, että ylivelkaisissa maissa toteutetaan velkasaneeraus.” Pietari Jääskeläinen (ps). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(57) ”Nämä teidän *lääkkeenne* eivät auta, ja olisi aika vaihtaa linjaa.” Eero Heinäluoma (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(58) ”Perusongelma kuplassa on pääoman niukkuus suhteessa yhä suurempaan velkamäärään. Velkaa kasvatettiin Kreikassa kierros kierrokselta, ja pankit, saksalaiset ja ranskalaiset, *puhalsivat ilmaa sairaisiin keuhkoihin*.” Markus Mustajärvi (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010.)

Nostin tässä kappaleessa esille erilaisia kehollisia metaforia, joita tutkimuksen aineistosta nousi esille. Kehollisten metaforien ylivoimaisesti merkittävin alakategoria olivat sairausmetaforat, joita käytettiin puoluekannasta riippumatta taloutta ja talouskriisiä käsitteellistettäessä. Myös Kreikan taloustilannetta hahmotettiin vahvasti erilaisten sairausanalogioiden kautta. Seuraavassa luvussa pyrin nostamaan tämän talousretoriikan medikalisaation lähempään tarkasteluun ja pohtimaan, minkälaista kuvaa se piirtää taloudesta ja talouskriisistä sekä pohtimaan, minkälaisia retorisia ja ideologisia intentioita tämän talouden medikalisaation takaa voidaan löytää ja hahmottaa.

4.6. Talous on ihminen -käsittemetфора talouden ja talouskriisin viitekehyksenä

Talousmetaforat kertovat omalta osaltaan siitä, esiintyvätkö kansanedustajat enemmänkin talouskriisin passiivisina kommentoijina ja kuvailijoina vai aktiivisina toimijoina. Yksinkertaisesti ilmaistuna on kysymys siitä, miten kansanedustajat asemoituvat suhteessa talouskriisiin metaforien kautta. Metaforat ovat yksi osa sosiaalisen todellisuuden määrittelyssä ja kuvaamisessa. Ne ovat käsitteellisiä luonteeltaan, koska ne vaikuttavat käsityksemme sosiaalisesta todellisuudesta. Kriittisen metafora-analyysin mukaisesti metaforia tutkittaessa täytyy aina kysyä, mitä asioita metaforat korostavat ja pimentävät sekä minkälaisia retorisia intentioita niiden takaa voidaan löytää. Metaforien valinta vaikuttaa omalta osaltaan siihen, miten taloutta ja talouskriisiä käsitteellistetään. Taloudesta puhuttaessa kansanedustajat pyrkivät yleensä viljelemään sellaisia metaforisia ilmaisuja, jotka korostavat heidän asemaansa asiantuntijoina ja taloudellisina velhoina. (Charteris-Black 2004, 135.)

Aineistosta tuli ilmi, että kansanedustajat, puolueesta riippumatta, viljelivät talouskriisistä puhuessaan runsaasti lääketieteeseen liittyviä metaforia. Puheita tutkittaessa aineistosta nousi esille se, että taloudesta puhuttiin ikään kuin kahtena eri ajanjaksona: puhuttiin taloudesta *ennen* ja *jälkeen* talouskriisin. Tämä myös vaikutti niihin metaforiin, joita taloudesta käytettiin sekä siihen, kuinka taloutta käsitteellistettiin kumpanakin ajanjaksona. Tämä viittaa siihen, että talouskriisiä edeltävä talous hahmotettiin pikemminkin mekaanisena toimijana kuin ontologisena, ihmismäisenä olentona. Voitaisiinkin sanoa, että puhuessaan ajasta ennen talouskriisiä kansanedustajat hahmottivat taloutta lineaarisesti, mekaanisena järjestelmänä.

(59) ”Vihreä eduskuntaryhmä on myös koko talouskriisin ajan korostanut sitä, että meidän on välttämätöntä *korjata* koko talousjärjestelmämme rakenteelliset puutteet, samalla kun vastuullisesti hoidamme akuuttia kriisitilannetta. Koko talouskriisin taustalla on riskiarvioinnin täydellinen peittäminen ja riskien järjestelmällinen peittäminen. Jatkossa riskien on oltava läpinäkyviä ja finanssilaitoksilta on edellytettävä suurempaa vakavaraisuutta. Tiedonvaihtosopimuksissa on päästävä automaattiseen tiedonvaihtoon, jotta veroparatiisien kautta tapahtuva veronkierto ja riskien peittäminen loppuisi.” Ville Niinistö (vihr). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(60) ”Mutta, kun me olimme siinä tilanteessa, että talous *romahti* ja meillä oli määrällinen määrä rahaa käytettävissä aktiivitoimiin, niin eikö nyt ollut järkevää se, että me pidimme huolta siitä, että meidän nuoret ja juuri työttömäksi jääneet säilyttivät oman työkykynsä ja että me voimme sitä työvoimaa hyödyntää pikaisesti, kun taantuma menee ohitse? Juuri näin on toimittu ja nyt pitää päähuomio kiinnittää pitkäaikaistyöttömiin, se on oikea linja.” Arto Satonen (kok). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

(61) ”Tilaukanta on edelleen kaukana *talousromahdusta* edeltävältä tasolta. Ei todellakaan voida juhlia pääministerin tapaan, että laajoilta irtisanomisilta on vältytty yritysten pitäessä kiinni työntekijöistään.” Jyrki Yrttiaho (vas). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010.)

Yllä olevissa esimerkeissä talouden katsotaan jotenkin *romahtaneen*, kun taantuma iski Suomeen. Tällainen mekaaninen metafora taloudesta perustuu ideaan koneesta, joka on tehty monista eri osista, jotka toimivat suunnitellun tarkasti ja järjestelmällisesti. Tällainen talouden mekaaninen, lineaarinen käsitteellistämistapa ja ongelmanratkaisu eivät näytä olevan osa talouskriisiretoriikkaa. Syy tähän voi olla yksinkertaisesti se, että talouskriisiä ei voida selittää tällaisilla lineaarisilla, loogisilla tapahtumaketjujen kuvauksilla. Taloustiede on lähtökohtaisesti ihmistiede, ei luonnontiede, vaikka varsinkin liberaalit, uusklassiset talousteoreetikot monesti näin haluaisivat kuvata taloutta ja ihmisten talouskäyttäytymistä.³⁴

Orgaaninen, monimuotoinen ja oikukas ihmiskeho soveltunee metaforisesti paremmin selittämään talouden ja talouskriisin abstraktia viidakkoa kuin Kehruu-Jennyn mekaniikan pohjapiirros. Talouden metaforinen mallintaminen ontologisena olentona on sinänsä varsin yllättävää, sillä yleensä uusklassisissa talousteorioissa taloutta käsitteellistetään enemmänkin mekaanisena kuin ihmisen kaltaisena olentona (Heilbroner 1988, 40). Yksi syy tähän käsitteellistämisen eroon talouden ja talouskriisin välillä voi olla se, että kun talous(kriisi) hahmotetaan enemmän ihmisen attribuutit omaavaksi kuin mekaaniseksi olennoiksi, niin tällöin myös toimenpiteet on helpompi oikeuttaa ja myydä. Mekanismi ei voi voida pahoin. Jos mekanismi ei toimi niin tällöin ongelman syy on yleensä mekaaninen, jotain, joka on helppo löytää ja korjata. Mekanismissahan asiat ovat

³⁴ Uusklassinen taloustiede perustuu tiettyihin aksiomaattisiin oletuksiin taloudenpitäjien käyttäytymisistä ja markkinoilla syntyvistä lopputuloksista. Tieteenfilosofisessa keskustelussa uusklassinen taloustiede monesti liitetäänkin positivistiseen traditioon. Uusklassiset taloustieteilijät antavat monesti kuvaa itsestään luonnontieteilijöinä, jotka rakentavat matemaattisia mallinuksia rationaalisesti käyttäytyvistä ihmisistä ja markkinoista.

loogisia: ne perustuvat matematiikkaan, fysiikkaan ja logiikkaan. Talusteorit mallintavatkin taloutta nimenomaan erilaisina syy- ja seuraussuhteiden sarjana.

Moderni kapitalismi ei kuitenkaan reaalielämässä toimi niin. Siksi poliitikkojen on helpompi hahmottaa talous persoonaksi ja ihmiseksi, jota voidaan *parsia kokoon ja lääkitä*. Ihminen ei ole kone. Ihminen sairastuu ja on altis erilaisille taudeille. Terveysmetaforat kuuluvat siis tähän TALOUS ON IHMINEN käsitteelliseen metaforaan. Ne ovat yksi tämän käsitteellisen metaforan alakategoria. Niiden avulla pyritään selittämään ja selventämään talouskriisiä sekä samalla oikeuttamaan erilaiset toimenpiteet. Poliitikot ottavat ikään kuin lääkäri-potilas suhteen talouskriisiin. Tämä suhde on aina auktoriteettinen: lääkäri on oman alansa ammattilainen, joka on auktoriteetti suhteessa potilaaseen lääketieteellisissä kysymyksissä. Potilas harvoin haastaa lääkärin diagnoosin ja määräykset. Samanlaista suhdetta myös poliitikot tavallaan tämän metaforan kautta pyrkivät luomaan: he ovat auktoriteettiasemassa talouteen ja talouskriisiin. Heidän päätöksiään ei voi eikä pidä haastaa tai kyseenalaistaa.

Tämä mallinnus talouskriisissä on varsin mielenkiintoinen myös toisesta syystä: taloutta ei juuri personifioida taloudellisten noususuhdanteiden aikana vaan päinvastoin taloutta pyritään pikemminkin häivyttämään politiikasta. Tätä kuvastaa ajatus siitä, että politiikan ei tule ”häiritä” taloutta. Tämä ajatus on Mäen ja Vartiaisen mukaan (1989, 80) yksi merkittävä osa suomalaisen talouspolitiikan jatkuvuuden mallia, jossa ”talous suoranaisesti määrää politiikkaa eikä politiikka taloutta”. Suomalaiset poliitikot ovat kansainvälisen talouden ja markkinoiden nöyriä alamaisia.

Julkinen valta näyttää talouskriisissä pukevan ylleen valkotakin ja ottavan lääkärin roolin, jonka tehtävänä on tasapainotella *akuuttien leikkausten* (häätäratkaisujen) ja toimenpiteiden välillä. Talous on potilas, joka täytyy saada toipumaan kokemistaan sairauksista. Poliitiikka on *lääke* ja *hoito*, jonka avulla *sairasta taloutta* pyritään *elvyttämään*. Metaforista käy ilmi, että tapaamme hahmottaa ja käsitteellistää kompleksista kansainvälistä talousjärjestelmää ohjaavat lääketieteen terminologiasta omaksutut käsitteet ja selitysmallit. Tällaiset medikaaliset metaforat ohjaavat myös ymmärrystämme taloudesta ja talouskriisistä.

Miettisen (2010, 212) mukaan lääketieteen terminologian soveltamisella talouteen ja talusteorioihin on pitkä historia: 1600-luvulla alkunsa saanut varhaisklassinen talusteoria nojasi talouden mallintamiskuvissaan vahvasti jo merkittäviä edistysaskeleita ottaneeseen lääketieteeseen ja sen uusiin löydöksiin. Tämä lääketieteen terminologian soveltaminen talouteen on Miettusen

(ibid.) mukaan verrattain luonnollista, sillä länsimainen ajattelu on jo antiikin filosofiasta asti verrannut ihmisyhteisön toimintaa ruumiiseen.³⁵

Kriittisen metafora-analyysin ja kognitiivisen metaforateorian mukaan voidaan siis todeta, että lääketieteestä lainatut talouden metaforat eivät ainoastaan kuvaa talouden ja talouskriisin kehitystä, vaan ne samalla myös ohjaavat talouskriisiin kohdistettuja toimenpiteitä ja toimia. Tällainen medikaalisten metaforien käyttö talouskriisissä selittyy omalta osaltaan siten, että kun nykyisessä finanssikriisissä Euroopan ja Yhdysvaltojen talouspäättäjiltä ei löydy keinoja kriisin taltuttamiseen eikä kukaan oikein osaa sanoa, mitä tulee tapahtumaan ja mitä tulisi tehdä, niin tällainen järjestelmän uudelleen hahmottaminen ja käsitteellistäminen medikaalisten metaforien kautta on jokseenkin ymmärrettävää.

Medikaalisissa metaforissa talouspolitiikka näyttäytyy pikaiseen elvytykseen pyrkivänä shokkihoitona, vaikkakin mielekkäämpää olisi miettiä rahoitusmarkkinoiden logiikkaa uudella tavalla. Samalla medikaaliset metaforat taloudesta luovat kuvaa siitä, miten markkinat ja kansainvälinen talous ovat oma itsenäinen toimija, ja jotenkin näin irrallaan politiikasta ja ihmisistä. Markkinat käsitteellistetään itsenäisenä olentona, jolle kansalaiset ja poliitikot ovat alamaisia. Tämä tulee ilmi kansanedustajien puheista, joissa markkinoita personifoidaan varsin voimakkaasti. Markkinoista *täytyy pitää huolta* sekä niitä *täytyy vakuuttaa* ja *rauhottaa*. Nämä ovat vakiintuneita lauseita ja markkinoiden käsitteistyksiä, joita käytetään aineistossa mittavasti. Markkinoiden personifikaatiosta on tullut eräänlainen luonnollistunut metafora, jota käytetään puoluekannasta riippumatta varsin systemaattisesti.

(62) ”Nyt me koko ajan tuudittaudumme tähän euroelämään, mutta näen näin, että täytyisi saada vahvemmin mukaan myös muut pitämään *huolta markkinoista*.” Sari Pakm (kd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(63) ”Tätä korostaa se, että Espanjan päättämät toimet ovat *vakuuttamassa markkinat* siitä, että se selviää ilman ulkopuolista apua, ja Portugalin tavoitteena on täsmälleen sama.” Pääministeri Mari Kiviniemi (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010.)

(64) ”Suuren rahamäärän tarkoituksena on *rauhottaa markkinat* niin, että vakautusvälinettä ei tarvitsisi koskaan käyttää.” Timo Kalli (kesk). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

(65) ”Varmaankin vasta myöhemmin tulee lopullinen selvyys siitä, mitä oikeastaan on sovittu euromaiden huippukokouksessa takausvastuiden kasvattamisesta. *Markkinoiden reaktio* korkojen laskuna näyttäisi puhuvan sen puolesta, että liittokansleri Merkelin tulkinta on oikea, siis että takausvastuuta on päätetty kasvattaa.” Ilkka Kantola (sd). (Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010.)

³⁵ Esimerkiksi Platonin ihannevaltio oli järjestetty ihmiskehoon paikantuvien sielunkykyjen mukaisesti.

Tällainen markkinoiden metaforisointi jonkinlaiseksi erilliseksi, omassa markkinatodellisuudessaan toimivaksi ontologiseksi olennoiksi, ohjaa myös sitä käsitystä, että politiikka on jotenkin irti taloudesta. Markkinat ovat kasvoton ja itsenäisesti omassa todellisuudessaan toimiva olio, jota poliittiset päättäjät yrittävät rauhoitella ja tyynnyttellä. Tämä markkinoiden metaforisointi reflektoi myös reaali poliittisten päätösten kanssa: markkinat ohjaavat poliittista päätöksentekoa. Usein tämä tapahtuu ihmisten kustannuksella. Markkinat *vaativat* tietynlaisia poliittisia päätöksiä. Niiden kautta oikeutetaan tietynlaisen politiikan harjoittamista.

Samalla myös inhimillistä vastuuta häivytetään, kun poliittisia päätöksiä perustellaan pakonomaisina ratkaisuuina markkinoiden *rauhottamiseksi*. Näin pyritään epäpolitisoidaan vaikeat talouspoliittiset ratkaisut vaihtoehdottomina ja pakonomaisina ratkaisuuina, joita markkinat *vaativat*. Tällaisella retoriikalla pyritään epäpolitisoidaan vastuu markkinoiden harteille. Samalla myös herää kysymys siitä, kenelle loppupeleissä Suomen eduskunta ja hallitus ovat vastuussa? Tällainen markkinoiden metaforisointi eläväksi olennoiksi viittaa siihen, että poliittiset päättäjät ovat pikemminkin vastuullisia ja velvollisia markkinoille kuin kansalaisille. Markkinat ja niiden reaktiot sekä vaatimukset määrittävät politiikkaa. Pantzar (1995, 87) toteaaakin, että näennäiset anonyymit markkinavoimat muodostavat talouden reaali poliittiset ehdot, jolloin markkinoiden ja kansainvälisen talouden prosesseista tulee talouspolitiikan subjekteja ja kansalaisista objekteja.

Taluskriisit nähdään aineiston perusteella passiivisina kulkutauteina, jotka *sairastuttavat* talouden tietyin säännöllisin väliajoin. Markkinat koostuvat kuitenkin loppupeleissä ihmisistä ja ihmisten toimet ohjaavat markkinoita ja kansainvälisen talouden suuntia. Lamat ja taloudelliset laskusuhdanteet ovat pikemminkin oireita vastuuttomasti käyttäytyneiden ihmisten toimista kuin talouden passiivisesta *sairastumisesta*. Tällainen talouden ja taluskriisin systemaattinen metaforisointi medikalisaation termein häivyttää omalta osaltaan inhimillistä vastuuta politiikasta näkymättömien markkinoiden ja kansainvälisen talouden harteille.

Tämä kuvastaa sitä, että talous ja politiikka nähdään erillisinä toimijoina. Talous on irrotettu politiikasta ja talouden katsotaan olevan jokin itsenäisesti toimiva ontologinen olento, jota politiikan avulla voidaan pyrkiä *rauhottamaan* ja *pitämään* siitä *huolta*. Talouspolitiikan suomalaisen mallin retoriikkaan näyttää kuuluvan talouspoliittisten ongelmien epäpolitisointi. Ongelmat halutaan nähdä diagnoosia ja hoitoa kaipaavina lääkärin ammattikuvaan sopivina teknisinä, ei poliittisina, ongelmina, jolloin päättäjät ja virkamiehet voivat sovitella päälleen valkotakkia. Taluskriisin metaforisointi medikalisaation termein voi olla tehokas retorinen keino, jos yleisö saadaan uskomaan, että potilas (talous) voi huonosti ja se tarvitsee ehdottomasti

operaatioita ja toimenpiteitä, jotta potilas saadaan taas kuntoon. Näin esimerkiksi sosiaalisten etuuksien leikkauksia voidaan oikeuttaa tällä pakonomaisella tarpeella tervehdyttää potilas. Näin yleisö pyritään retorisesti saattamaan siihen uskoon, ettei mikään muu ratkaisu ole oikea *taudin tartuttamiseen*.

Tutkimuksesta ilmi tulleen käsitteellisen metaforatason TALOUS ON IHMINEN lähdealueena toimii siis (sairastunut) ihmiskeho, joka kognitiivisesti kartoitetaan Euroopan talouteen. Ihmiskehon ominaisuudet viedään mentaalisesti koskemaan myös euroalueen taloutta. Talouskriisiä käsitteellistetään sairaan ihmisen terminologiaa hyödyntäen. Tällöin taloutta hahmotetaan metaforisesti ontologisena olentona, jolla on samoja ominaisuuksia kuin sairaalla ihmisellä. Euroopan talous on sairas, joka tarvitsee hoitoa ja toimenpiteitä. Poliitiikka hahmotetaan ikään kuin *lääkkeeksi*, joka täytyy antaa apua kärsivälle Euroopan taloudelle. Tällainen ideologinen hahmotus paljastaa tarpeen ja vaatimuksen Euroopan valtioiden tasoiselle interventio politiikalle.

Taloudellista ”terveyttä” mitataan erilaisilla mittareilla, esimerkiksi budjettitasapainolla, inflaatiolla tai työttömyysprosentilla. Nämä voidaan tässä metaforassa käsittää ihmiskehon osiksi. Jos talous käsitteellistetään ihmisorganismiksi, niin tällöin nämä edellä mainitut ”mittarit” ovat siis ihmiskehon osia. Jos ihmiskeho voi hyvin³⁶, siihen ei tarvitse puuttua. Terve ihminen ei tarvitse lääkkeitä. Jos taas ihminen on sairas, hän hakeutuu hoitoon. Tällöin poliitikot pukevut valkotakin ylleen ja näyttävät lääkärin osaa. Sairaused metaforat ovat retorinen keino, joka viittaa kielen tasolla talousideologiassa klassiseen keynesiläiseen talouspolitiikkaan³⁷. Mielenkiintoista tässä on se, että taloustieteilijät ja poliittiset päättäjät ovat 1970-luvun jälkeen moneen otteeseen hylänneet keynesiläisyyden (Pekkarinen ja Sutela 2004, 252). Monet Euroopan keskuspankin rahapoliittiset toimet³⁸ finanssikriisin aikana ovat kuitenkin perustuneet klassiseen keynesiläiseen rahan kysyntään ja tarjontaa koskeviin teorioihin. Keynes on siis edelleenkin ajankohtainen. Talouskriisien ja taloudellisten laskusuhdanteiden aikana poliittiset päättäjät näyttävät puhaltavan pölyt Keynesin oppikirjojen päältä ja ottavan keynesiläisen ajattelun ainakin osaksi retoriikkaansa. Talouden ja markkinoiden käsitteellistäminen eläväksi organismiksi, ihmisen kaltaiseksi olennoiksi, ajaa keynesiläistä talouspoliittista oppia, jossa taloutta täytyy *korjata, parantaa* ja *lääkitä* finanssi- ja rahapoliittisia instrumentteja hyödyntämällä. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että tämä ajatus keynesiläisyydestä tulee ilmi vain politiikkojen kielen tasolla. Se ei aktualisoidu reaalitalouspoliittisissa ratkaisuissa. Tästä yksi esimerkki on Kreikalle tarjotut

³⁶ Toisin sanoen kansantalous on tasapainossa.

³⁷ Keynesiläisyydestä kts. esim. Keynes (1951), Pekkarinen & Sutela (2004).

³⁸ Esimerkiksi EKP:n korkopoliittiset ratkaisut.

tervehdyttämispaketit, jotka käytännössä rikkovat täysin keynesiläisen talouspolitiikan oppeja. Käytännössä nämä *tervehdyttämispaketit* ovat siis ehtoja, joita vastaan Kreikan valtio voi saada taloudellista tukea Euroopan unionin jäsenvaltioilta. *Talouden tervehdyttämispaketit* tarkoittavat Kreikalle erittäin vaikeita leikkauslistoja, joiden kautta itse asiassa Kreikan kokonaistuotantoa, ja sitä kautta kokonaiskysyntää, lasketaan merkittävästi. Klassisessa keynesiläisyydessähän toimittaisiin päinvastaisesti, jolloin valtion harjoittaman finanssipolitiikan avulla kokonaiskysyntää ja -tuotantoa pyrittäisiin nostamaan. Tämän kautta pyrittäisiin vaikuttamaan työllisyyteen ja sitä kautta bruttokansantuotteen ja valtion verotulojen kasvuun.

5. Lopuksi

Tutkielman tutkimusongelmana oli pyrkiä integroimaan semanttis-kognitiivinen metaforateoria osaksi kriittisen diskurssianalyysin viitekehystä. Metodologisesti tämä tapahtui liittämällä metaforien pragmaattinen puoli osaksi semanttis-kognitiivista metaforateoriaa. Tätä kautta muodostui myös tutkimuksen analyysityökalu, jona toimi *kriittinen metafora-analyysi*.

Kriittinen metafora-analyysi tarjoaa metodologiset työkalut metaforien ja metaforisten ilmaisujen tutkimiseen niin, että analyysin päähuomio kiinnittyy metaforien tunnistamisen ja selittämisen ohella myös siihen, että metaforien valinnan ei katsota olevan sattumanvarainen prosessi, vaan tietoinen retorinen keino edistää omia päämääriä. Charteris-Black vie metafora-analyysin kriittisen diskurssianalyysin viitekehysten kautta kielitieteistä kohti yhteiskuntatieteellistä tutkimustraditiota kiinnittämällä huomiota, ei ainoastaan metaforien luokitteluun, vaan myös siihen, miksi tiettyjä yhteiskunnallisia asioita metaforisoidaan ja siihen, mitä valtarakenteita ja retorisia intentioita metaforien takaa paljastuu. Kriittisessä metafora-analyysissä pääosassa on metaforien takaa mahdollisesti paljastuvien ideologioiden ja asenteiden lukeminen auki. Kriittisen metafora-analyysin eräänlaisena perustavanlaatuisena ideana on se, että monesti ensi silmäyksellä varsin viattomilta ja neutraaleilta vaikuttavat metaforat ovat poliittisesti ja ideologisesti värittyneitä ja latautuneita.

Kriittinen metafora-analyysi on kognitiivisten metaforateorioiden, korpustutkimuksen ja kriittisen diskurssianalyysin metamorfoosi. Konseptuaalinen ja kognitiivinen metaforateoria pyrkii kartoittamaan metaforan anatomian (minkälaisia käsitteellisiä metaforatasoja analysoitavasta kohteesta löytyy?), korpusanalyysi pyrkii huomioimaan metaforat in situ (missä kontekstissa metaforien kartoitus tapahtuu?) ja lopuksi kriittinen diskurssianalyysi pyrkii selittämään metaforien käytön ideologisen ja retorisen päämäärän (miksi metaforia käytetään ja minkälaisia uskomuksia ja ideologioita metaforien taustalta löytyy?).

Kriittinen metafora-analyysi pohjautuu kognitiivisen metaforateorian tarjoamaan teoreettiseen viitekehykseen. Kriittinen metafora-analyysi vie analyysin astetta pidemmälle kiinnittämällä huomiota paitsi metaforien kognitiivisiin ja kielellisiin puoliin mutta myös metaforien pragmaattisiin puoliin. Metaforan pragmaattinen ulottuvuus painottaa niin metaforien poliittisuutta ja ideologisuutta kuin retorista voimaa ja kontekstisidonnaisuutta. Toisin sanoen, semanttis-kognitiivisen teorian metaforamääritelmään tuodaan lisäominaisuutena metaforan pragmaattinen puoli, joka nostaa esille kriittisen tutkimuksen painokohtia ja tutkimuskysymyksiä. Kriittinen

metafora-analyysi kiinnittää erityistä huomiota kriittisen diskurssianalyysin tavoin valtaan ja ideologiaan. Tällä tavoin huomio kiinnittyy siihen, mitä uskomuksia ja ideologioita käytettävät metaforat tuottavat ja luovat. Luonnollisilta ja yksinkertaisilta vaikuttavat metaforat voivat piilottaa alleen syviä uskomuksia taloudesta ja talousideologiasta. Kriittisen metafora-analyysin voidaankin katsoa olevan yksi analyysityökalu muiden joukossa kriittisen diskurssianalyysin perinteessä. Kriittinen metafora-analyysi siis antoi tutkimukselle mahdollisuuden tarkastella tutkielman aineistoa politiikan tutkimukselle merkityksellisestä näkökulmasta, jossa mielenkiinto kohdistuu valtaan, valtasuhteisiin sekä ideologisuuteen.

Talouden abstraktia viidakkoa on vaikea hahmottaa. Varsinkin talouskriisien aikana, jolloin talouden toimintaa ja sen logiikkaa on verrattain mahdotonta käsitteellistää, on turvaututtava uusiin käsitteisiin ja selitysmalleihin. Finanssikriisin ja taloudellisen laskusuhdanteen kanssa painivan hallituksen oli myös ratkaistava Suomen osallistuminen EU:n tuki- ja vakauttamispaketteihin. Tämä keskustelu identifioitui täysistunnoissa Kreikan taloudelliseen tukemiseen. Istuva hallitus oli vaikean tilanteen edessä: taloudellisen taantumien keskellä Suomen tuli vielä antaa taloudellista tukea Kreikalle samalla, kun kotimaan talous oli vaikeuksissa. Tämän tilanteen myyminen kansalaisille oli haastavaa. Hallitus pyrki erilaisia metaforia hyödyntämällä tekemään Suomen osallisuudesta kriisimaiden tukemiseen eräänlaisen vaihtoehdottoman, vääjäämättömän ja pakonomaisen ratkaisun.

Yksi tämän metaforisen mallinnuksen skeemoista oli **matkan** metafora. Tässä metaforisessa hahmottamisessa Suomen osallistuminen Kreikan ja EU:n yhteisten tuki- ja vakauttamispakettien luomiseen käsitteellistettiin metaforisesti matkan skeemalla. Kielen tasolla tämä tarkoitti sitä, että hallituspuolueiden edustajat viljelivät runsaasti matkan skeemaan liittyvää terminologiaa, jolloin Suomen osallistuminen nähtiin *polkuna*, *tienä* tai *matkana*, joka Suomen tuli kulkea. Tämä *tie* on pitkä ja kivinen, mutta se on kuljettava. Suomen osallistuminen hahmotettiin matkametaforan kautta välttämättömänä pakkona, jotta Suomen talous ei ajautuisi taloudelliseen taantumaan.

Myös **kilpailun** skeemasta ponnistavia metaforia esiintyi aineistossa runsaasti. Tätä skeemaa hyödynsivät niin oppositio- kuin hallituspuolueetkin. Oppositio pyrki käsitteellistämään Kreikan taloudellista tukemista uhkapelinä, jossa hallitus pelaa suomalaisten veronmaksajien euroja. Tätä metaforaa hyödyntämällä oppositio näyttää pyrkivän luomaan kuvaa siitä, että Kreikan tukeminen on pelkkää uhkapeliä, jossa Suomella ei ole mahdollisuutta saada *pelimerkkejään* takaisin. Näin pyritään luomaan kuvaa siitä, että Suomen ei kannata osallistua tähän eurooppalaiseen *uhkapeliin*, sillä siinä *pelissä* Suomi häviää omat *pelimerkinsä* ja joutuu myös maksamaan muiden *häviöt*.

Hallituspuolueet hyödynsivät kilpailun skeemaa käsitteellistämällä kansainväliset rahoitusmarkkinat ikään kuin pelinä, jota Suomi yhdessä muiden Emu-maiden kanssa pelaa. Kielen tasolla tämä näkyi siinä, että hallituspuolueet puhuivat mm. *pelisäännöistä*, *pelikavereista* ja *tuomareista*. Samalla myös tällä metaforalla pyritään oikeuttamaan Kreikan tukeminen. Kreikka metaforisoitiin *pelikumppaniksi*, jota ei voida jättää pulaan.

Keholliset metaforat olivat tutkimuksen aineiston perusteella merkittävin metaforan skeema. Kehollisia metaforisia ilmauksia viljelivät sekä hallitus- että oppositiopuolueet. Kehollisissa metaforissa metaforisoitavaa kohdetta hahmotetaan ihmisen elimistöön ja kehoon liittyvillä metaforilla. Aineiston perusteella voidaankin todeta, että suomalaista talouskriisiretoriikkaa ohjaa käsitteellinen metaforataso TALOUS ON IHMINEN. Talous personifoidaan ihmismäiseksi, ontologiseksi olennoiksi. Eloton kohde (talous) siis metaforisesti inhimillistetään. Talouskriisit nähdäänkin eräänlaisina passiivisina *kulkutauteina*, jotka sairastuttavat talouden. Tällainen talouden medikalisaatio näyttää tutkimuksen aineiston perusteella kuuluvan suomalaiseen talousretoriikkaan, jossa markkinat ja talous käsitteellistetään omana, politiikasta irrallaan olevana, ontologisena toimijana. Näiden metaforisaatioiden kautta pyritään epäpolitisomaan talouspoliittiset päätökset pakonomaisina, vaihtoehtottomina ratkaisuina, joita markkinat ja kansainvälinen talous *vaativat*. Talouden ja talouskriisien systemaattinen metaforisointi medikalisaation termein häivyttää retorisesti inhimillistä vastuuta politiikasta näkymättömien markkinoiden ja kansainvälisen talouden harteille.

Medikaalisten metaforien lisäksi myös muut hallituspuolueiden käsitteelliset metaforatasot viestittävät tällaista vaihtoehtottomuuden politiikkaa. Kuten on todettu, metaforien ideologinen ja pragmaattinen voima piilee niiden kyvyssä korostaa ja pimentää metaforisoitavan asian eri puolia. Tutkimuksen aineiston perusteella voidaan sanoa, että varsinkin hallituspuolueet hyödynsivät tätä metaforan ominaisuutta talousretoriikassaan. Suomen osallistuminen Kreikan taloudelliseen tukemiseen hahmotettiin välttämättömänä matkana, joka Suomen kuljettava. Metaforien kautta luotiin systemaattisesti kuvaa Suomesta matkamiehenä, joka seisoo *tienhaarassa*, jossa Suomen on valittava oikea tie talouskriisin leviämisen välttämiseksi. Samalla metaforisesti luotiin uhkakuvia siitä, mitä Suomelle ja Euroopalle tapahtuisi, mikäli Suomi ei valitsisi tätä oikeaa tietä ja polkua Kreikan tukemiseksi ja talouskriisin välttämiseksi. Myös Kreikan hahmottaminen *pelikumppaniksi* luo tällaista kuvaa vaihtoehtojen mahdollisuudesta. Kreikka käsitteellistetään metaforisesti Suomen ja muiden euromaiden *pelikumppaniksi*, jota ei voida jättää pulaan tai muuten pelin vastustaja (kansainvälinen talous, markkinat) pääsevät pelissä niskan päälle.

Tutkimuksen aineiston perusteella näyttääkin siltä, että suomalaista talouspoliittista keskustelua eduskunnassa ohjaa vaihtoehdottomuuden, vääjäämättömyyden ja välttämättömyyden retoriikka. Tässä talouden metaforisaatiossa markkinat ja globaalitalous käsitteellistetään politiikasta irrallaan olevaksi, ontologiset ominaisuudet omaavaksi agentiksi. Talous on määräävä tekijä, johon politiikka voi vain sopeutua ja reagoida.

It's the economy, stupid!

Lähteet

Tutkimusaineisto

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 46/2010. Saatavilla www-muodossa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_46_2010_ke_p_1.shtml

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 51/2010. Saatavilla www- muodossa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_168_2010_ke_p_1.shtml

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 115/2010. Saatavilla www- muodossa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_115_2010_ke_p_1.shtml

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 168/2010. Saatavilla www- muodossa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_168_2010_ke_p_1.shtml

Eduskunta. Täysistunnon pöytäkirja 172/2010. Saatavilla www- muodossa:
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_172_2010_p.shtml

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti (1996), *Toinen tasavalta: Suomi 1945–1994*. Tampere: Vastapaino.

Aristoteles (1997), *Poetiikka*. Tampere: Gaudeamus.

Beer, Francis A - De Landsheer, Christ (2004), "Metaphors, Politics, and World Politics".
Teoksessa Beer, Francis A - De Landsheer, Christ (toim.), *Metaphorical World Politics*, s. 5–54.
Michigan: Michigan State University Press.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994), *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki:
Gaudeamus.

Black, Max (1962), *Models and Metaphors*. London: Cornell University Press.

Burke, Kenneth (1989), *On Symbols and Society*. Chicago: University of Chicago Press.

Charteris-Black, Jonathan (2004), *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. New York:
Palgrave Macmillan.

Charteris-Black, Jonathan (2005), *Politicians and Rhetoric – The Persuasive Power of Metaphor*. New York: Palgrave Macmillan.

Chilton, Paul (1996), *Security Metaphors: Cold War Discourse from Containment to Common House*. New York: Peter Lang, cop.

Davidson, Donald (1984), *Inquires into Truth and Interpretation*. Oxford: Clarendon Press, cop.

Fairclough, Norman (1989), *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, Norman (1992), *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman (1997), *Miten media puhuu?* Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman (2003), *Analyzing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.

Fairclough Norman – Jane Muldering – Ruth Wodak (2011), ”Critical Discourse Analysis”. Teoksessa Van Dijk, Teun (toim.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, s. 357–378. London: Sage.

Foucault, Michel (1989), *Archaeology of Knowledge*. London ja New York: Routledge.

Foucault, Michel (2010), *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.

Haila, Yrjö (1999), ”Biodiversity and the Divide Between Culture and Nature”. *Biodiversity and Conservation* 8:1999 165–81.

Hall, Stuart (1999), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Halliday, M.A.K. (1986), *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Arnold.

Heilbroner, Robert (1988), ”Rhetoric and Ideology”. Teoksessa Klamer, Arjo, – Donald McCloskey – Robert Solow (toim.), *The Consequences of Economic Rhetoric*, s. 38–46. Cambridge: Cambridge university press.

Hellsten, Iina (1997), *Metaforien Eurooppa. Näkökulmia suomalaiseen EU-journalismiin*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisuja. Tiedotusopin laitos, sarja A90.

Hellsten, Iina (1998), ”Monistettu Molly – Johdatusta metafora-analyysiin”. Teoksessa Kantola, Anu – Inka Moring – Esa Väliverronen (toim.), *Media-analyysi – Tekstistä tulkintaan*, s. 64–92. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Hidèn, Mikael (2006), ”Juridiikkaa ja muotoja eduskuntatyössä”. Teoksessa Hidèn, Mikael & Honka-Hallila, Helena, *Miten eduskunta toimii*, s. 10–181. Helsinki: Edita.

Honka-Hallila, Helena (2006), ”Eduskunta sosiaalisena yhteisönä”. Teoksessa Hidèn, Mikael & Honka-Hallila, Helena, *Miten eduskunta toimii*, s. 181–353. Helsinki: Edita.

Jokinen, Arja (1999a), ”Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin”. Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä*, s. 37–53. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja (1999b), ”Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen”. Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä*, s. 126–159. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993). ”Johdanto”. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999), ”Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta”. Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä*, s. 54–97. Tampere: Vastapaino.

Joutsamo, Kari (1980), *Välikysymys parlamentarismien ilmentäjänä Suomessa*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Jyränki, Antero (2000), *Uusi perustuslakimme*. Turku: Iura nova.

Kantola Anu (2002), *Markkinakuri ja managerivalta*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Keynes, John Maynard (1951), *Työllisyys, korko ja raha: yleinen teoria*. Helsinki: WSOY.

Kortelainen, Ilmari (2006), ”Metaforan tulkinta ja imaginaatio”. *Niin & Näin – filosofinen aikakauslehti* 2:2006, s. 94–102.

Kress, Gunther & Hogde Robert (1979), *Language as Ideology*. London: Routledge ja Kegan Paul.

Kuusisto, Riikka (1996), ”Sodan retoriikasta – Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltojen lausunnoissa”, Teoksessa Palonen, Kari – Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*, s. 267–292. Tampere: Vastapaino.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1980), *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1999), *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: basic, cop.

Lakoff, George & Turner, Mark (1989), *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lehtonen, Mikko (1996), *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.

Leino, Pentti (1983), ”Mielikuvat kielikuvien takana”. *Virittäjä*, s. 107–116. Luettavissa osoitteesta: http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1983_107.pdf

Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996), ”Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*, s. 85–108. Tampere: Vastapaino.

McCloskey, Donald (1985), *The Rhetoric of Economics*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Miettinen, Timo (2010), ”Taantuma, sairaus, kriisi –talouden uusi anatomia”. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 2: 2010, s. 210–214.

Miller, Eugene F. (1979), ”Metaphor and Political Knowledge”. Teoksessa *The American Political Science Review*, 73:1, s. 155–170.

Musolff, Andreas (2004), *Metaphor and Political Discourse – Analogical Reasoning in Debates About Europe*. New York: Palgrave Macmillan.

Mäki, Uskalin & Vartiainen, Juhana (1989), ”Talouspolitiikan retoriikka”. Teoksessa, *On se niin väärin*, s. 74–90. Helsinki: Tutkijaliitto.

Nikanne, Urpo (1992), ”Metaforien mukana”. Teoksessa Harvilahti, Lauri – Jyrki Kalliokoski – Urpo Nikanne – Tiina Onikki (toim.), *Metafora – ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*, s. 60–78. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Nousiainen, Jaakko (1992), *Suomen poliittinen järjestelmä*. Helsinki: WSOY.

Onikki-Rantajääskö, Tiina (2008), ”Kielikuvia kaikkialla”. Teoksessa Onikki-Rantajääskö, Tiina & Siirainen, Mari (toim.), *Kieltä kohti*, s. 49–65. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Paloheimo, Heikki (2002), ”Pääministerin vallan kasvu Suomessa”. *Politiikka* 3:2002, s. 203–221.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996), ”Johdanto: Retorinen käänne?”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*, s. 7-17. Tampere: Vastapaino.

Pantzar, Mika (1995), ”Sotaisa talousretoriikka – liikkeenjohdon kommandoista valmiustilayhteiskunnan nöyriin asevelvollisiin”. *Kosmopolis* 2:1995, s. 83–94.

Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka (2004), *Kansantaloustiede*. Juva: WSOY.

Pekonen, Kyösti (1991), *Symbolinen modernissa politiikassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pekonen, Kyösti (2008): ”Two Versions of Representative Talk in Finnish Parliament”. Teoksessa Soininen, Suvi & Turkka, Tapani (toim.): *The Parliamentary Style of Politics*, s. 208–209. Helsinki: Helsinki University press.

Pekonen, Kyösti (2011), *Puhe eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.

Perelman, Chaim (1996), *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Perelman, Chaim & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971), *The New Rhetoric: a Treatise on Argumentation*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Puhakka, Sirpa & Ridell, Seija (1996), ”Politiikkaa ja politiikkaa uutisessa. Hallitus, oppositio ja Helsingin Sanomat”. Teoksessa Luostarinen, Heikki – Ullamaija Kivikuru – Merja Ukkola (toim.), *Sopulisilppuri: mediakritiikin näkökulmia*, s. 177–198. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Puttonen, Vesa (2009), *Elämää finanssikriisin keskellä*. Helsinki: Talentum Media Oy.

Raunio, Tapio (2004), “The Changing Finnish Democracy: Stronger Parliamentary Accountability, Coalescing Political Parties and Weaker External Constraints”. *Scandinavian Political Studies*, 2:2004, s. 133–152.

Ricoeur, Paul (2000), *Tulkinnan teoria*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Ryle, Gilbert (1990), *The Concept of Mind*. London: Penguin books ltd.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].

Straehle, Carolyn (1999), ”Struggle as Metaphor in European Union Discourse on Unemployment”. Teoksessa Straehle, Carolyn – Gilbert Weiss – Ruth Wodak – Peter Muntigl – Maria Sedlak, *Discourse and Society*, 10:1, s. 67–99.

Suoninen, Eero (1993), ”Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen.” Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen, *Diskurssianalyysin aakkoset*, s. 48–74. Tampere: Vastapaino.

Suoninen, Eero (1999), ”Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen”. Teoksessa Jokinen, Arja – Kirsi Juhila – Eero Suoninen, *Diskurssianalyysi liikkeessä*, s. 17–36. Tampere: Vastapaino.

Tiittula, Liisa (1988), *Näkökulmia mainonnan tutkimiseen*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.

Todili, Julia (2007), ”Disease Metaphors in Urban Planning”. *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Discipline*, 1:2, s. 51–60.

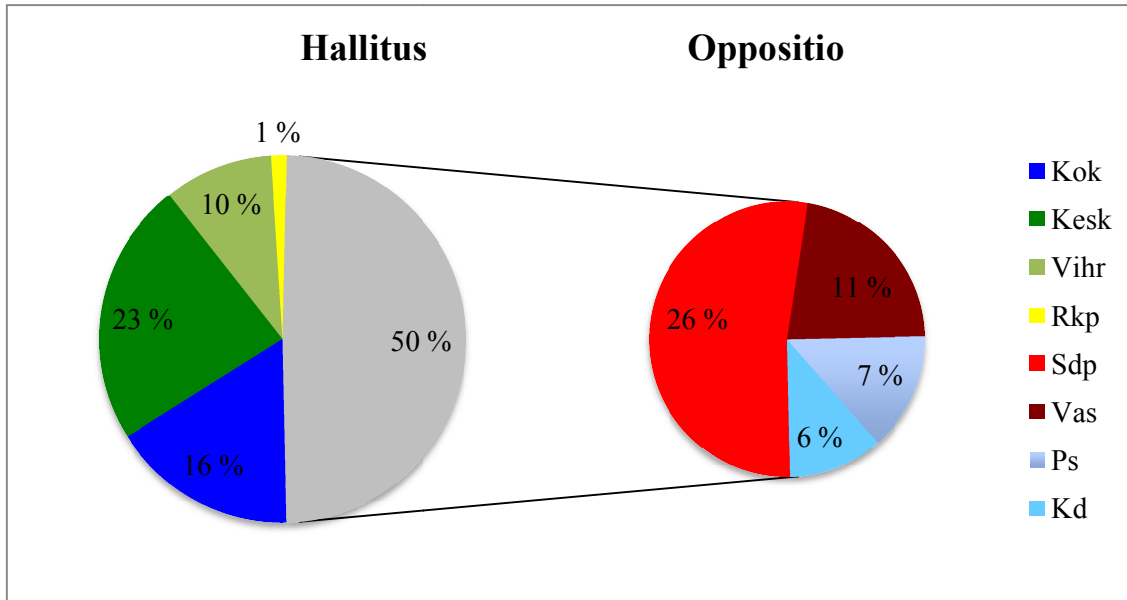
Van Dijk, Teun (1984), *Prejudice in Discourse*. Amsterdam: Benjamins.

Wodak, Ruth & Meyer, Michael (2001), "The Discourse-Historical Approach". Teoksessa Wodak, Ruth & Meyer Michael (toim.) *Methods of CDA*, s. 1–33. London: Sage.

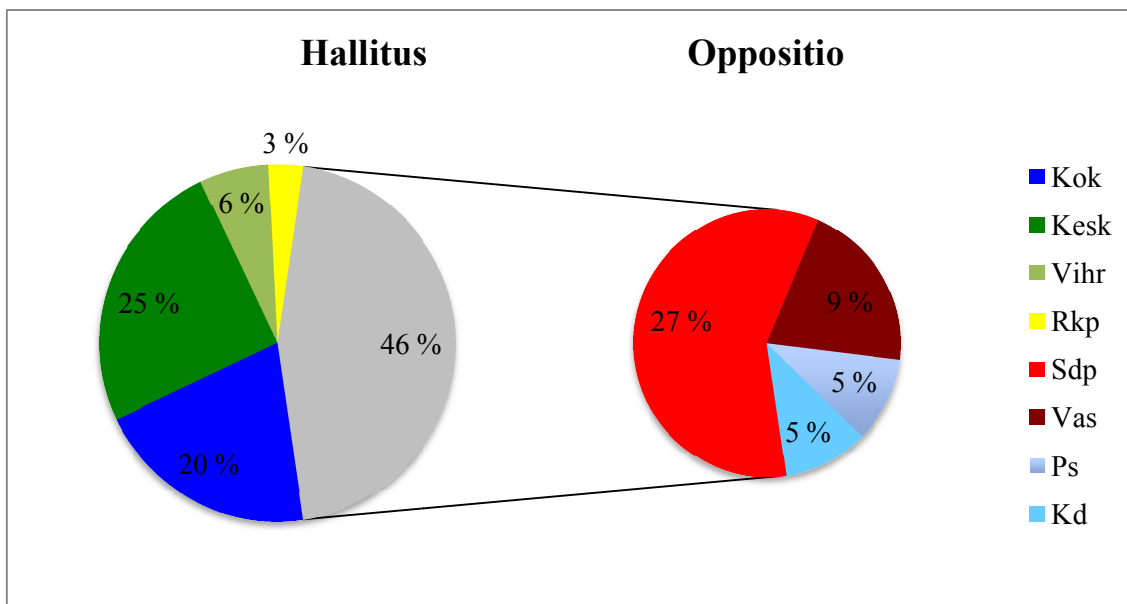
Wodak, Ruth & Matouschek, Bernd (1993), "We are dealing with people whose origins one can clearly tell just by looking: critical discourse analysis and the study of neo-racism in contemporary Austria". *Discourse & Society*, 4:2, s. 225–248.

Liitteet

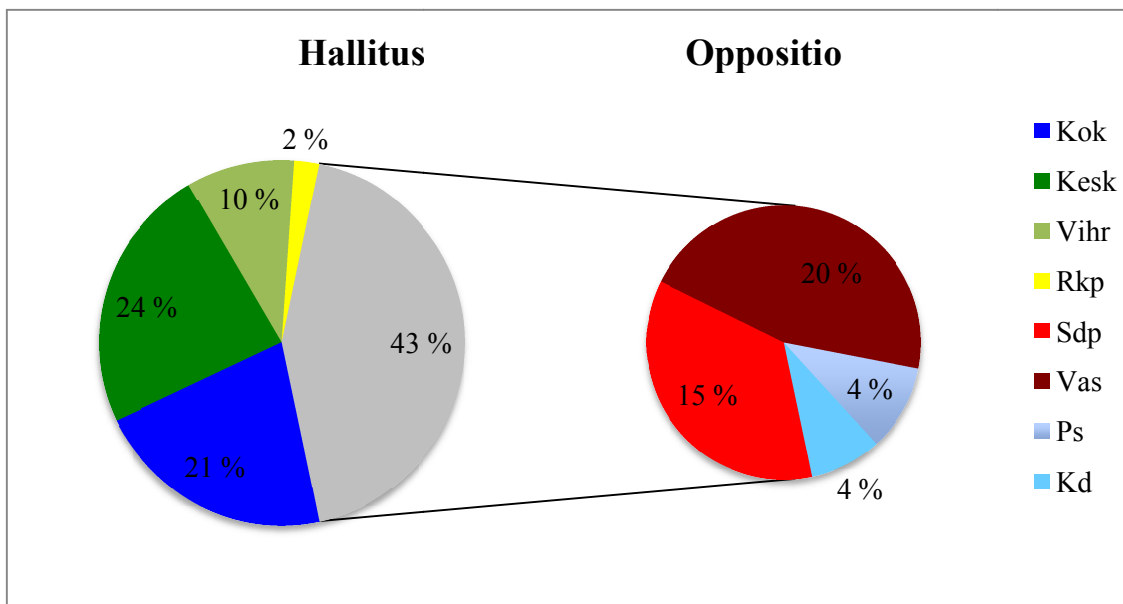
Liite 1. Aineiston puheenvuorojen jakaantuminen puolueiden välillä

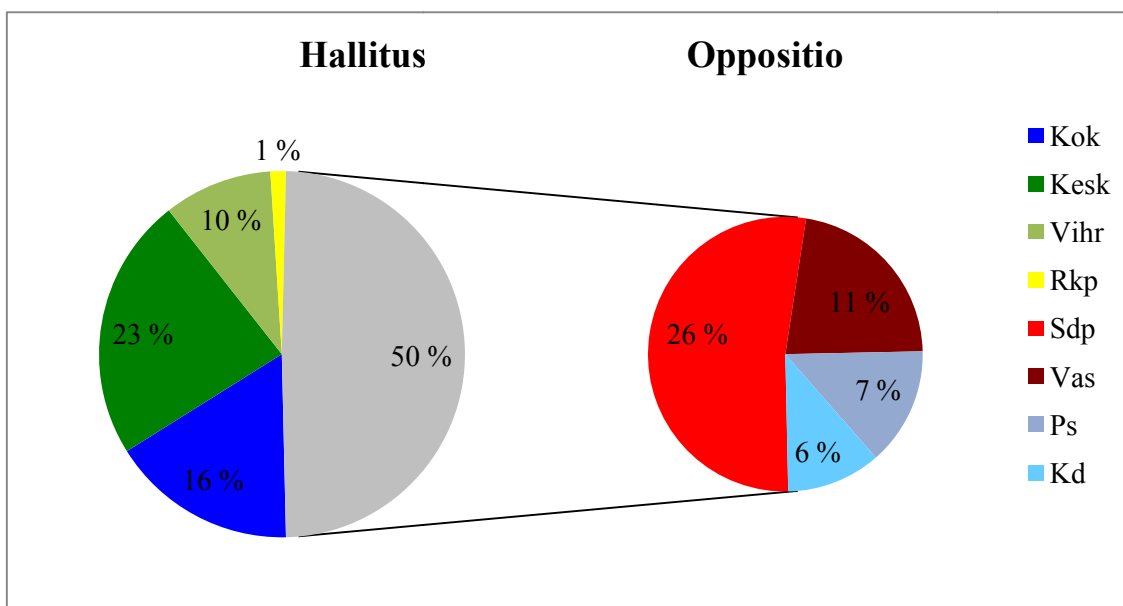
KUVIO 1: Täysistuntokeskustelun 46/2010 puheenvuorot (N=119) puolueittain esitettyinä.

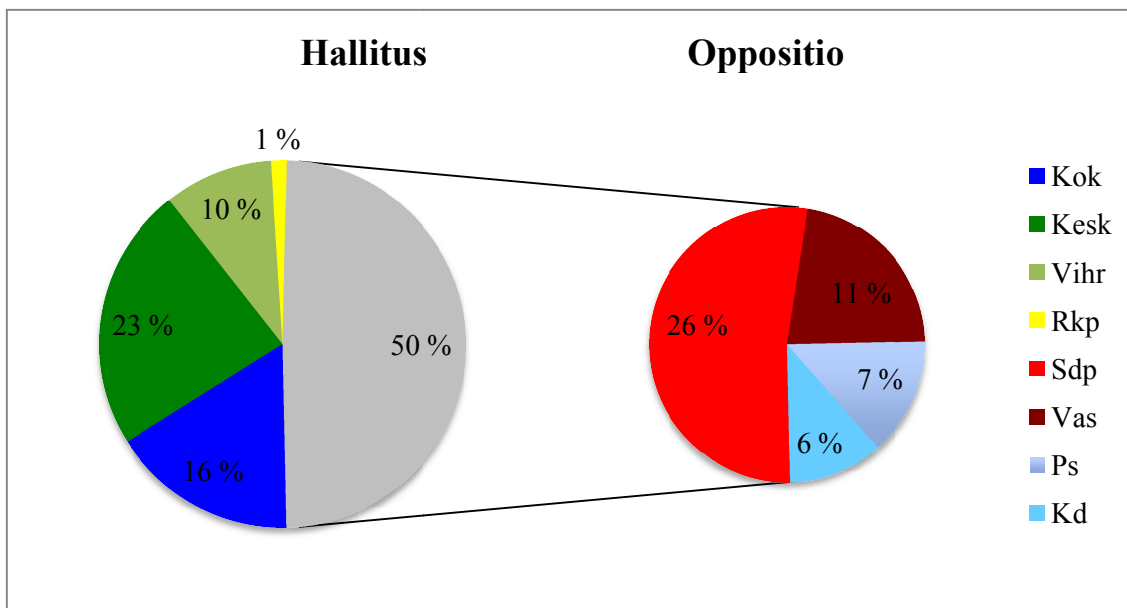
KUVIO 2: Täysistuntokeskustelun 51/2010 puheenvuorot (N=64) puolueittain esitettyinä.

KUVIO 3: Täysistuntokeskustelun 115/2010 puheenvuorot (N=136) puolueittain esitettyinä.

KUVIO 4: Täysistuntokeskustelun 168/2010 puheenvuorot (N=73) puolueittain esitettyinä.

KUVIO 5: Täysistuntokeskustelun 172/2010 puheenvuorot (N=77) puolueittain esitettyinä.